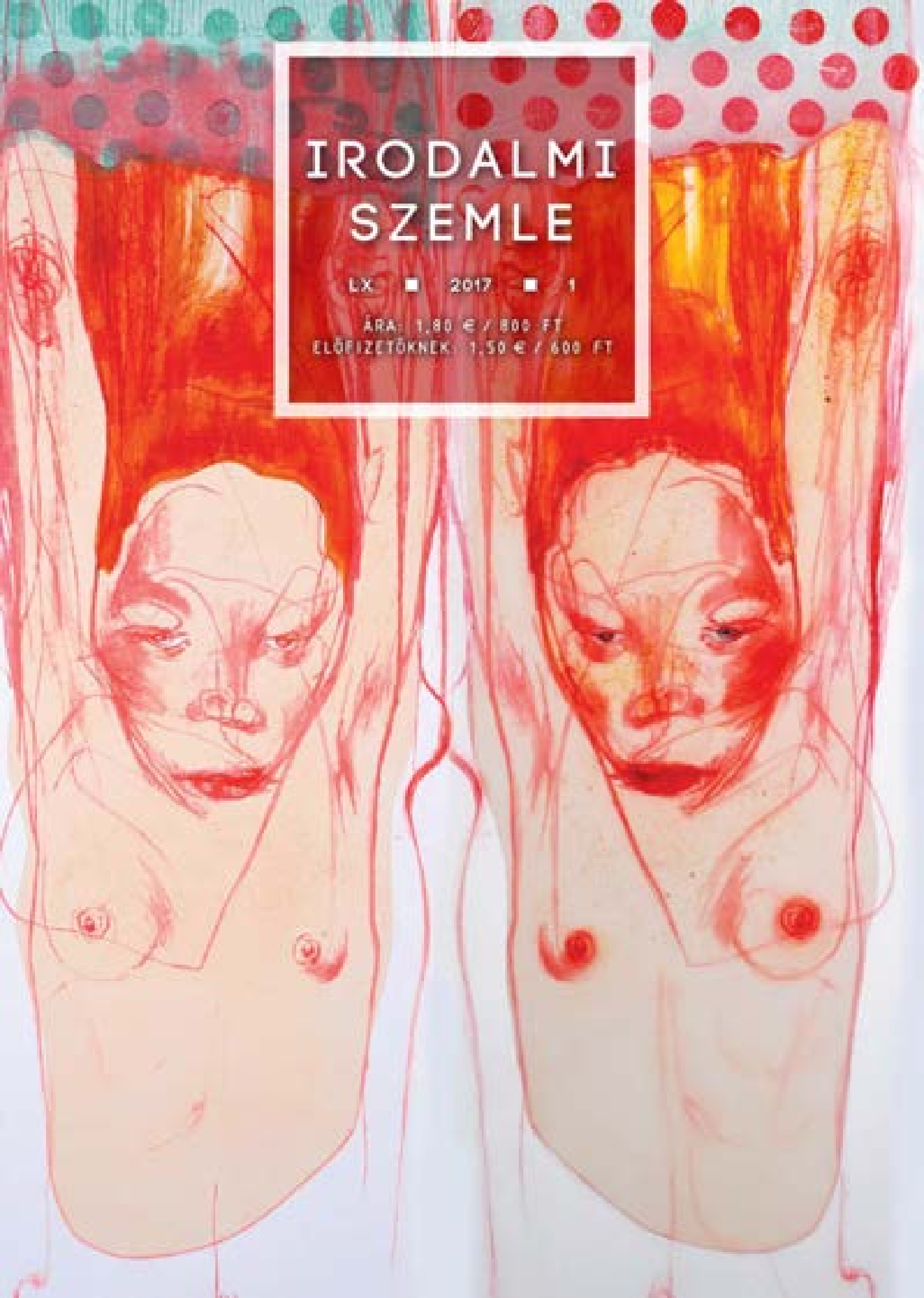
IRODALMI SZEMLE

LX. ■ 2017 ■ 1

ÁRA: 1,80 € / 800 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 1,50 € / 600 FT

3 2017

4 HÁY JÁNOS: VÁLTOZÁS (VERS)

5 POLLÁGH PÉTER: AKCENTUS A DÉDI; 2012 (VERSEK)

9 BOŘIVOJ KOPIC: EGY ARAB FOHÁSZA A SIVATAGBAN; A MÜEZZIN SZAVA A MINARETBŐL; MOHAMEDÁN KERESKEDŐK; ESTE VÁRNA FÖLÖTT; A JAPÁN CSERESZNYE VIRÁGAI; AZ ŐSZI SZÜRKÜLET MADONNÁJA; A KIRÁNDULÓHAJÓ KIFUT A TENGERRE PRESLEY SLÁGERÉNEK DALLAMAIRA (VERSEK, CSEHY ZOLTÁN FORDÍTÁSAI)

17 HAJTMAN KORNÉL: SANTA MARIA DELL'ISOLA (VERS)

19 KADLÓT NIKOLETT: HÁZHOZ VINNI A VERSEKET (BESZÉLGETÉS KELE DÓRIVAL AZ INSTAVERSRŐL)

27 TÓTH KINGA: BÉBI C (PRÓZA)

28 BENEDEK SZABOLCS: A FIUMEI CÁPA (REGÉNYRÉSZLET)

35 FORGÁCS PÉTER: CHECKPOINT CHARLIE (PRÓZA)

40 NYERGES GÁBOR ÁDÁM: MIKOR A RÓNÁN PACSIRTA DALOL (REGÉNYRÉSZLET)

49 SZÁSZI ZOLTÁN: FÉL-VIDÉKI LEVELEK (TÁRCA)

53 MAROSÁN BENCE PÉTER: A SZERELEMRŐL ÉS MÁS DÉMONOKRÓL (SARTRE ÉS MERLEAU-PONTY SZERELEM-ELMÉLETÉRŐL)

71 MAJOR ÁGNES: EGY KULTUSZROMBOLÁSI KÍSÉRLET(?) (LOVAS ILDIKÓ: SPANYOL MENYASSZONY)

82 FLEISZ KATALIN: „EZ AZ ÍRÁS SEM ÉN VAGYOK" (GYŐRFFY ÁKOS: A HEGYI FÜZET)

86 BALOGH MAGDOLNA: SZLOVÁK IRODALMI KALAUZ (SZLOVÁKNAK LENNI CSODÁS… A KORTÁRS SZLOVÁK IRODALOM ANTOLÓGIÁJA)

90 SOÓKY LÁSZLÓ: „HA GÖNDÖR SÁNDOR VÉGIGMEGY…" (ZENÉS ÉLETKÉPEK, 1873, TÓTH EDE A FALU ROSSZA CÍMŰ NÉPSZÍNMŰVE ÜRÜGYÉN)

96 SZERZŐINK

▌KIADJA A SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET
▌(EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719.
▌A LAP MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYHIVATALA – A NEMZETISÉGI KULTÚRÁK 2017 PROGRAM KERETÉBEN.

▌NYOMTA A RUBICONPRINT KFT., SOMORJA. ▌TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ▌P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ▌MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 400. ▌EGYES SZÁM ÁRA: 1,80 €. MAGYARORSZÁGON: 800,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 9,- € , EGY ÉVRE 18,- €, ▌MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 3600,- FT, EGY ÉVRE 7200,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

▌VYDÁVA SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET ▌(EV 153/08).
▌ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ▌REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ▌GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES ▌JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ▌ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ▌ISSN 1336-5088. ▌WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ▌ADRESA VYDAVATEĽSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ▌IČO VYDAVATEĽSTVA: 30807719. ▌REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU ÚRADU VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY – PROGRAM KULTÚRA NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN 2017. ▌TLAČ: RUBICONPRINT, S.R.O., ŠAMORÍN. ▌ROZŠIRUJE VYDAVATEĽSTVO A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214.,
▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ▌VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ▌NÁKLAD: 400. ▌CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 1,80 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 9,- €, NA ROK: 18,- €.

SZÁMUNKAT GERMÁN FATIME MŰVEIVEL ILLUSZTRÁLTUK.

LAKOMA, HIDEGTŰ, 1998, 45x65 cm

2017

Tavaly valahol ott hagytuk abba, hogy változás, volt egy ilyen tematikus lapszámunk, pontosan a decemberi. Amelyben már próbáltunk utalni. Utalt. Idén Háy János versével nyitunk, a címe *Változás*… Feltehetnék a kérdést, mi változott akkor? Minden és semmi. Mint ahogy az évente már csak lenni szokott.

Kedves Olvasó, ez még mindig az *Irodalmi Szemle*. Bár ha ránéznek, vagy kézbe veszik, már lehet sejteni valamit. Némileg újraszabott forma és szerkezet. Ebben az évfolyamban kéthavonta jelentkezünk majd szabott témakörrel, tematikus lapszámmal. Szerkesztőgárdánk is átalakult. Vannak, akik távoztak: nekik köszönjük eddigi munkájukat. Vannak, akik érkeztek: nekik köszönjük, hogy vállalták a kihívást.

Reméljük, emlékezetes évfolyam lesz az idei. Ugyanakkor persze ez is csupán egy naptári év…

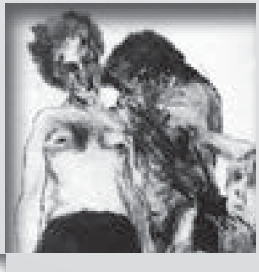
Majd meglátjuk.

Meglátják.

BÚÉK!

Mizser Attila

HÁY JÁNOS

VÁLTOZÁS

A fizikai adottságai
megváltoztak.
Víz csorgott belőle,
holott nem volt
külső ok, hőség esetleg.
Időnként kiment
hányni, de csak
gyomornedv jött fel,
egy ideje már
nem tudott enni.
Nem lehetett azt hinni,
hogy ez a változás
pusztán a biológiai
összetevőit érinti.

POLLÁGH PÉTER

AKCENTUS A DÉDI

Magáztam én a cselédet is.
Aztán elveszett egész Felvidék.
Egy halfarkú ország letört
darabjait boltokba hordták,
az egész Régiséget kirabolták.
Minden magyart letegeztek.

Kitegeztek:
néha így mondom, ahogy nem szabad.
Csupa olyan szót használok, ami nincs.

Kitelepítettek,
ahogy a Földet a többi irigy bolygó:
néha úgy hasonlítok, ahogy nem szabad,
nevetnek is rajtam a csillagászok.

Elnézést kérek a nyelvemért.
Nem értem a tegezést.
Nem nyelv, csak akcentus vagyok,
nyakfodor, nyugvó nap: lassan
legombolnak;
tiltott, fehérbőrű cigarettát,
eloltanak.

2012

„ideköt / idegszálaival a szél, / pamutszálaival a köd”
Csoóri Sándor

Január egy, reggel, meszes világos.
Kint van a fehér minden légiója,
csak az ég alja rózsaszín: kitelepül a szív,
a puncs, ide a ködbe, a zimankóba.

Hallom az évet. Hallom, ahogy dobog:
12 van, és 2 év múlva ne legyen háború.

Alakot is vett, alakot is öltött. Hóember.
Hogy lehet egy sál ilyen szövevényes?
Lesegítem róla. De ki hagyta itt nekem?
Ki tekeri rám még ezt az évet is?

Régen tép a szél.

„Félj, 12, érted jön a mentő!”: susogják
a darakásás fák, és a meszes világosban
összemosódnak a dolgok.
Ne lógjon más a fán, csak cukorkák:
sárga lidércek közt így mormolok.

Mikor lettem én öngyilkos?

12: dél is, éjfél is,
van hókabátja, ahogy nekem is,
csak senki nem varr rá gombot,
a télben én befejezetlen vagyok.

Sokan vetik el most a keresztet.
Nem tudják, mit cselekszenek.
Eladták maguk a régi srácok, nem is nőnek tovább.
Romkocsmák népe: így gondolok rájuk,
ha rám csörögnek, olyan, mintha sziréna szólna,
nem veszem fel, csak nézem, hogy hörög,
hagyom csörömpölni, az talán ébren tart.

Polipos fák, régi hálózatok,
ugató korcsok, keverékek, kotorékok,
elnézést kérek a nyelvemért.
Fáj a fejem a nevektől: ki kinek a kije,
de legalább nem a nevem fáj,
védi hátát a néma H.
A kemény G-nek ő ad párnát.

És nekem is. Csitít és bátorít:
merjek élni a Régiségben is,
kapcsoljam le a lámpasárga szorongást,
és nézzek vissza a régi H ablakán,
Felvidékig, Írországig,
végig a vér égkék vonalán.

LEGYÉL TE IS LÁNY! 3.
HIDEGTŰ, HENGEREK,
2002, 72x70 cm

BOŘIVOJ KOPIC

EGY ARAB FOHÁSZA A SIVATAGBAN

Kérges kezek esdekeltek

Karnyújtásnyira az esttől szomjasan imádkoztak
Szinte belesajdult a nyirok És ijedt magocskába zárták
keleti sóvárgásuk tejét

A gyöngédség fövenyében melyet elöntött a nap
dalok szavait tapintották ki
és bátortalanul dőltek szét a láthatárokig

És szétáradt a Magocska
ámulva a megperzselt izgalomtól
mert odasietett a Nagyon Kedves
hogy kérges Kézzel fogja be a száját

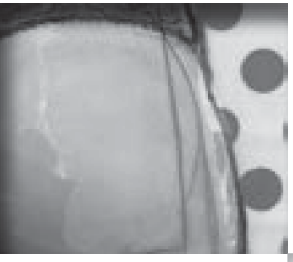
A kíváncsi Allah maga kereste őt

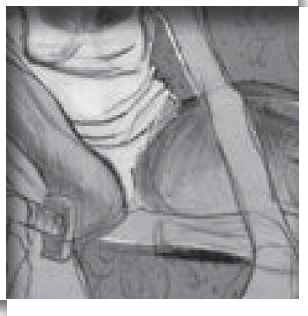
És reggel amikor a felföld
Lágy nyugalma befújt karavánokat csitítgatott

Megállás nélkül imádkozott

Arccal a mekkai fény felé!

Brno, 1952. január

A MÜEZZIN SZAVA A MINARETBŐL

– – a tengermélyi panasz a holdig nyöszörgött
a tevék kavargásában reggeliztek a szelek

és a hőségbe Allah neve halkan ömlött

A szerelmes utcák felől
éhes kutyák üvöltöttek

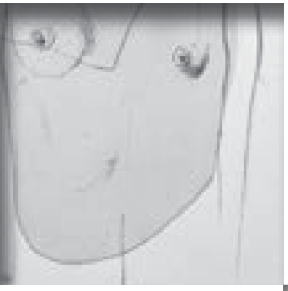
És a házakból fátyolos nők jöttek elő
arra vágytak hogy testük az éjjel szeretkezzen

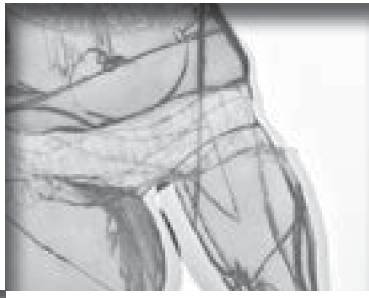
A sivatag hangja szólt és az elhúzó madarak röptére szállt
a magasság dalaiig részegedve, teljesen izzadtan

Ó, a csillagok emlőiből a testükbe folyt át
a szégyellős trilla mely csupa remegés

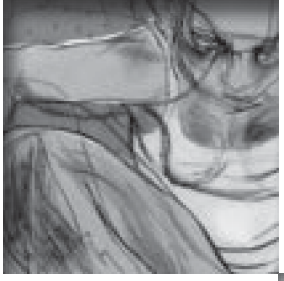
és a hőségbe Allah neve halkan ömlött

1952. január

MOHAMEDÁN KERESKEDŐK

Az Isten a megfojtott égből csábított

De fülét
Szolgái suttogásához hajtotta

Melléből homoktőr sziporkázott
És a rettegés írjával forgatta fel a sebeit

Selyemszalagos asszonyokkal
Jelölte ki az utat a szent kapukig

És a szél a böfögő csillagok közt hajszolta agyon magát
Itt hozta tűzbe Mózes a fiait

Merengő gyöngyök fényét vigyázva

Útban Mekkából

Medinába

ESTE VÁRNA FÖLÖTT

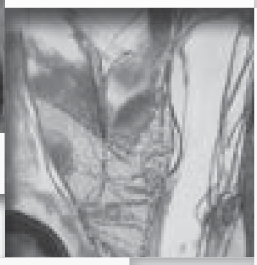
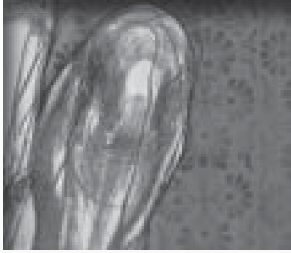
Lovas a tengerparton... Föld,
ahol minden egyes hullám az én napom illatát is ontja.
Akár a sirályok ívgörbéje, könnyen repül az idő,
ez a vörnyeges-arany korong a tenger fölött...

És ismét Odesos, virág egy antik vázába,
éled újjá a lányok kacajában az édes szürkületben.
A réges-régi múlt, és napjaid ifjú vére,
melyben Bulgária illatozik, a vörösbor mámorával párzik.

Hát újra meglelem örömömet! Az érzékek szüretének,
a csodálatos aratások, a bennünk nőtt rózsák
termékeny ujjainak kovásza, akár egy öröklétig
termékeny szőlőtő tapad meg bennem!

LEGYÉL TE IS LÁNY! 2.
HIDEGTŰ, HENGEREK FÓLIÁN
2001, 70x70 cm

A JAPÁN CSERESZNYE VIRÁGAI

Az éj magjait fürdette a suttogó eprekhez
panaszdal illata szállt a sötétben

A kolibrik tolla alól
egy maréknyi virágkehely ért az alvókhoz
Lányos átváltozás

Szomorú akár egy palack alkonyatkor
A nővérem elalélt az ifjaktól
Fényjátékkal édesítgette
A termőt

És az éjszaka sirályai beporozták a lelket
Spriccelő szívek illatos hídon

Meztelen fiúk kacagását tapintgatom

Cseresznyefavirágok.

A sivatag mosolya.

1952.

AZ ŐSZI SZÜRKÜLET MADONNÁJA

A fehéres rózsák levegője elfogyott mára,
amikor látták, a mosoly alvó ajkon szeret.
Hadd aludjam a márvány csókjaiba zárva,
míg én, a hűtlen király nyugtot nem lelek.

Ma a tág csöndben, imádkozás előtt
felizzik bűneim szakadéka dalolva,
mint egy pokoli zene akkordja,
melynek egyetlen motívuma: a kárhozat.

Megszabadít a kíntól, ó, Uram,
a márvány hidege, a halál mosolya még?
Hol lelem magam, ha bennem nincs
se hegy, se rom, se omladék?

Mit vesztettem el, és ki árult el engem?
Magam elől dobtam el a kulcsot!
Ó, ajkak, látomások, kiket simogatni mertem,
mint vak a köveket, bohóc az ostort!

Mint vak a köveket, melyek némák,
mint bohóc, mely őt uszítja, az ostort.
Kinek a hangja szólal meg bennem:
„Az, amit elvettél, nem a tiéd volt?”

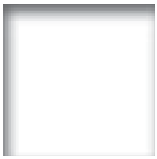
Őrült, hogyhogy nem láttad meg
a gyémántok bőre alatt, ahogy nevetett?
Ahogy nevette a kacagásod?
Nem láttad a lángot, mely festette fényedet?

Madonna, Madonna! Az éjféli gyémántban
akár a táj fölötti messzeségben, ahol fénye özönét
a fehéres torkok fölé íveli a szikkadt hold,
csak egyetlen arcot látok. Egyetlen arcot. Az ördögét.

1957. 1. 7.

A KIRÁNDULÓHAJÓ KIFUT A TENGERRE PRESLEY SLÁGERÉNEK DALLAMAIRA

Ó, igen, már itt is van, a széles tenger...
Felszabadulás... Nem is volt olyan régen,
hogy magamhoz öleltem a sárga sarat, homokot,
s benne valami lázasat, talán a te testedet

és ehhez Presley... Ez a gyöngéd, csibészes hang,
és ehhez a te tested... A te tested volt?
Nem csak a sárga homoké? Vagy tán...
egy távoli nevetésé: alighanem maga volt a –

tenger... Úgy tűnik, az élet létezik...
De csak azért, hogy aztán tovatűnjék
az idő homokdűnéi mögött, s benne csak nyoma
marad Annak, aki közvetlenül a

tengerparton sétált... Megfosztva mindentől.
De nem olyan rettenetesen vágyakozva, mint én
a gyönyörre, a testre, a borra,
a tengerre... Az a szörnyeteg, önző vágy,

hogy folyton a gyönyörben éljek! Folyamatosan élvezni!
De a vasszürke ég besavanyodik,
nyitott ablak mellett álmodunk, felidézzük a pillanatokat,
amikor a tengerparton a test nyers illata

kicsúszott a kezünk közül, és jóllakottan zokogunk...

Csehy Zoltán fordításai

BOŘIVOJ KOPIC (1931–1982) A „cseh Pasolini". Életében mindössze négy verskötete és egy novelláskötete jelent meg. Erős szociális érzékenységű, egyszerre kitárulkozóan erotikus és istenkereső költészete nehezen találta meg a helyét a szocialista Csehszlovákia irodalmi palettáján. Egy fiúprostituált végzett vele: halálát verseiben többször is megjövendölte. A legenda szerint levágott fejét a Moldvába dobták. Ez a történet azonban csak az Orpheusz-mítosz analógiájára kialakuló Kopic-mítosz része.

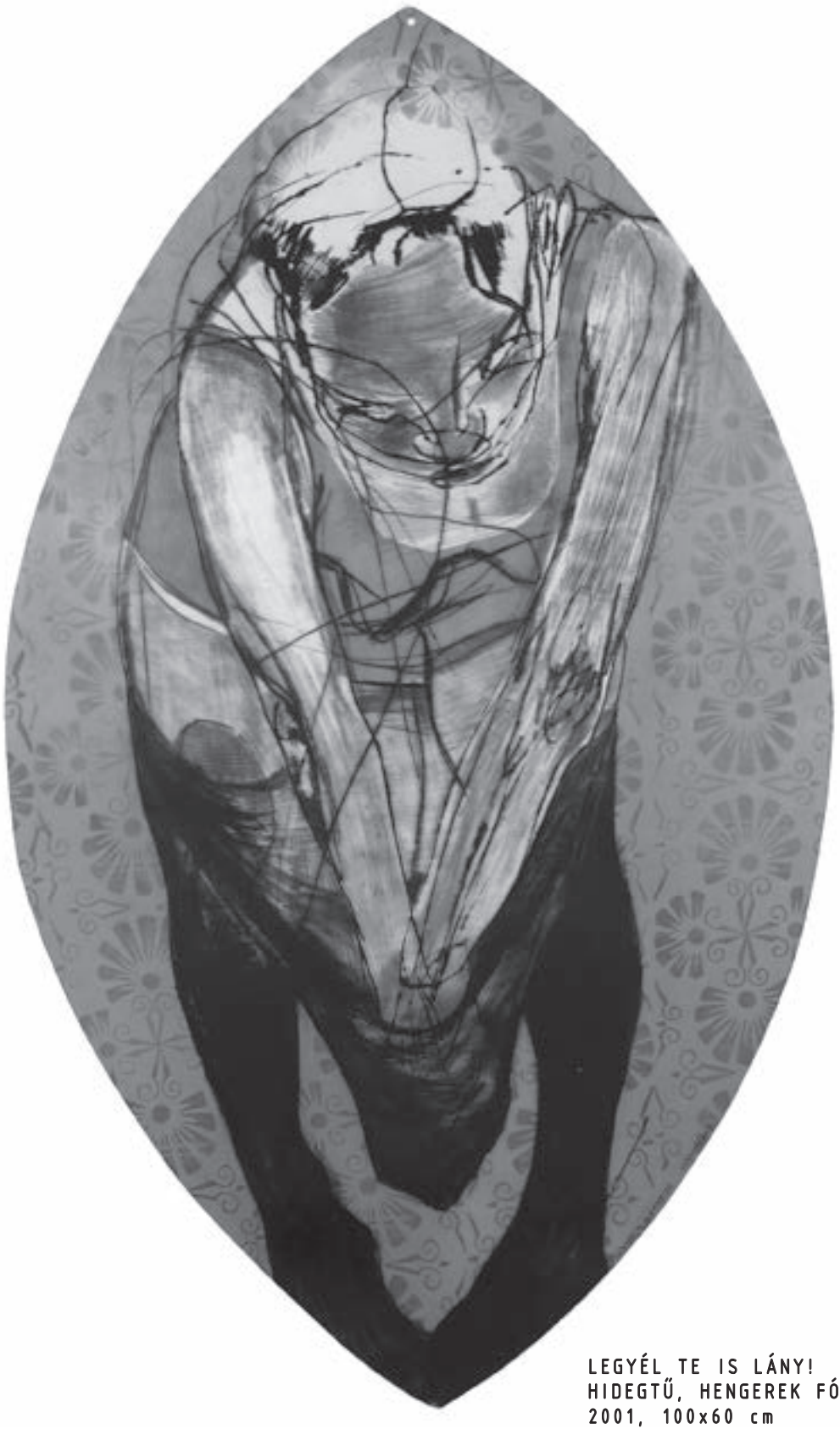
HAJTMAN KORNÉL

SANTA MARIA DELL'ISOLA

évszázadok óta nyomja a hegyet
tengerre zúdultak a tömjénes zsoltárok
most
fehérkalapos japán nyugdíjasok
csillogó bőrű miniszoknyás turisták
halad a korral
tudott örülni a falait repesztő gregoriánnak
most is boldog
oldalát nem támasztják imák
a női testek dicsérik a strandon teremtőjüket

LEGYÉL TE IS LÁNY!
HIDEGTŰ, HENGEREK FÓLIÁN
2001, 100x60 cm

KADLÓT NIKOLETT

HÁZHOZ VINNI A VERSEKET

BESZÉLGETÉS KELE DÓRIVAL AZ INSTAVERSRŐL

Köztudott, hogy az InstaVers nevű Facebook-oldal 2014-ben indult azzal a céllal, hogy minél több emberhez juttasson el kortárs magyar verseket. Mesélnél a kezdetekről?

A költészet napján indult a projekt, pár nagyvárosban önkéntesek segítségével InstaVers-képeket osztogattunk a járókelőknek, a versekről és az irodalomról beszélgettünk velük. Ezzel párhuzamosan Kaposváron egy középiskolában Pion Istvánnal tartottunk rendhagyó irodalomórát, amit már úgy fejeztünk be, hogy vegyék elő a telefonjukat, és nézzék meg a frissen posztolt idézeteket. Sokan segítettek, de az elejétől a tervezőgrafikus, Szabó Imola Julianna munkái kísérték végig a projektet, az egységes arculat az ő keze munkája. Az első poszt egyébként Borbély Szilárd versrészlete volt, aki abban az évben halt meg. Ezzel szerettünk volna emléket állítani neki és egyben tisztelegni a munkássága előtt.

A kezdeti lendületet követően szorgosan posztoltuk a képeket, izgalmas volt látni, ahogy rátalálnak a szövegekre. Egy évig váltakoztak a szabad és a tematikus hónapok, igyekeztünk az irodalom minden kis szegmensét megmutatni. A célcsoportot az elején nem határoztam meg konkrétan, tulajdonképpen megvártam, hogy mennyire jön be a sejtésem, és végül a 14–30 év közötti korosztály jött ki. Nehéz elképzelni, hogy már több mint 2 éve csinálom, és hogy a múlt hónapban elértük a 10 000. követőt. Elég jó érzés volt. :)

Hogyan jutott el egy-egy kiválasztott versrészlet a Facebook-posztig?

A folyamat egészen egyszerű: általában saját példányból (hiszek a könyvvásárlás gyógyító erejében) kiválasztom azt a versrészletet, amit utána szöveghűen kinyomtatok, feldíszítem, befotózok és fellogózok. Az idézet egyfajta ajánlóként működik egy-egy szöveghez, fontosnak tartom, hogy az internetes felületre felkerült kép leírásában szerepeljen a teljes versre mutató link, és az utóbbi időben más, a szerzőhöz kapcsolódó olvasmányélményeimet is meg szoktam osztani a leírásban.

Ez az alapkoncepció arra a feltevésre épül, hogy ha nincs kapaszkodód a versolvasáshoz, mert például nem szerettették meg veled a suliban, vagy te mindig máshogy értetted a verset, akkor kapj egy ajánlásszerű pár sort, ami valamiért megfog, és utána ne kelljen rákeresned a versre, hanem tudd egyből elolvasni. Így képez hidat az InstaVers az olvasó és a szöveg között.

Az InstaVers nemcsak az online világban hódított teret magának, hanem több alkalommal is megpróbáltátok kimozdítani az olvasókat a számítógép képernyője elől saját szer-

vezésű irodalmi fesztiválokkal. Miben voltak ezek mások, mint az egyébként Budapesten időről időre megszervezett irodalmi események?

Az általunk szervezett fesztiváloknak az alapgondolata akkor született meg, amikor a 2014-es könyvheti kitelepülésünk után több olyan üzenetet is kaptunk, hogy mikor és hol leszünk legközelebb. Azt gondoltuk, kellene egy olyan friss, fiatalos és izgalmas programsorozatot csinálni, ami elsősorban az InstaVers célközönségét (14–30 éves) szólítja meg. Nem gondolom, hogy ne volna ilyen fesztivál már, inkább azt éreztem, hogy a mi oldalunk már működött egyfajta hídként az online világban, most ugyanezt használhatnánk a való életben. Hátha azt mondja az olvasó, hogy ha az az oldal ajánlja, amit amúgy is szeretek és követek, akkor miért ne menjek el? Az első évben egy cégtől kaptunk 30 000 Ft támogatást, abból fizettük a költségeket, meghívtunk minden fellépőt egy italra. Kitaláltuk, hogy legyen tombola, elkezdtük felkutatni a kisebb könyves cégeket, és egy idő után már ők kerestek minket. Az azt követő évben eggyel nagyobbat nyitottunk, több munkával, nagyobb saját befektetéssel és önerővel. Annak az évnek a legfőbb hozadéka az volt, hogy egy srác a diplomamunkájához az online-offline kettőssége kapcsán az InstaVers Fesztivált választotta témájául. Idén nem lesz fesztivál, hanem egy kisebb turnét csinálunk a könyv kapcsán, főleg középiskolákba hívtak minket. Legfőbb példaként előttünk, azt hiszem, a Margó Fesztivál állt, nagy vágyam egyszer velük dolgozni.

2015-ben beválasztottak az 50 tehetséges magyar fiatal közé. Hogyan tudtad kamatoztatni a tehetségprogram nyújtotta tapasztalatokat, a reflektorfényt, a kapott tanácsokat?

A program elsősorban egy elismerés volt számomra (tulajdonképpen az InstaVers addigra megjárta a sajtót), aminek kapcsán sokat tanultam, főleg magamról. Annak köszönhetően, hogy voltak inspiráló előadások és sikertörténetek, végleg kirajzolódott például, hogy nem igazán foglalkoztat az írás, viszont a PR, a marketing és a reklám világa annál inkább. Egy másik nagy felismerés a programot körülvevő ünnepségen ért. A díjazottakat egy nagyszabású gálán mutatták be a nagyérdeműnek, tulajdonképpen attól az estétől volt nyilvános a dolog. Feszengtem, és azt vártam, hogy a családom és a barátaim ünnepelni fognak, de azon az estén rájöttem, hogy nekem kell ezeket a dolgokat megélnem, ugyanúgy, ahogy a negatív visszhangok miatt is esetenként az én fejem fájt. Összességében hitet adott ez a program, olyan hitet, amit magamba, az ötleteimbe és a vélt/valós kreativitásomba vethetek.

Érdekes végkifejlet, hogy ennek a kifejezetten online térben működő projektnek a lezárása egy, az idei Ünnepi Könyvhétre megjelent kötet lett. Mennyire volt tudatos ötlet az interneten szerzett olvasó/követőközönséget elcsalogatni a könyvesboltba, hogy megvegye az albumot, vagy menjen el a kötetbemutatóra?

Tudatos volt, persze. Azt szerettük volna, ha ez a célcsoport bemegy a könyvesboltba, leveszi a könyvet, és beleolvas. Ez egyébként ugyanúgy kihívást jelent, hiszen nem ennyire egyértelmű az átjárás az online világtól a nyomtatott könyv felé. Emellett tudtuk, hogy egy igazi különlegességet szeretnénk létrehozni, és olyan könyvet, ami szorosan illeszkedik az online tematikánkhoz, viszont mégis újító. A QR-kódok az online térbe vezetnek vissza, a kitéphető képeslapok pedig az offline megosztást segítik elő. Volt egy olyan szándékunk is, hogy lépjenek ki a komfortzónájukból az olvasók, merjenek beletépni a könyvbe, és tegyenek még egy lépést ebből a zónából kifelé.

Az Athenaeum Kiadónál megjelent kötet mint könyv is különleges alkotás: megjelenésében és elkészítésében hangsúlyos szerepet vállalt az InstaVers designer csapattagja, Szabó Imola Julianna is, akinek nevéhez kötettervezőként, grafikusként több díjazott mű is kötődik, s ráadásul ő is egyike volt az 50 tehetséges magyar fiatalnak veled együtt. Örülnék, ha megosztanád velünk a közös munkafolyamat részleteit, kulisszatitkait!

A könyv ötlete a kiadóval nagyjából egy időben fogant meg. Folyamatosan formáltam az ötletem, tudtam, hogy a koncepciónak erősnek kell lennie, arra azonban egyáltalán nem számítottam, hogy Szabó Tibor Benjámin, a kiadó vezetője átengedi nekünk az irányítást. Amit megálmodtam, tulajdonképpen egy az egyben azt valósítottuk meg: nem tudom, kaphattunk-e volna nagyobb bizalmat. Nagyon hálás vagyok ezért, mert a kisebb koordinálásokon kívül mindent mi csinálhattunk: a szerzőket és a verseket kiválogattam, a versrészleteket újrafotóztam, és Imola megalkotta a kereteket. Először nem gondoltam, hogy ennyi munka lesz vele, és végül sajnos más munkák miatt a gyulai nyomdába se tudtam leutazni, hogy megnézzem, hogy születik a könyv. Imolával a leadás előtti utolsó napokban kb. tízpercenként telefonáltunk, igazgattuk, formáltuk. Majd bejártunk proofot nézni, szóval izgalmas volt. Nemrég tudtam meg, hogy a két cicánk miatt még macskaszőrt is retusált a képekről, az egyik macska ugyanis örömmel feküdt a versekre.

Amikor megjött a könyv a nyomdából, nagyon izgultam, előtte napokig azt álmodtam, hogy vissza kellett küldeni a nyomdába, mert nincs könyvszaga, és könyvszag nélkül semmit

nem ér. Végül nem küldtük vissza, szag is volt, és tulajdonképpen nem nagyon tudom, hogy az azt követő három napban mi történt. Elég varázslatos élmény volt.

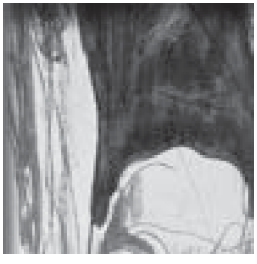
Jó pár hónap eltelt a kötet megjelenése óta. Hogy érzitek, milyen a kötet fogadtatása? Sikerült a rendhagyó könyvvel még közelebb hozni a saját vagy az utánatok érkező generációt a versekhez, az irodalomhoz?

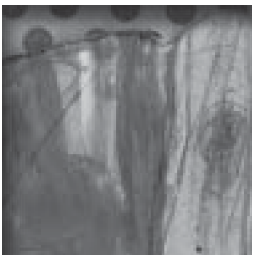
Láttam már fogyásjelentést, szépen teljesít a kötet, de nagyobb öröm volt látni, hogy az elején nagyjából kétnaponta jelentek meg különböző cikkek, rövid írások, blogbejegyzések, amik a könyvről szóltak. A projekt a kezdetek óta az olvasóké, s erre vagyok a legbüszkébb. Így azt gondolom, ennél hitelesebb visszajelzés nem nagyon érkezhetne. Czinki Ferenc kérdezte tőlem, hogy minek örülnék jobban, ha az ÉS-ben szépen méltatnák a könyvet, és havonta kellene az Írók Boltjába mennem folyóiratokért, amiben kritikákat közölnek, vagy ha azt látnám, hogy közösségi oldalakon posztolnak, írnak róla. Őszintén, nyilván mindkettőnek, de talán ennek a könyvnek sokkal inkább az a célja, hogy a célcsoportjához eljusson. Szerintem szeretik a könyvet, sokan fotózzák, de ez már a megjelenése után is így volt.

A könyvhéten beálltam a kiadó standjához, és szemléltem az embereket. Megfogják-e? Szép-e? Beleolvasnak? Izgalmas dolgok ezek, de igazából azt várom már, hogy küldjön valaki egy olyan képet, amiből ki vannak tépve a lapok.

Az InstaVers projekt tekinthető egyfajta állásfoglalásnak is a könyvkiadást, a kortárs magyar irodalmat illetően – hogy látod az elmúlt két év tapasztalataival a birtokodban a hazai irodalmi helyzetet? Szerinted az irodalomnak az online térben a helye?

Nem hiszem, hogy az online térben volna a helye. Sokkal inkább azt gondolom, az olyan projekteknek, amelyek kreatív módon igyekeznek népszerűsíteni az irodalmat, vagy kizökkenteni az olvasókat a hagyományos irodalomfogyasztás keretei közül, egyik módszere lehet az, hogy „házhoz viszi" a verseket. A technikai fejlődésnek köszönhetően sokaknak a kezéhez ragadt az okostelefon, az én nagymamám például teljesen otthonosan mozog az online világban. Nem ülhetünk ölbe tett kézzel, és

várhatjuk, hogy majd az olvasó bemegy a könyvesboltba, és pont a mi kiadványunkat veszi le, és netalántán még ki is fizeti. Ez inkább a marketing feladata. Az, hogy annyit változott a világ, hogy ezt már az interneten is meg lehet csinálni, már részletkérdés. Az utóbbi időben brandmanagerektől olvastam, és olyan vezetőkről, akik átalakították a direkt marketing fogalmát.

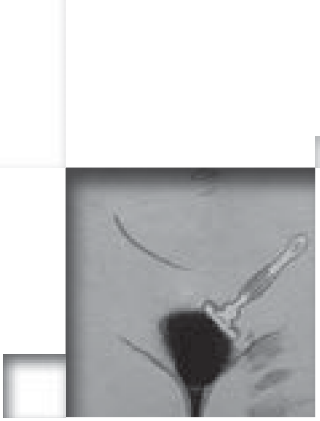
A hazai irodalom nagyon színes, ezért is gondolom, hogy lehet kedvünkre válogatni, és nem kell feladni az első olyan könyvnél, ami nem tetszik. Mostanában jobban szeretek prózát olvasni, újabban a *Versum* világirodalmi portál felületén olvasok verset. Nagyon várom Ferencz Mónika fordításában a Siken-könyvet, Molnár T. Eszter könyvei is mindig izgalmasak, okot adnak a várakozásra. És újraolvasom Esterházyt is. És a Forbes mellett még mindig ott figyel a Petri-összes. Sosem lehet tudni…

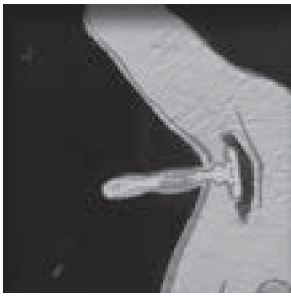
A projektet szemlélhetjük úgy is, mint egy kísérleti terepet, amely újszerű irányokat fogalmazott és mutatott az olvasásnépszerűsítéshez. Így utólag visszagondolva, szerinted miben rejlett a projekt sikere? Mitől tudott jobb lenni, mint a több ismert vagy kevésbé ismert, hasonló kezdeményezés?

Erről a dologról csak sejtéseim vannak, meg egy fél receptem, hogy mondjuk szerintem miért működött. A sejtésekbe nem mennék bele, a recepthez kell elég nagy adag szerencse, hosszú, átgondolt és hatékony munka, egy olyan projektterv, amiben te magad hiszel, és célok. Nem hiszem, hogy ez más irodalomnépszerűsítő projektekben nincs meg. Amikor én kezdtem, mindenben bizonytalan voltam, sok időt töltöttem egyedül, és azt éreztem, a könyveim a támaszaim. Az olvasásélményeimet senki nem veheti el tőlem, de ha akarom, megoszthatom másokkal. Talán az szerencsés, hogy ezt a személyességet távol tudtam tartani az oldaltól, például régebben interjúkat sem tettem ki. Sok hiba van a projektben, de én erre voltam képes.

Van még benne szerinted olyan lehetőség, amelyet nem aknáztatok ki?

Nem kiaknázandó lehetőségeket kerestünk a projekttel, sokkal inkább az ötleteket valósítottuk meg több-kevesebb sikerrel. Nem fogok minden bőrt lehúzni róla, inkább a szellemiségét szeretnénk továbbvinni. Az átstrukturálódás is azért van, mert szeret-

nénk nyitni az újabb lehetőségek felé, és még több irodalmat megmutatni. Nemzetközi vizekre evezünk, fő iránynak azonban marad a líra, legalábbis egyelőre úgy néz ki.

▮ Téged mihez segített hozzá, mit profitáltál belőle leginkább? Azt, hogy megismerhetted a kortárs magyar irodalom szereplőit, vagy hogy segíthettél megtalálni az igazán fiatalokhoz az utat?

▮ Sokszor kaptam meg, hogy felkapaszkodtam az irodalom hátán, és én nem tudok verset írni, ezért használom fel más verseit a saját népszerűsítésemre. Minden kritikát önkritikával szemlélek, de szerintem ez nem így van. Tekintve, hogy nem írok se verset, se prózát, se semmit (tehát nincs publikálási szándékom), nem hiszem, hogy bárki elől elvenném a helyet. Pláne úgy, hogy az InstaVers leginkább a szerzőknek és az olvasóknak segít. A saját profitom ebből annyi, hogy ha jelentkezem egy ügynökségi munkára, akkor azt tudom mondani, van két év projektmenedzseri tapasztalatom.

Amikor az ATV-ben voltam, vagy más nagyobb sajtóorgánum keresett meg, nem tettem ki az oldalra. Lehet, hogy mások szerint hiba volt, de nem akartam, hogy azt lássák a követők, hogy na, itt egy csaj, aki hirtelen megjelent, mint az InstaVers alapítója, és már ide-oda hívják. Az oldal követői előtt az én személyem homályos volt, és én ezt rendben is találtam.

A legjobb dolog, amit ettől az egésztől kaptam, hogy megtaláltam a saját utamat, és azt, amiben most dolgozom. Voltam pénztáros, ruhabolti eladó, írtam cikkeket és dolgoztam fordítóként is, mert azt gondoltam, hogy minél nagyobb szeletét ismerem meg a világnak, annál jobban fogom tudni, hogy mi akarok lenni. Aztán szeretetből elkezdtem csinálni egy projektet, amibe a saját pénzemen vettem a könyveket, a saját pénzemen nyomtattam és fénymásoltam a könyvjelzőket, és a saját energiámat és ötleteimet toltam bele folyamatosan, úgy, hogy a közvetlen környezetem leginkább hülyének nézett. Aztán most meg olyan emberektől kapok visszajelzést, akikre sose gondoltam volna. Ebben nagyon sok volt a lemondás is. És hát, most mit mondjak? Megérte? Nem érte meg? Nem tudom.

▮ Noha a könyv szimbolikusan lezárta a projektet, azért az InstaVersnek jócskán van utóhatása, sőt utóélete is. Gondolok itt például a nemrég indult saját Instagram-oldalra vagy a Vodafone reklámkampányára, ahol fiatal példaképként láthatunk viszont. Mesélnél erről a lehetőségről bővebben?

Az Instagram-fiók azért jött létre, mert a kezdetek óta foglalkoztat, hogy miért nem fejlesztettük fel arra a felületre is. Sokan írtak emiatt, és az elkövetkező programjaink kapcsán jól is fog jönni egy másik platform is.

A Vodafone You kampány tetszett, mert fiataloknak nyújt segítséget a projektjeik vagy formálódó ötleteik kapcsán. Én örültem volna, ha segítenek anno. Hárman vagyunk példaként említve, Szalai Dodó saját macaronboltot nyitott, és ezzel valósította meg az álmát, Tóth Gábor pedig hátizsákkal járta be Európát, és mellette a tudatosságról és az irányítható életről tart előadásokat. Dodó példája sokat segített abban, hogy én hogyan kezeljem a saját vágyaimat, Gábor pedig végre visszaigazolta azt, hogy tudatosan lehet és kell is élnem. Ők ketten is inspirálnak a mindennapi gondok közben, de külön jó dolognak tartom a Lágymányosi Campuson elhelyezett ProjektPLACC nevű interaktív-kreatív műhelyt, ahol érdekes, motiváló és tanulságos beszélgetések, filmvetítések és programok vannak még pár hétig.

A kampány során egy-egy motivációs animációs film is készült a történeteink nyomán, ezt is izgatottan vártam, főleg azután, hogy milyen elképesztően zavarba ejtő volt látni magam egy villamosmegállóban egy plakáton.

Az elmúlt években rendkívül sok dologgal foglalkoztál, a sokoldalúság és a nyitottság a lételemed. Hogyan tovább, mik a terveid a jövőre nézve? Visszatérsz esetleg a saját alkotásokhoz?

Hát, tény, imádom a változatosságot. Most több projekten dolgozom, de már érzem, hogy szívesen dolgoznék ügynökségnél, egy állandó helyen.

A nyarat áldolgoztuk, ahogy az őszt is, így megfogadtuk, hogy a tél nyugisabb, befelé figyelősebb lesz. Aztán kitaláltam a jótékonysági karácsonyi könyvcsomag ötletét, ami nagyjából 2 hónap előkészület után indult el, és bumm, nagyjából a decemberem is elment. Januártól új munkahelyen, tulajdonképpen álmaim pozíciójában kezdek, nagyon várom!

A projekt egy részét zártuk csupán le, az átszerveződés megtörtént, volt észt irodalmi programunk, és folyamatosan nyitunk a nemzetközi irodalom felé is. Új munkatársakkal, segítőkkel dolgozunk, és továbbra is azon dolgozunk, hogy az olvasóink olvassanak. Fontosnak tartom, hogy ezt a biztos olvasói bázissal rendelkező oldalt egy olyan találkozási pontnak is tekintsük, ahol különböző kultúrák, művészeti ágak és változatos szövegek érintkezhetnek.

Megelégednék azzal, ha rövid időn belül körvonalazódna és formát kapna a saját start-up ötletem, és megvalósíthatnám azokat a vállalkozásötleteket, amikben a jövőben szeretnék dolgozni.

LEGYÉL TE IS LÁNY! 4.
HIDEGTŰ, HENGEREK FÓLIÁN
2002, 70x68 cm

TÓTH KINGA

BÉBI C

A C-kezű gyerekekhez a 2. hónapban 1 elég, és megállnak a kezek, a lábak rövidek. A humangenetiker nyilatkozata szerint nem jó állatokon lett kipróbálva, a jókon ugyanaz lett bizonyítva. Passzívban mondják el a tv-ben, hogy a cbonbonosdobozokban ment át a ddrbe, rosszul lettek az anyák, megérkeztek a c-babyk. A sajtóban derült ki, a ddr bizonyította, ez a kapitalizmus nyugati veszedelmes terméke, felfigyelt a világ. Vényköteles lett minden, de az USAba is eljutott, aztán a színésznő abortuszra ment, németből ezt kapta, tudta, hogy a gyereke az lesz, ez megpecsételte a karrierjét. Aztán egy német, aki már orvosi segítséggel megölte, mert kiskezű lesz, mert akkor jön a szégyen. Ez a hatvanas évek, be kell őket integrálni, a C-gyerekeket Bethel árvaházba, lehajtották a babakocsi fedelét, a mosdóba szaladtak. Ki segít ezeknek a gyerekeknek? Ki a felelős értük? Nincs speciális óvoda, nincs pénz robotkézre, nem mindenki kap jegyet. *Die Taschen waren schwer*, hogy veszik fel a táskát. Speciális az asztal, hogy lábbal tudjanak írni +– a halva születettek. A G-per a felelősségre vonás, ezt itt mindenki tudja, ez egy megjelölt per, több mint 200 gyerek, stiftung és kártalanítás kell. Nincs egyéni bűn, nincs egyéni büntetés, a C világgá megy. Böse Drogból Gute Drog lesz, jó lepra és rák ellen, így megérkezik a *Neugeneration von C Kindern in Brasilien*. A brazil kiskezű gyerekek azért jönnek, mert mindenhol nincs rajta, ezt ne szedjék terhesek. A C-szobor a mementó és a bocsánatkérés 2012, de ez *symbolpolitik.* A szobor is kiskezű, de még nem történt igazság. A médianyilvánosság és a felnőttek élő mementók. Keressük a gént, azt, ami az embriót megváltoztatja, nagyok a remények, pár mutáció, ami nem fog krónikushoz vezetni, ez lesz a vége. A mozaikszavas titkos diagnózisoknak egyből benyúlunk és nem lesz hatása, mert még nem léteznek, csak kicsit. Nem lesz alzheimer sem, mert feloldjuk a tiltást és belecsípünk a kicsikbe ott bent, épp hogy csak egy szúrás lesz. Ez egy nemzetközi vetélkedés, túl kicsi a feje, mintha a teteje hiányozna, az agy nem fog fejlődni. Ez a Z-vírus, egy moszkító csinálta és most nem lesz csak félig feje és nincs rá gyógyszer és itt vannak a moszkítók, Brazíliában most mi németek akkor megmutathatjuk a C után, hogy minket hívtak és mi is fogjuk ezt megoldani.

BENEDEK SZABOLCS

A FIUMEI CÁPA

Antonio a Szapáry rakparton, az Adria-palota bejáratától nem messze állt, helyesebben csak próbált megállni a két lábán, de inkább ütemtelenül ide-oda lépdelt, mivel hol jobbról, hol balról tapostak egyébként strapabíró pincércipőjére. Eleinte ezt félhangosan nehezményezte, a tülekedés keltette zajban leginkább saját magának, később azonban már szó nélkül arrébb lépett, ami megint csak nem volt egyszerű feladat, lévén, hogy a Zichy móló és a Magyar Királyi Tengerészi Hatóság épülete, illetve a Via del Molo közötti partszakaszon ezúttal is tekintélyes tömeg verődött össze. Az eget kövér, fekete felhők borították, amelyek nyálkás esőcseppeket permeteztek, a szél pedig különösen a víz közelében volt erős, időnként akkorákat lökve a rakparthoz kötött halászbárkákon, hogy attól lehetett tartani, hogy azok a kövezethez csapódva menten összetörnek. Alapjában véve nem lett volna hideg, ám az eső és a szél együttesen tettek arról, hogy ha nem is mutatták vagy beszéltek róla, mégis mindenki fázott: azok különösen, akik csupán ácsorogtak, de azok is, akik a rakparton és a hajóra vezető, kordonokkal elkerített úton szorgoskodtak, időnként rövid, ám annál indulatosabb, az angoltól az olaszon át a horvátig és a magyarig a legkülönfélébb nyelveken elmondott szavak kíséretében félretolva a bámészkodókat.

Mert azok megint sokan voltak. Egyesek úgy vélekedtek – és ezt is el is mondták a mellettük állóknak, legyenek azok ismerősök vagy ismeretlenek akár –, hogy minden alkalommal egyre többen. Döbbenetes, hogy képes ez a város ennyi embert befogadni. Persze most nem az idelátogató vendégekről van szó, hiszen ilyenkor, a szezon végeztével a szállodák is legföljebb fél házzal üzemelnek – a kávéházakban ugyanakkor napközben még csak-csak, esténként viszont alig lehet kapni asztalt, na de hát ez mindenütt így van a Monarchiában –, hanem arról, hogy folyamatosan egyre több és több ember érkezik. Közülük azonban kevesen ütnek véglegesen tanyát – a többség a számukra emelt épületekbe kvártélyozza be magát, a régi kikötőn és a tárházakon, sőt még a vasútállomáson is túl, a Voloskó felé vezető út mellett, a rizshántoló és a kőolaj-finomító közelében. Ott vannak azok a kétemeletes épületek, amelyek folyamatosan nyelik el a szélrózsa minden irányából érkezőket, akiket itt-tartózkodásuk első napjaiban hatalmas hodályokban szállásolnak el, több tucat másik ember társaságában. Ezekben a földszinti hálótermekben soha, a legsötétebb éjszaka közepén

sincsen csend. Valaki mindig mocorog, beszél, duruzsol, köhög, harákol, böfög és fingik, mosdóba megy, cigarettára gyújt, csomagjaival szöszmötöl. A kövezeten mezтelen talpak és nehéz parasztcsizmák csattognak, a szél rázza az ablakokat, a vaságyak minden mozdulatnál zörögnek és nyikorognak. Sokan egyetlen pillanatra se hagyják el az állandó zsúfoltság és túlterhelés miatt nehezen megváltott fekhelyet, attól tartva, hogy távollétükben föltúrják és kirabolják csomagjaikat, megfosztva őket utolsó vagyonkáiktól. Akik családostul jöttek, azok helyzete valamivel egyszerűbb, ők fölváltva őrködnek, amíg a többiek távol vannak.

Márpedig akik megtehetik, gyakran vannak távol. Valamivel agyon kell ütni az időt. A kártyalapok folyamatosan forognak, a tétek emelkednek, sokan pénz nélkül, üres zsebbel érkeztek Fiumébe, és így próbálják megszerezni a hajójegyre valót. Ez persze nem kevés indulattal jár: a vesztesek nehezen viselik a veszteségeket, különösen, ha a nyertes csalt. Ha meg mégse csalt, akkor is egyszerűbb megvádolni, mint fogcsikorgatva elismerni, hogy kihúztak a zsebéből néhány, avagy néhány száz koronát. Szó szót követ, a Monarchiában föllelhető összes nyelven elhangzik káromkodás, fenyegetés, a harag és a sértés gyakran nyílt összecsapásba torkollik, nem csupán öklök és pofonok csattannak, de előkerül a kés is. A pórul járt hulláját az éjszaka leple alatt a tengerbe dobják. Senkinek nem érdeke kihívni a rendőrséget. Ha a hatóság elkezd vizsgálódni, könnyen találhat olyat bárkinél, ami nem törvényszerű. Arról nem beszélve, hogy a vizsgálat hosszú ideig tart, befejezéséig nem lehet elhagyni a várost. A hajó viszont nem vár, a nehezen megszerzett jegyet nem szabad veszni hagyni.

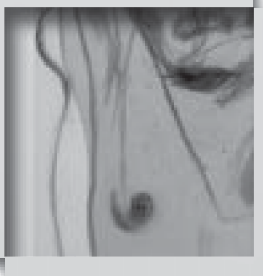
Aki nem tud zsugázni, máshogy próbál jövedelemre szert tenni. Nemcsak az erős, de a gyengébb fizikumú férfiak is naphosszat a tárházak, a környező gyárak és a kőolaj-finomító környékén lófrálnak. Sokan Fiume nyugati határáig, avagy az ellenkező irányba, a szomszédos Sušakig is elmennek: a Baross kikötőben, ahol a legnagyobb hajókat rakodják, remélnek alkalmi munkához jutni. A szökött cselédlányok és a zsellérlétbe beleunt parasztlányok hamar megtanulják, hogy még csak különösebben szépnek és kedvesnek sem kell lenniük ahhoz, hogy gyors ölelkezésekkel megkeressék a napi kenyérrevalót. Mert az idő nehezen telik. A várakozás hosszú. A hajók kéthetente indulnak, vannak, akik csak hónapokkal későbbre tudnak jegyet foglalni. Addig élni kell

valamiből. Persze az üzérektől korábbi járatokra is lehet tikettet szerezni – olyan áron, amelyet csak azok a tehetősek bírnak megfizetni, akik eleve belvárosi szállodákban bekkelik ki a várakozás nehéz és hosszú időszakát.

Napokkal a legközelebbi indulás előtt tetőfokra hág az izgalom. Addigra azok, akiknek a következő járatra szól a jegyük, már átköltözhettek az emeleti, sokkal kisebb és intimebb hálóhelyiségekbe, a szálló borbélya megszabadította őket fölösleges szőrzetüktől, és alapos orvosi ellátásban részesültek, hogy semmi ne veszélyeztesse indulásukat. Ám izgalmuk azokra is átragad, akik csak később kelnek útra. Sőt a fiumeiek is izgatottá válnak, amikor kifut a Gúnár Lina – a legtöbben így emlegetik a brit hajózási vállalatot, amely a magyar kormánnyal szerződésben szállítja évek óta Fiuméből New Yorkba a kivándorlókat. Elvégre ezt a nevet mégis csak sokkal könnyebb megjegyezni, mint azt, hogy Cunard Line. Ahogy eljön a kihajózás reggelje, boldog-boldogtalan a Szapáry rakparton nyomorog. Még az Adria-palota ablakai is tárva-nyitva, fejek lógnak ki belőlük, azok is mind a sürgés-forgást figyelik.

Antonio sem máskülönben. Miután úgy döntött, hogy szakít a tengerrel, általában nem szokott lemenni a kikötőbe, legalábbis önszántából nem, csak ha dolga akadt arrafelé. Ez azonban kivételes alkalomnak számított, olyannak, ami miatt az ember képes fölfüggeszteni fogadalmait. Úgyse volt vendég a kávéházban: az a kevés is egy adott pillanatban mintegy varázsütésre mind fölpattant, és másokhoz hasonlóan elrohant meglesni a *Carpathia* indulását. Az Európa Kávéházzal együtt a Korzó és a Piazza Adamich is kiürült. A rakparton akkora volt a tumultus és a lökdösődés, félő volt, hogy a nagy helyezkedésben és az egymás sarkára taposásban valaki a vízbe esik. Az élelmesebbek az Adamich móló körül ladikokba szálltak, és azokon rin-

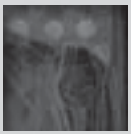

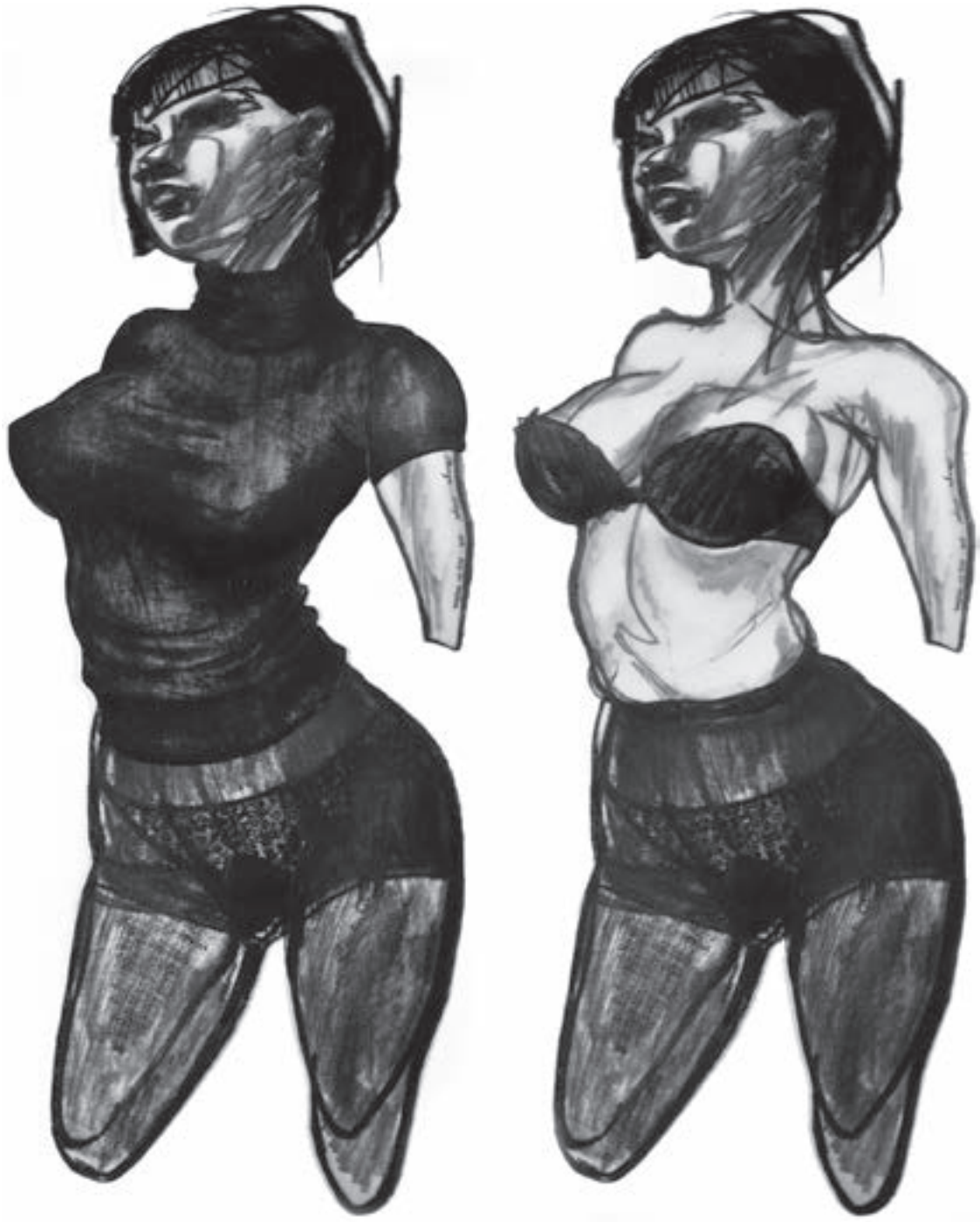

gatózva figyelték az eseményeket. Ami pedig – gondolta Antonio – veszélyes mutatvány. A szűk helyen a hatalmas hajót nehéz kormányozni, már az is komoly teljesítménynek, sőt egyenesen bravúrnak számít, hogy be tudtak vele manőverezni, és most a *Carpathia* úgy simul a Keleti rakpart oldalához, mintha odaépítették volna. A kikötőből való kiálláskor is azonban jószerivel csak egyetlen út áll előtte, kitérőkre és manőverekre továbbra se lesz lehetőség, úgyhogy aki elébe kerül, azt óhatatlanul eltiporja. Ráadásul megérkezett a bóra, amely innét, a Quarneróból, azon belül is a Karsztból indul vándorútjára, hogy végigsöpörjön a dalmát partokon. Ezekben a hetekben a szokottnál erősebben háborog a tenger, időnként a rakpart szélén is átcsap egy-egy nagyobb hullám, az esőcseppeken túl sós vízben áztatva a bámészkodókat. Ilyen széllökések és hullámzás közepette a ladikok nem mindig engedelmeskednek kormányosaik akaratának, legyenek azok bármennyire is tapasztalt vén tengeri medvék.

Na de hát – jutott a következtetésre morfondírozásai végén Antonio – ki-ki a maga szerencséjének a kovácsa. Aki volt olyan bátor (vagy inkább botor) ahhoz, hogy egy hajó indulása miatt megkockáztassa a jéghideg tengeri fürdőt, az vessen magára, és majd ne siránkozzon, ha nyeli a vizet, és próbál kievickélni a méteres hullámok öleléséből.

A Szapáry rakpart és a Keleti rakpart találkozásánál a kikötői hatóság kordont emelt, amelyen már csak azok léphettek át, akiknek érvényes jegyük volt a *Carpathiá*ra. A hajókürt újra meg újra megszólalt, türelmetlenül jelezvén, hogy elérkezett az idő. Az emberek egyre csak áramlottak az óceánjáró felé. Elképesztő, mekkora tömeget bírt elnyelni feneketlen bendője. Antonio jól ismerte a hajót, tudta, hogy a raktárban lévő hálóhelyiségeket nemrégiben átépítették, hatalmas hálótermeket alakítottak ki belőlük. Így most erősen hasonlítanak azokhoz a hodályszerű helyiségekhez, amelyek a kivándorlók szállójában vannak. Aminek ők, miután elszállásolás tekintetében cseberből vederbe kerültek, nem föltétlenül örülnek, ugyanakkor cserében a *Carpathia* még több embert tud elszállítani, és még többeknek van esélye eljutni az ígéret földjére. Persze addig még hosszú hánykolódás vár rájuk. New York messze van, mostanra pedig már jócskán benne vannak az őszben. Nem lesz sima az útjuk. Miközben a hajót nézte, Antonio azon merengett, hogy azért lehet most a szokottnál is nagyobb tülekedés, mert a tél beköszönte előtt valószínűleg ez az utolsó járat. Azok a kivándorlók, akik erre nem tudtak

MANGA, HIDEGTŰ, HENGEREK FÓLIÁN, 2008-09, 98x40 cm

tikettet szerezni, hónapokra Fiumében rekednek. Miután visszatér az Egyesült Államokból, a *Carpathia* a Földközi-tengeren fog szolgálatot teljesíteni, és csak tavasszal vág neki újra az óceánnak. Csak úgy, mint a Cunard Line többi hajója.

Antonio megborzongott. A rakparton végigszáguldott egy újabb hideg széllökés, ám a fiatalember nem emiatt fázott. Az jutott eszébe, hogy az a bizonyos útjuk is tavaszra esett, abban az évben az első, amikor átkeltek az óceánon. Azt követően döntött úgy Antonio, hogy szakít a tengerrel – ami egy kikötővárosban élő ember számára, lássuk be, meglehetősen nehezen megvalósítható vállalkozás. Ám szerencsére a *Carpathia* nem hagyta, hogy Antonio fölidézze magában a tragikus emlékeket. A kürt újra elbődült, ezúttal hosszabban, majd a hajótest közepén magasodó óriási kémény elképesztő mennyiségű füstöt okádott ki magából, amit a következő széllökés azonnal a Szapáry rakpart fölé tolt, köhögésre és káromkodásra ingerelvén a bámészkodókat. A hatalmas lapátkerekek forogni kezdtek, habosra verve a vizet az óceánjáró körül. A *Carpathia* végre megmozdult, amit a fedélzetén állók és a rakparton tolakodók egyaránt üdvrivalgással fogadtak.

A hajókürt szinte folyamatosan szólt, a kikötői hullámokon táncoló ladikok úgy libbentek szét az óceánjáró előtt, akár sirályok az ember közeledtekor. A *Carpathia* hasonlóképpen mozgott a keskeny, szűk helyen, miként az elefánt a porcelánboltban, ám Antonio pontosan tudta, hogy ez az állapot csak átmeneti: amint kiér a nyílt vízre, elképesztő sebességgel fogja nyelni a tengeri mérföldeket. Amúgy is zajlik ez az őrült vetélkedés a tengerhajózási társaságok, leginkább a Cunard Line és a White Star Line között, hogy melyikük hajói képesek gyorsabban átszelni az óceánt – még mindig, dacára a történteknek. Pedig nem kellene egymást legyőzendő ellenfélnek tekinteniük, elvégre a White Star északról, leginkább Írországból viszi a kivándorlókat Amerikába, a Cunard Line pedig délre, konkrétan az Osztrák–Magyar Monarchia migránsaira szakosodott, hol Triesztből, hol Fiuméből célozván meg New Yorkot. Antonio ingerülten megcsóválta a fejét. A *Carpathia* kürtje indulatosan újra meg újra fölbődült, a rakparton állók körében pedig nem kis derültséget okozott, ahogy a tengerészakadémisták kétségbeesetten próbálják elrángatni többevezős gyakorlóladikjukat a monstrum elől. Mielőtt Antonio sarkon fordult és visszament volna a kávéházba, magában azon dühöngött, hogy milyen eszement ötlet a kadétokat pont most gyakorlatoztatni, amikor pedig jószerivel az egész város fejből fújja a menetrendet, és tudják, mikor indulnak a Cunard Line óceánjárói.

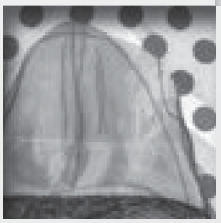
A *Carpathia* elzakatolt a Szapáry, majd a Stefánia és a Princz Szalvátor rakpart előtt. A Rudolf és a Mária Valéria mólóról is tömegek integettek neki: rakodómunkások a környező raktárakból, akik a munkafelügyelő haragját kockáztatták azáltal, hogy a szerszámokat és a taligákat letéve kijöttek a hajót üdvözölni. Amint elért a Mária Terézia móló végéhez, a *Carpathia* délnek vette az irányt. A kémény megint elké-

pesztő mennyiségű füstöt okádott ki egyszerre, amint az óceánjáró fokozta sebességét. Még ki kellett kerülni néhány imbolygó, elővigyázatlan halászbárkát, azután a nyílt tenger következett.

Ahogy kifordultak a fiumei kikötőből, elállt az eső. A szél továbbra is fújt, ám a felhők közül itt-ott kibukkanni készült a nap. Tiszta idő volt, szépen látszottak a Quarnerót övező hatalmas hegyek. Némelyiknek fehér foltok borították a csúcsait – az utasok azt találgatták, hó-e, vagy a csupasz sziklák verik vissza a bágyadt őszi napsugarakat. A fedélzetről lenyűgöző látvány tárult a bámészkodók szeme elé: mögöttük a távolodó Fiume, balról Krk, szemből Cres szigete, jobbra Isztria keleti partjai.

Sir Arthur Henry Rostron, a *Carpathia* kapitánya a parancsnoki hídról figyelte az elébük táruló látványt. Ő azonban nem a gyönyörködés végett erőltette a szemét: neki ez volt a feladata. A távcsövet újra meg újra arca elé illesztette. Először nem akart hinni annak, amit a lencsék mutattak, aztán kénytelen volt elfogadni, hogy nem káprázik a szeme. Próbálta megszámolni, majd kisvártatva föladta: a távcső látóterében hol itt, hol ott tűntek el, majd bukkantak föl megint a háromszögletű, piszkosfehér uszonyok. Minden kétséget kizáróan cáparaj. Ami meglehetősen szokatlan errefelé. Sir Rostron tudta, hogy időnként beúszik egy-egy példány a Kvarner-öbölbe, okozva némi riadalmat a nyaralók és a halászok körében, de most nem egyetlen állatot mutattak a lencsék. Sir Rostron alapos, megbízható ember volt. Ezúttal is elhatározta, hogy morze útján haladéktalanul értesíti a cápaveszélyről a magyar tengeri hatóságokat.

FORGÁCS PÉTER

CHECKPOINT CHARLIE

Három éve nem öltem bogarat. Igaz, más élőlényt sem. Hacsak nem számolom azt a környezetemben élő néhány embert, akit akaratlanul, a puszta létemmel segítek közelebb az elmúláshoz napról napra. Persze, ez a folyamat kölcsönös. Az, hogy alattomosan rágjuk egymás idegeit, szívjuk egymás vérét, acsarkodunk és áskálódunk, mind az együttélés természetes velejárói, ezért ezeket nem is sorolom a klasszikus gyilkolás kategóriájába.

Bogarat ölni, az más. Pökhendi erőfitogtatás, ráadásul előre kitervelten, hidegvérrel, a szánalom leghalványabb jele nélkül. Öltem már kézzel, lábbal, méreggel, esetleg valamilyen céleszköz segítségével. A szúnyogokat egyszerűen agyoncsaptam tenyérrel, a földön komótosan araszoló, mit sem sejtő bogarakat általában eltapostam, kéjes élvezettel roppantva szét kitinvázukat. Kedvelt hobbieszközöm volt a légycsapó, akár a hokibot vagy a teniszütő. Sportot űztem abból, vajon hány tetemet vagyok képes produkálni egységnyi idő alatt. Persze, egy bogár haldoklása is elnyújtható. A humánum zászlaját lobogtatva olyan módszereket eszeltem ki, amelyek nem járnak kellemetlen hangeffektussal, nem kíséri őket undorító látvány. Igaz, a bogár szenvedése így elhúzódik, és még órák múltán is mutat némi életjelet, kétségbeesetten vergődik, vagy hangtalanul agonizál, a lényeg azonban, hogy végérvényesen harcképtelenné válik. Halálttusája pedig szalonképes. Magamnak sem vallottam be, hogy az emberiesség leple alatt a zsigereimben lappangó kínzási vágy az, ami ösztönöz. Némán figyeltem, ahogy a pohár alatt foglyul ejtett pókban lassan kialszik a menekülni vágyás utolsó szikrája is, és feladja. Összekuporodik és megfullad. A lepkék, méhek és darazsak agóniája eszeveszett cikázásba torkollik, hisztérikusan csapkodnak a szárnyukkal, majd velük is végez az oxigénhiány. És akkor a lámpaburáról lógó, enyvvel bevont légypapír általi lassú halált még nem is említettem.

Három éve meg akartam halni. Akkor úgy éreztem, jó okom van rá. Huszonkét éves voltam, életunt és kiábrándult. Nem érdekelt az egyetem, nem érdekelt semmi. Ráadásul a nyári szemeszter végére a barátnőm is megunta az örökös nyavalygásomat és a fenenagy világfájdalmamat, fogta magát, és lelépett. Hiába igyekeztem lezárni a harmadik évem, ilyen lelki állapotban képtelen voltam a vizsgákra összpontosítani. Ki is dobtak. A kollégium parkjában már fehér virágba borultak a jázminbokrok. A terebélyes cseresznyefát bepettyezte a pirosló termés. Tarkán virító rózsatövek szegélyezték a murvával beszórt ösvényeket. Hátrébb a gondnok nyírta a pázsitot. Rajta kívül

egy lélek sem volt a parkban. A kollégium épülete is elnéptelenedett, szinte mindenki kiköltözött már, csak én ültem magamba roskadva az ágy szélén, és azon töprengtem, vajon milyen módon vessek véget az életemnek. De aztán mégis úgy döntöttem, adok magamnak egy utolsó esélyt. A szekrényem tartalmát behajigáltam a hátizsákomba, s mielőtt kiléptem a szobából, még leemeltem a polcról Kerouac *Úton*ját. Metróval utaztam a pályaudvarra. Elhatároztam, hogy felszállok a leghamarabb induló nemzetközi gyorsra. Este tízre értem Berlinbe.

Azelőtt sosem jártam ebben a városban, nem ismertem itt senkit. Talán jobb is, gondoltam, legalább nincs késztetésem, hogy bárkit is felkeressek. Szabad vagyok, ez az utolsó utam, nem függök senkitől és semmitől, arra megyek, amerre a lábam visz. És vitt is. Napokig róttam Berlin utcáit, de egy percre sem felejtettem el, miért jöttem: meghalni. Láttam a Reichstag épületét, a Fal felkiáltójelként meghagyott darabját, a Brandenburgi kaput, de minden oszlopfő, árkád és kovácsoltvas erkélykorlát az elmúlás visszavonhatatlan érzését sugározta felém. Ráadásul a modern városrészben csatangolva is egyre csak a melankólia kerített hatalmába. Ötödik napja dekkoltam már a városban, mint egy hajléktalan, vagy inkább, mint egy csavargó. Általában a nyugat-berlini városnegyed, a Kreuzberg valamelyik sörkertjében üldögéltem, és késő éjszakáig a körülöttem lüktető tömeget figyeltem, arabokat, törököket, na és az alternatív német fiatalság furcsa egyedeit, ugyanúgy, mint ahogy valaha a bogarakat vizsgálgattam, mielőtt végeztem velük. Most viszont én álltam vesztésre. Semmi sem inspirált a továbbélésre. Hiába bámultam a falakon hosszan húzódó graffitiket, hiába hallgattam az önjelölt utcai prédikátorok prófétiáit, a kalapozó utcazenészeket, semmi fogódzóra nem találtam bennük, ami értelmet adott volna az életemnek. Végig hiteltelennek éreztem a kényszerképzetként belém kódolt szabadságérzetet, amit minden áron igyekeztek elhitetni a környezetükkel, s ami úgy lengte körül őket, mint csatornát a patkányszag. Inkább legyek rabja egy célnak, gondoltam akkor, mint céltalanul szabad.

Aztán a hatodik nap reggelén, a Tiergarten parkjának egyik levendulabokra alatt ébredve azt éreztem, most aztán tényleg betelt a pohár, elegem van. Letakarítottam magamról a füvet meg a kutyagumit (ugyanis még a nagyképű németek is a fűbe szaratják

az ebeiket), és elhatároztam, hogy addig járom Berlin utcáit, amíg rá nem akadok egy elegáns halálnemre. Nem vagyok az a tipikus öngyilkos merénylő, nem akartam másokat is magammal ragadni a halálba. Nem. De azt igenis akartam, hogy otthon megtudják, mi történt velem. Főleg a lány, aki miatt idáig jutottam. Elindultam hát a Checkpoint Charlie irányába. Stílusosnak véltem a választást, hiszen a rettegett Falon való átszökés közben meghalni számomra ugyanazt a reményvesztettséget szimbolizálta, mint ami akkor engem is jellemzett.

Nyugodt tempóban haladtam a Friedrichstrassén, lassan közeledve a város kelet–nyugati megosztottságának mementója felé. S akkor megpillantottam azt a hatalmas légballont! Méltóságteljesen lengedezett a tér fölött, de a fedélzeti kosara még a földön pihent. Máskor is láttam már ilyet, de így, közvetlen közelről, sokkal gigantikusabbnak tűnt, mint a magasban, a felhők közt úszva. Befurakodtam az érdeklődők közé, hogy jobban szemügyre vehessem. Rögtön tudtam, hogy ez a szerkezet nélkülem nem emelkedhet fel. Gyönyörűbb és egyben hatásosabb véget nem is kívánhattam volna magamnak, mint egy halálugrást a légballonból egyenest Checkpoint Charlie képzeletbeli karjaiba!

Néhány vakmerő turistán és rajtam, az öngyilkosjelöltön kívül még tizenegy norvég diák is vállalta a kalandot. Őket a tanáruk fizette be, mint kiderült, amolyan csapatépítés gyanánt. Ha sikerül az általam kitervelt salto mortale, ez a team building egy életre bevéső dik az emlékezetükbe, gondoltam. Megfeszültek a kosarat tartó kötelek, és a ballon lassan emelkedni kezdett. Ha jól számoltam, a kapitánynyal együtt húszan voltuk a kosárban. A ballont ugyan végig egy kötéllel rögzítették a földhöz, mégis élményszámba ment a százötven méteres emelkedés. Na és a látvány! Fokozatosan kirajzolódott alattunk a város. Fentről körbetekintve felfedeztem berlini napjaim minden fontosabb állomását. Kissé el is érzékenyültem. Kezdett már-már ünneprontásnak tűnni a tervem, ráadásul az elszántságom is rohamosan lanyhult.

De ekkor, szinte a semmiből, hirtelen viharos erejű szél támadt. Úgy dobálta a kosarat ide-oda, mintha a Jóisten dobókockát rázna a markában. Az utasok te-

hetetlenül vergődtek a szél kénye-kedve szerint. Kitört a pánik. Furcsa érzés volt látnom, miként hatalmasodik el mindenkin a halálfélelem. Kivéve engem. Hiszen én amúgy is meghalni jöttem. Egyáltalán nem éreztem félelmet, sőt, inkább valamiféle hálát a Mindenható felé, hogy megoldja helyettem azt, amire talán egyedül már nem lettem volna képes. A kívülálló nyugalmával szemléltem alkalmi társaim vívódását a kosár egyik nem létező sarkában guggolva. Egy középkorú nő riadtan sikoltozott, de hiába, a férje, görcsösen kapaszkodva a kosár egyik szíjába, rá sem hederített. Pedig néhány perce még ott pávászkodott körülötte. Az addig magabiztos tanár is pillanatok alatt összeomlott, s hisztérikusan azt hajtogatta, „nem tehetek róla, nem az én hibám". Diákjai egymáson csúsztak-másztak a kosárban, rettegéssel a szemükben próbálták menteni az életüket. A csapatépítés teljes kudarccal zárult.

És akkor bevillant az agyamba egy gyerekkori emlékképem: cserebogaraktól hemzsegő befőttes üveggel térdelek a vécében, majd lassan letekerem az üveg fedelét és a tartalmát beleöntöm a csészébe. Anyám ki nem állhatta a rovarokat, egyenesen irtózott a bogaraktól, s amikor megmutattam neki az aznapi gyűjteményemet, utálkozva rám parancsolt, hogy azonnal távolítsam el az egész undormányt.

Nem húztam le őket azonnal. A csészére könyökölve figyeltem, ahogy az életükért küzdve vergődnek a vízben. Átéreztem a halálfélelmüket, mégsem segítettem rajtuk. Láttam, ahogy egymást lenyomva próbálnak kimászni a vízből, de a csésze síkos porcelánján rendre visszabukfenceznek. Türelmesen vártam, amíg a temérdek apró bogárláb mozdulatlanná nem válik. Akkor egy mozdulattal lehúztam az egészet.

Talán ha húsz percig tartott a légi kaland. Lent is észlelték a bajt, és a légballont valahogy visszajuttatták a földre, bennünket pedig kimentettek a kosárból. A széllökések közben alábbhagytak.

Észrevétlenül vegyültem el a bámészkodók tömegében, búcsút intve Checkpoint Charlie-nak, aki egyszer s mindenkorra megértette velem, hogy nincs jogom elvenni mások életét. Sőt, még a magamét sem.

Mindez három éve történt. Azóta nem öltem bogarat.

KETTEN, LITOGRÁFIA,
1998, 70x50 cm

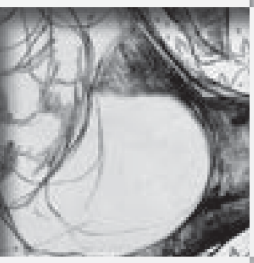
NYERGES GÁBOR ÁDÁM

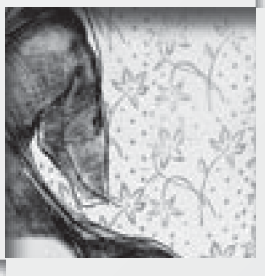
MIKOR A RÓNÁN PACSIRTA DALOL

Iii. Ez a pillanat a legfontosabb. Úgy szeretett gondolni rá, mint finom, intim terepmunkára, alapkőletételre, aknaelásásra vagy megfelelő mozdulatokra megfelelő testtájékokon. Szerette az alapozó munkát, elvetni valami magjait, közben akár meg is feledkezni róluk, mindig csak az adott pillanatra koncentrálni, majd mikor beérik, kellemes, jóleső meglepettséggel learatni munkája gyümölcsét. Mint amikor az ember szándékosan ottfelejt egy ötezrest a télikabát zsebében az első tavaszi napon, hogy aztán hónapokkal később, a szekrényből előjövet megköszönhesse a kabátnak, amit valójában persze magának köszön. Ilyen volt az *Iii...* is, itt dőlt el mindig minden, de ezt ekkor még (rajta és a néhány törzsvendégen, a már beavatottakon kívül) senki sem tudhatta.

Iii. Bejön csak és áll, pár perc néma csend. A közönség tapsba kezd, pillanatnyi lelkesedésüktől függő mértékben, intenzitással, hosszal és hangerővel. Szurkó kivár. Egy darabig a vele szemben ülők azt hiszik, nyújtani igyekszik a tapsot, a még csak megelőlegezett elismerést, ami színpadi tekintetben nagyjából egy illedelmes odaköszönéssel ér fel. Nem szép dolog, ingatják édeskés parfümfelhőbe bugyolált, dauerolt vagy kopaszkás és csöppet bagószagú fejüket a lent ülők, micsoda kókler ez, bejön, és addig húzza a belépőtapsot, mintha már végzett volna, talán mert maga is sejti, hogy vékonyka a produkció, kifelé menet tán csak pár tenyér, ha összeütődik majd. Ez viszont aljasság, csalás, nekik most udvariasságból muszáj köszönteniük, de nem tudhatják, rászolgál-e hosszabb tapsra, még meg sem dolgozott érte, erre itt húzza az időt. Fojtott ellenszenv.

Szurkó még mindig kivár. Többnyire nem várja meg a csendet, sőt a taps teljes elhalását se. Van az a pár pillanat, amikor ő már tudja, amit a közönség még nem, nevezetesen, hogy ez már a halódó taps, a leszállóág. Ők még nem hallják, még súlyos másodpercekig nem észlelik, hiszen *benne vannak*

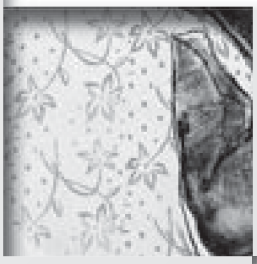

a saját tapsukban, ahogy az öreg Szatmári fogalmazta meg még a magánórákon. Rendes színpadi embernek ekkor kell a legéberebbnek lenni, mikor megvan a lehetősége rá, hogy látszólag ő vessen véget a tapsolásnak, a közönség pedig észre se vegye, hogy valójában ők diktálnának. Ebben a pillanatban jön az *Iii...* Az a hosszan kinyújtott első szótag, a feszültség csúcsra járatása, amivel Szurkó a legtöbb dalba bele szokott fogni. A szemek elkerekednek, csakazértis mulatni vágyó, már otthon, a tükör előtt épp lengedezni kezdő, frissen (több adagban) fújt parfümfelhők fátyolozta képen beállított, jó előre meghatott és elégedett mosolyt (*de jó kis este volt ez, Lacikám, Pirikém!*) tartó izmok megmerevednek, a pórusok kitágulnak, az egyenletesen szuszogó lélegzetek egy ütemet késnek – amíg csak ki nem derül a következő szótagokból, hogy melyik is lesz a dal.

Sten áldd meg aaa maa – székek nyikordulásába vész a *gyaaart*, meg valamennyi a *jóókeedvveeelbő (szün) séé-éé*-ből is – . Jaj, nyiszorogják súgva, a hátukhoz kapva, egy-két nagypapa a nagy erőlködés közepette vissza is huppan, feleségük lesújtó, kifelé szégyenkező, közben mégis fegyelmezve fenyegető pillantásaitól kísérve. Pár hölgy sem tud egyből felkelni, őket már megszokott, milliószor begyakorolt technikával húzzák föl a férfiak, mögé sem gondolva a mozdulat (kar alá nyúlás, emelés, majd a felkar lehetőleg nem túl erősen szorító, támasztó és stabilizáló szándékú megmarkolása) természetességének. Páran még imbolyognak picit a *ggel* alatt, a rövid szün és a *nyúú*, mint erdő mélyéről elősettenkedő fenevad, somolygása alatt az állva maradást egyensúlyozó mozdulatok a legegyszerűbben zsebbe vagy táskába nyúlással zsebkendőt keresés finommozgásaivá konvertálhatók át, melyekre szükség is van, hiszen a hát hirtelen és gyors megerőltetése, a fájó bokák, sajgó talpak és a felgyorsuló szívritmus, a bél egyes, ilyenkor legaljasabban munkáló, zavaró szándékai és mindezek ki nem mutatása olyan összehangolt tevékenységsorozat, amely nem egyszer, a még fel sem fogott, zsigeri meghatottsággal keveredve valódi könnyeket csal a szembe. Ezért kap az acapella előadás nagyjából a *léé-jee (szün) vé (szün) dő (szün) kaaart* felé legtöbbször szórványos, halknak induló, de végül éles, erőteljes felhangokban kiteljesedő trombitakíséretet, általában legalább három-négy különböző széksorból szórványosan fel-feltörő orrfújás által.

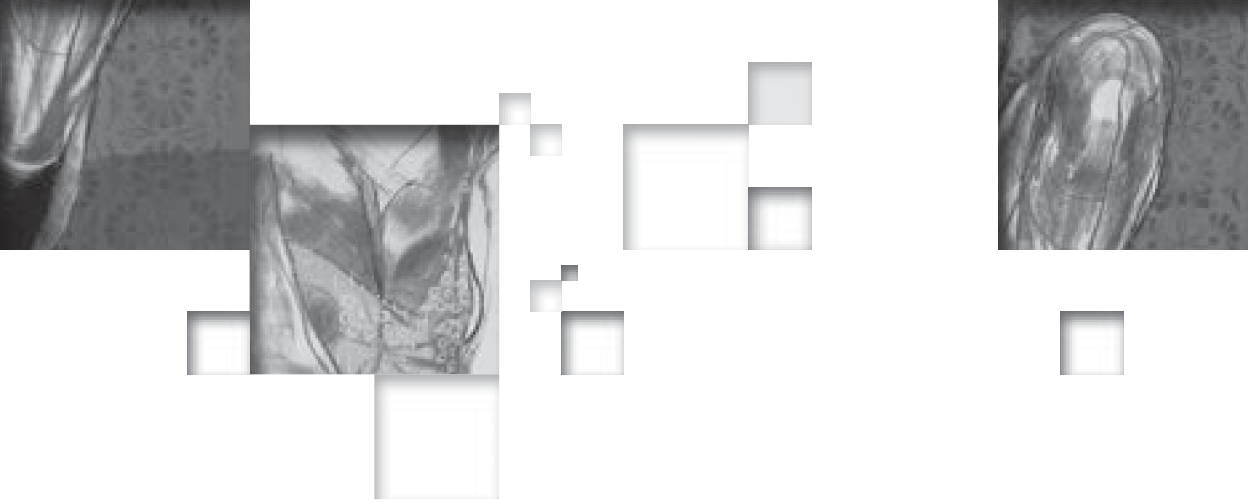
A *jőő-vee-een (szün) dőt* után jött csak be Frici, a zongorista. A közönség újfent zavarban, elvégre egyszerre érezték meg a múlt és jövő megbűnhődésének gyakorlati aspektusait a hát, a boka, talp, szív és bél nyújtotta újabb, közelgő veszélyek (leülés) közeledtében, s míg ezzel bíbelődtek, nem is látták az energikus léptekkel a zongora és a gondosan ráhelyezett hegedű felé közeledő Csernák Frigyest, aki immáron nyolcadik éve volt Szurkó Szabolcs különböző önálló estjeinek (immáron több mint egy éve a most is előadott, *Mikor a rónán pacsirta dalol...* című produkcióban) egyszemélyes zenei kísérete. De ekkor még nem mutattatott be (mire

a közönség nagy része feleszmélt, már a zongoránál ült – ez a pacák vajon mikor jött ide? Vagy eddig is itt volt?, ráncolták hirtelen legördülő izzadságcseppeiket, mint dús, bolyhos ablaktörlők vagy ereszek, gondosan felfogó, ősz szemöldökeiket a hölgyek, míg az urak észre sem vették, hogy bármi változás volna a színpadképben). A közönség tehát zavarban: azt a szmokingos úriembert illene megtapsolni, de Himnusz után nem volna elegáns, meg hát el is fáradtak kicsit az álldogálásban. Nem azért fizettek, hogy folyton ugráltassák őket, zárták le magukban a kérdést, kimondatlan egyetértéssel, lelkükben azonban még Szurkó Szabolcs tiszta, férfias, erősségében is lágy, érzelmes Himnuszát melengetve.

Az előadó egy szót sem szól, ezúttal nem is vár sokat, mintha csak előzékenyen jelezni kívánná, hogy most nem kell taps. Megrendült, átszellemült arckifejezése a pillanat ezredrésze alatt Rátonyi Róbertbe öltözik, vicsorgással is felérő, habcsókédességű rémvigyor terül szét rajta, mint üvegasztal lapjára löttyent, nagyobb korty cukros víz. Szemöldökei tébolyult görbékként csippentik föl egész arcberendezését, mely egyben a maga szurkóságában átmenetileg annektált területté válik, ez már, hiába a kopaszság vagy a hegyes, vigyázzban álló fülek, egyszerre valóban egy másik ember ábrázata mögött válik pusztán vetítővászonná. Döbbenetes a minden átmenetet nélkülöző átalakulás, ezt a lenti széksorokban nyugvók is érzékelik, a babonásabbja már kapná is föl a kezét, hogy keresztet vessen, hiszen mintha csak jelenést látna, ez itt bizony, bár a Szurkó Szabolcs úr testében, de maga a kiköpött Művészúr, az ő minden bája és finomsága, vitrinüvegek mögött csillogó, legszebb kerámiák és porcelánok ékességével vetekvő, sugárzó szépsége, atomerőművek teljes kapacitását kenterbe verő erejű sármja, mint náthás orrból hirtelen légzés, mondjuk felkaccantás esetén előbuborékzó, sűrű takony, kibuggyanó bájmosolya világítja be most a termet a helyenként foghíjas égőkészletű, régi csillárok mellett.

Hááá, lebegtetné az első szótagos feszültséget Szurkó, de szükségtelen – azaz, épp emiatt most is szükséges mindez, hiszen a közönség már viháncol, lám, ezt bezzeg már az első szótagból tudják, még a pórusaikkal is éneklik, összes hajlataikból is ez párolog elő, a bél is szinte erre a hangsorra hangszerelve könnyebül meg valahára csendes diszkrécióval. Pont úgy, mintha bizony neki szólna a negédes intelem: *Hányszor mondtam már magamnak, nézd ezt nem szabad!*. Hiába az azonnali ráismerés mindennél édesebb gyönyöre, a szemérmes száj egyelőre inkább csak formál, (most még) az áhitattól néma, a nyikorgó székeken pihegők még nem mernek vagy csak nem akarnak együtt énekelni a Rátonyi Úr szellemével, viszont az ajkak már kiadott hang nélkül, de lekövetik a szavakat, a szemekben régi, fekete-fehér felvételek vagy színesben átélt előadások minden fodra és bodra csillog, tükröződik és táncol önfeledten. Ritmusra emelkedik és koppan az ünnepibb pár cipő, a kinyújtott mutatóujjban végződő kezek pár centire már elemelkednek a karfától és kis u betűket húznak ütemre oda és vissza, a bátrabbak párszor már (most még) hangtalanul, tapsot mímelve, nagyívű, látványos mozdulatokkal közelítik is egymáshoz tenyereiket, szájuk, mint évtizedekkel korábban a kéjtől, meg-meg ráng, s nyitva marad az önkívülettől, az első sorokban néhányan már együtt is suttogják az előadóval, a pillanatnyi, majd, csak

a hangulat kedvéért még egy pillanatnyi hatásszünet után, hogy *jaj, cica, eszem azt a csőőpp kis szááááád*. Kacéran villog a Szurkó Úrnak az a kis hamis szeme, pajkosan pulzál le-föl az igéző szemöldök, buja felszabadultsággal táncikál a fény a tar fejtetőn. E másodpercekben egy merő orgazmus az élet, színpadtól lefelé. *Éhh-érrrted kiugrrrom, cicámm*, üvölti magán kívül, egyszemélyben az Ady Endre Közösségi Ház teljes nagyterme (majdnem teltház), mintha csak nép volna a Duna jegén.

Levegő gyors kapkodása, kipirult arcok gyermekien boldog mosolyai, urak karjának kapkodó, felszabadult mozdulattal történő, eufórikus megszorítása a kitörő taps elülése közben, mintha csak súlyos évtizedekkel volna fiatalabb a kegyetlen, gyilkos idő. Istenem, sóhajtja aztán befelé valami a kegyetlen, gyilkos időnek címezve, hová lettél, miért hagytál itt, visszhangozza rá valami rendesen sosem artikulálható, mindent maga alá temető fájdalom. Hártyavékony könnyanyag sorakozik fel a szemlencse felszínén, majd fegyelmezetten igyekszik meg sem rezzenni, végképp nem legördülni, kifolyni. Minden önfegyelmük ellenére a hölgyeik másodpercnyi karszorításait még mindig karukra képzelő urak is így vannak ezzel.

Kis csend, csipkék, gallérok, ingujjak, órák és főleg arcvonások igazgatása, mégis legördülő, női könnycseppek szemérmes zsebkendőbe rejtése, pihegés. Szurkó arca már visszakapta fennhatóságát a másik Művészúr szellemétől, de üdvözült, elégedett mosolya még valamennyire azé a másiké is. Kitart, elterpeszkedik fején ez az itt és most mindenkit szívből nagyon szerető operett utáni öröm, kényelmesen elfészkelődik az arcon, nyújtózkodik, keresi a legfinomabb fekvést, Szurkó egészen a feje búbjáig szeretetbe öltözik. Így kíván jó estét. *Jó estét kívánok, Szurkó Szabolcsnak hívnak*, mutatkozik be, de el kell harapnia az elharapással együtt gondosan begyakorolt nyitómondatot, elmossa az igazgatási zajdarabkákon árvíz erejével átzúgó taps. *Hadd... Hadd...*, tesz (minden előzetes reményének megfelelően eredménytelen) kísérletet a bemutatkozás folytatására, majd egy elsőbálozó kislány zavart pírjával az ábrázatán feladja a közönség kitörő imádatával színleg vívott küzdelmet, ezt is pont jó időzítéssel, a tapsnak már csak pár üteme lett volna, így azonban további pár másodperc hosszabbítás kerül hozzá. *Hadd mutassam be az este igazi zenészét, Csernák Frigyes...* Taps dörög ismét, ez így persze, mindenki tudja, továbbra is a Szurkó Művészúr és az ő angyali szerénységének megérdemelt jutalma, de a zongorista nem bánja, tudja, hogy így (épp, mint a honorárium esetében), nagyobb részesedés esik rá, mintha magában lépne fel. Próbálta, mi több, néha máig előfordul, hogy egyedül ül a színpadon (Szurkó a tanítás miatt nem tud olyan sűrűn fellépni, mint ahogy az ő pénztárcájának elégséges volna), de így, ketten a legjobb, meg amúgy is, legalább régi barátjával, egykori katonatársával együtt tölthet egy-két havonta, szerencsésebb időszakokban, például iskolai szünetekben (hamarosan itt van az őszi is, például!) még sűrűbben is egy-egy vidám estét a színpadon, majd jobb fajta borok és (ha

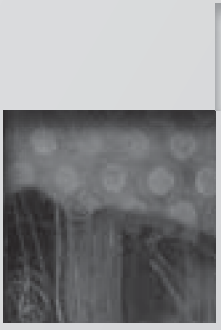
szerencséjük van, és ötven alattiak is ülnek a közönségben), talán még valamennyi nőtársaságban is egy még vidámabb későestét a büfében, majd egy elegánsabb kocsmában, aztán meg, ahogy színpadiasan eltúlzott kacsintgatások kíséretében mondani szokták: *ahogy alakul a továbbiakban...*

Köszönöm, amiért ennyien eljöttek ma este. Ez nekem különösen sokat jelent, lévén nem vagyok igazi, rendes énekes (*dehogynem!*, üvölti egy liláspirosra vörösített hajú hölgy az ízlésesnél pár nagyságrenddel robusztusabb keresztben végződő aranylánca fölül)*, ó, nos, köszönöm, s hát az igazán bölcs ember ugyan arról ismerszik meg, hogy nálánál bölcsebbekkel nem vitatkozik, én most tisztelettel mégis meg kell tegyem. Ugyanis valóban nem vagyok igazi, professzionális művész* (a liláspiros hölgy nyaka megfeszül, mintha csak mindent ellepő árvízben fuldokolna, ösztönösen feljebb löki a csöppet kipirult fejet, szája ismét szólásra nyílik, de aztán győz valami belső megfontolás, vagy talán csak a mellette ülő öregúr finom kézszorítása, hogy Icuka most már nyugodjon meg, és ne zavarja többet az előadást, akárhogy is, szólni nem szól, de mondhatni konstans szólási helyzetben maradva továbbra is a széktámlától előredőlve, felszegett fejjel, nyitott szájjal bámul, s jobb híján, a benne maradt további szavak kieresztése helyett így bólogat nagyokat, mintha csak nagyothalló volna és épp másodszor, lassabban és hangosabban is elmagyarázná neki egy járókelő, hogy merre kell menni a Kisvirágszál utcáig). *Valódi, polgári életemben*, folytatja Szurkó még enyhén operettes kishamisságot csillantva Icuka meggyőződése szerint elképesztően snájdig tekintetében, *fényes nappal történelmet tanítok egy egyébként kiváló gimnáziumban. Így hát különösen nagy megkönnyebbülés és megtiszteltetés is, hogy bár nyilván hallják rajtam, hogy legutóbbi, nyári fellépésem óta talán valamelyest be is rozsdásodhattam, mégis ilyen tapintatos szeretettel és odaadó elismeréssel fogadnak. A következő dalt így fogadják, kérem, hálám és szeretetem kifejezéseként.* Elegáns biccentés Fricinek, aki ugyan szórul szóra ismeri a műsort, különösen az összekötő szövegeket (a vagy negyven tételből álló és folyamatosan bővülő repertoárt ugyan estéről estére picit mindig variálják – már csak azért is, hogy ők maguk se őrüljenek bele az unalomba), a konferáló szövegek azonban egészen a hangsúlyokig, levegővételekig, gesztikulációkig és arcizomrándulásokig rendre ugyanúgy épülnek föl. Épp a begyakoroltság ilyetén magas foka az ok, amiért (mintha csak várná, mikor indíthatja a dalt) most Szurkóra néz, ez, úgymond az ő szövege kettejük dialógusából: a figyelmes és őszinte vigyorban végződő, kollegiális nézés, majd Szurkó szokásos, finom biccentése, melyet Fricikém persze, akár a tarkójával is látna, ha egy pillanattal korábban megvakult volna. Kezében már a hegedű, a vonót még eltartja, a biccentésig (mely ekkor még meg is ejtetik irányába), nem mozdul. Most kezdi, halkan és ravaszul, ismerős dallamot húz, majd pár telt nyikorgatás után pizzicatóra vált, fejének apró rándulásaival nyomatékosítva minden egyes lepengetett hangot. S a ráismerés gyermeki eufóriájával örül is mindenki, mint a *halász, rikkongat a kanász, örömébeh-hereh-he-re-he-he.* Szurkó itt jegyezné meg (a dal utáni tapsot lekeverendő), hogy nemcsak Füreden és Kaposvárba, de a folyosó végi büfében, a Terikénél, akit a törzsvendégek már igen jól ismerhetnek, ugyancsak igen jó bort mérnek, méghozzá méltányos áron. Az első beh-he-reh-he-re-he-hékre rendre felkerekedő Terikét csak most veszi észre a közönség, karba tett kézzel támasztja az ajtófélfát, legvendéglátóbb mosolyával köszöni meg a Szurkó Úrnak a reklámot, de mire a mondat lekerekedik, már színpadiasan legyint is, mondván, ne hozzák már őt itt nyílt színen zavarba. *Igen finom francia krémesünk is van, akciós áron*, teszi még hozzá a tekintetében felejtett szerénységgel csöpp ellentmondásba keveredve. Pár gyomor reményteljes kordulással nyugtázza az elhangzottakat.

Most pedig az if...j... Szurkó láthatóan zavarba hozta magát, túl korán, túl gépiesen kezdett a következő mondatba, de korrigálni már túl késő, elvégre nem volna illendő elismerni, hogy ezen az estén (Fricivel közös, nagy bánatukra) nincsenek jelen az ifjabbak. *...az ifjabbaknak és örökifjaknak következzék egy kis ínyencség*, menti a menthetőt, miközben az ínyencség szónál, mintha még ez is az ő portékájára vonatkozna, de kellemetlenül nagy elvárások elé állítaná, Terike sarkon fordulva, elvonultában disszonáns papucscsattogással kíséri a Fricikém által leütött első zongoraakkordokat. Komolyabb gond nélkül éneklődik el, hogy *ma nem jön álom a szememre, mi juthatna ilyenkor az eszembe*. Az előadás különösen ihletett, mivel csak éneklés közben jut először ideje a művészúrnak végiggondolni, hogy amennyiben ma valóban nincsenek jelen ifjabbak, márpedig ennyi pásztázás után már ezerszer is kiszúrt volna bárki éjszakára használhatót, nos, akkor ma éjjel majd, mikor az ő szemére sem jön az álom, neki maximum az juthat majd az eszébe, hogy vegyen egy üveg pálinkát, hogy ha már más nem ejakuláltatja álomba, valami végre elhozza már azt a kurva álmot, ami az utóbbi években és különösen az utóbbi hónapokban egyre nehezebben és nehezebben jő el.

És innen már jönnek sorban a további sztenderd darabok, per pillanat épp reszket a hold a tó vizén (*ki tudja, meddig járok még egyedül, egyedül, egyedül* – feledkezik bele megint picit az egyre fenyegetőbben gomolygó éjszaka közeledtének magányos, izzasztó gondolatába). Aztán valami gyomormélyi, melegen bugyborgó tartományból fölandalg a szívig, hogy *csak egy csók volt, boldog pillanat, amit loptam kaputok alatt. Többször mondtad: – És most búcsúzom. És a többit nehem-tuhu-dom*. Majd az Akácos út savanykás szépségében pihen meg a jóleső álmából felcsiklandott lélek.

Most pedig, ha már az a megtiszteltetés ért, hogy immáron többedszer a róla elnevezett közösségi ház színpadán állhatok, következzen nemcsak irodalmunk egyik legnagyobb alakja, de ha szabad megosztanom önökkel, egyik legkedvesebb költőm, aki nem mellesleg a fiatal Kun Béla egykori magántanára is volt (bár kár, hogy ilyen minőségében nem bizonyult szigorúbbnak!, kacsint a kiszólás mellé az előadó*), egyszóval Ady Endre egyik legszebb verse.* És következik is az Őrizem a szemed, majd egy másik jeles alaktól a Szeptember végén. Végül, de még mindig nem utolsó sorban egy újabb jeles alaktól (*aki nem mellesleg, bár ezt a kommunista hatalom nem győzte eltussolni*, hívja föl rá a figyelmet Szurkó, *Nem, nem, soha! címmel egy korántsem jelentéktelen, igen merész és bátor, hazafias vers szerzője is*) a Kertész leszek, végül pedig a mű, melyből az est címe is vétetett. Ezt ők maguk hangszerelték Fricikémmel, bízva benne, hogy elnyeri a közönség tetszését. És persze elnyeri, hiszen egyszerűségében is szép, fülbemászó és azonnal megjegyezhető, törékeny

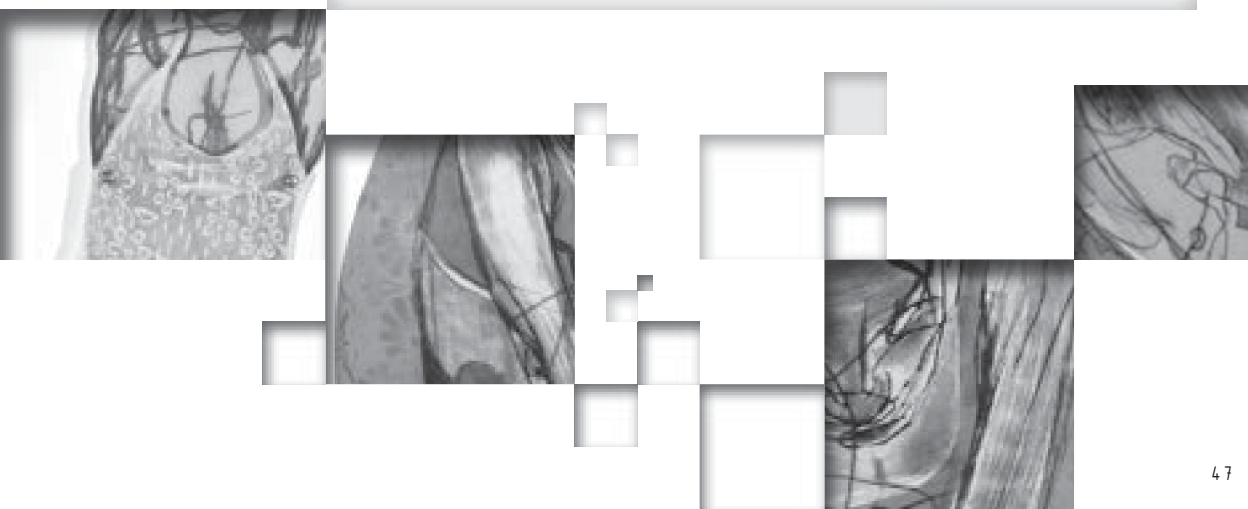
kis zongoradallam vezeti be az est ezen blokkjának utolsó megzenésített versét. Szurkó, mintha maga lenne az inkriminált sorban említett dalos pacsirta, olyan érzékenységgel simogat elő magából minden egyes hangot, hajlítást és átkötést. A közönség nagyobb része már meg sem próbál úgy tenni, mintha nem folydogálnának a már az Akácos út alatt is letagadhatatlanul patakzó könnyei. *Erdélyi fák között egy évben kétszer hull a falevél. Ősszel, mikor a hervadás leszáll, s az árva fák közt zúgni kezd a szél.* Már ezt sem könnyű sírdogálás nélkül megállni, elvégre az őszi hervadás, mely mint tényleges biodíszlet, ma este is oda- és majd visszafelé menet is a szemek elé tárul, a sárguló levelek, az elröppenő boldogság, az élet végessége, mindezek már önmagukban is szívszakasztó dolgok. Na de amikor odáig ér a vers, hogy *és tavasszal, mikor a holt mezőkre az élet lüktetése visszatér. Nálunk akkor is hull a falevél.* (Ah!) *Nálunk akkor is búsak a lelkek, mikor a rónán pacsirta dalol, úgy ég olyankor, úgy fáj valahol...*, szóval mikor leesik ez, hogy még a pacsirtának, ennek a törékeny kis vidám madárnak a csöpp kis csicsergő dalolása is valami szomorúságról szól, hogy itt a versben még tavasszal is úgy ég meg fáj, nos, nem, itt már nem lehet megálljt parancsolni a könnyeknek, átszakad a gát, s megindul az arc hirtelen vízeséssé avanzsált lankáin a feltartóztathatatlan ár. És akkor a drága Művészúr, ez a bársonyhangú, drága ember még fokozza is! *Tavaszi szél még jobban megcibálja itt a fákat, s mi megmaradt: emléke a régi nyárnak, az a kevés is mind, mind lepereg... Erdélyi fák között, én nem tudom miért, de kétszer hullanak a falevelek...* Zongora levezet, pár kör elhaló klimpír, síri csend. Még a taps is elmarad ezúttal a meghatottságtól. Mintha csak a tavaszi szél cibálná (még jobban) a fákat, vad harsonaszóba kezdenek különböző, felindult szívekkel összeköttetésben álló, megrendülten taknyodzó orrok.

Szurkó egyszerűen sugárzik, s bár előadóművészek közt súlyos vétek egy estet (pláne míg le nem ment, magukban, kimondatlanul is akár) tökéletesnek minősíteni, érzi, ez most az. El is hagyja a betervezett, szép mondatokat, elvégre a mostani hangulatot szinte már csak elrontani lehetne azzal, amit ecsetelni készült a vers után, elrakja hát eggyel későbbre. Végül, maga is valamelyest megrendülve, karcos, kiszáradt torokhangon (a helyzet adta spontaneitásban még köszörülni is elfelejt), végül csak annyit mond halkan: *Wass Albert költeménye.*

Ekkor jön a taps, majd hirtelen elhalkul, de már föl is csendül a Kincses Kolozsváron. *Két fekete szemed elátkozott engem*, *lesz, lesz, lesz, csak azért is lesz, hegyen-völgyön lakodalom, ünnep lesz*, vált pár ütemnyi átmenettel, lényegében észrevétlenül egyik dalból a másikba zenész és énekes tökéletesen olajozott gépezetként. Az átvezetés azért persze nem teljesen észrevétlen, a taps egy részről hangosabb és lelkesebb, másrészt viszont mintha gyérebb, ritkásabb lenne az eddiginél. Szurkó nem jön zavarba, torkot köszörül, és komoly, szomorú szemekkel nézi merőn a közönséget. A közönséget, akik mint szíves engedelmükkel elmondaná, bizonyára tisztában vannak azzal, hogy a következő hónapok a magyar történelem meghatározó pillanatát hozzák majd el. Nem akar politizálni, nyugtatja meg őket, még csak az kéne, egy ilyen szép, barátságos őszi estén (pici megkönnyebbüléssel kacarászik pár hölgy az első sorokban). De a jelenlévők bizonyára mind tudják, mire gondol, mikor azt mondja, a magyarságnak még sosem volt talán olyan komoly, becsületbeli ügye, mint ami elé most néz. Hiszen mi mind, akik az elmúlt évtizedekben itt éltünk, együtt a Kárpát-medencében, húzzon a szívünk bármely párthoz vagy politikai oldalhoz, egy valamiben (legalábbis a legtöbben, teszi hozzá egy röpke vigyor erejéig) egyek vagyunk: és ez a magyarságunk. Ezeréves államunk minden büszkesége és becsülete, öröme és bánata lapul mindannyiunk szívében, ha nem bánják, hogy ilyen „nagy szavakra" ragadtatja most magát. S bár pár

aljas gazember megpróbálta „formai okokra” hivatkozva keresztülhúzni a magyarság (hangúlyozottan békés, demokratikus!) újraegyesítésének eszményét, mint bizonyára mindenki értesült már róla, pár hete már ezek is beadták a derekukat, győzött a népszavazást óhajtó nép akarata. 1940. augusztus 30-a óta (bocsássanak meg, kéri a tisztelt közönséget, amiért hirtelen dátumokkal dobálózik, néha még ilyenkor is előtör belőle a történelemtanár) nem volt ilyen esély a magyarok kezében. Visszafogadni elszakított társainkat, segítő kart és testvéri jobbot nyújtani feléjük annyi év elszakítottság után – persze csak, villan a szem, ha a testvéri jobba még annak előtte belé nem mar egy vagy két bal kéz. Kacag. Páran fészkelődnek. Na hát csak ezért énekel most a testvériességről és a bajtársiasságról is, mert (levegővételnyi hatásszünet, majd a következő hang előbúgatása még a kiejtés előtt, legmelegebb, tisztább nézés előszedése a repertoárból) úgy érzi, önök előtt lehet. Önök nem értik félre, nem magyaráznak bele semmi rosszat ezekbe az ártatlan és szép dalokba, melyektől annyi évtizeden át fosztott meg minket (mint megannyi más kultúrkincsünktől) a zsarnakoskodó, idegen hatalom. Vagy ahogy egy bölcs és gyakran félreértett államférfi is mondta (*ki mondta?*, kérdezi félhangosan súgva fejét zavartan ingató urától egy bézs színű pulóveres hölgy): *„inkább hős egy pillanatig, mint rabszolga egy életen át”*. Az utóbbiból nekünk már kijutott több is, mint ami egy életre való. Most majd, mikor az urnák elé járulunk, hogy döntsünk honfitársaink kettős állampolgárságáról, meglehet tán az az egy pillanat hősiesség is.

Na de látom, Fricikém, már te is unod a lamentálásomat, fordul egyszerre az egyébként csillogó szemekkel, felhevült izgatottsággal minden szaván csüngő zongorista felé. Fricikém majdnem elfelejti saját sorát, de

még időben kapcsol, *az még hagyján, Szabikám, na de szegény közönség. Meg hát, mi tagadás, zenélni jöttünk ide, vagy nem? Az már egyszer biztos,* vágja vidáman egyik sarkát a másikhoz Szurkó, és rázendít, hogy *aaaz élet eeegy naagy álmodáááás*. És valóban, mindenki szereti egymást.

Na de most viszont bocsánatot kell kérjek a hölgyektől, bájoskodja a Művészúr, *de attól tartok, eleddig csúnyán elhanyagoltuk a közönség soraiban ülő urakat. Így, ha megbocsátják* (Icukának már nyelve hegyén az ordíthatnék, hogy: *meg, meg!*), *most egy-két dal erejéig a megjelent urak kedvében is járnánk. Mert hogy... amikor még békebeli volt itt a világ, Kassán és Pozsonyon túl.* Satöbbi. *Rececе gyalog masírozok én*, énekli minden tekintélyt parancsoló sármjával Szurkó, és egyszeriben, mikor idáig jut a szövegben, a közönség kitörő eufóriájától kísérve valóban masírozásba kezd, nem is akárhogy, hanem ahogy azt illik, seggbehúz, melldülleszt, hátegyenes, lábat szinte derékszögig emelő díszlépésben, s csodák csodája, Fricikém is felpattan (közben hangot sem téveszt a hegedű, egy ütem sem marad ki!) és csatlakozik hozzá. A közönség két oldalán, jobbról Szurkó, balról (hegedűvel a vállán) Fricikém masírozik (*De sok lánynak adott ott a sarkon randevút délcegen a hadnagy úr*), hogy aztán a középen hagyott, nagyjából kétszéknyi résben meneteljenek vissza a színpadra, elől Szurkó, mögötte Fricikém. Hetven, nyolcvan, tán kilencven évet is élt férfisarkak csattannak a széksorok közt is, normális körülmények között persze mindez az ügyeletes Icukák, Gizikék és Manyikák rosszallása, lesújtó nézése, rászólása közepette történne, de ezúttal mindent szabad, hiszen úgy tizenöt-húsz percig még egy merő vihánc az élet, ma mindenki kirúghat a hámból. *Mert harminckettes baka vagyok én, rececе gyalog masíróó-zóók* (szün) *én.* Tapsvihar, majd a közönség férfitagjainak jelentős része tiszteleg, páran, a fittebbek ehhez még talpra is pattannak, a többiek ültükben húzzák ki magukat, amennyire képesek. Szurkó bajtársias mosollyal tiszteleg vissza. *Bánják, ha megint lamentálok egy kicsit?*, kérdezi, de mire eljutna a kérdőjelig, már több helyről is érdes férfihangok harsannak, *mondja csak!, mondjad fiam! Na, halljuk*, harsan föl egy hang az Icuka melletti székről is, igen bosszantó módon, elvégre az elején beléfojtja a szót a Józsi, most meg már ő ordibál itt, *hallgass már, te marha, hagyd inkább beszélni! Hát azt teszem,* zsörtölődnek még egy-egy mondatot, szándékaik szerint senki által sem hallható, halk suttogással.

SZÁSZI ZOLTÁN

FÉL-VIDÉKI LEVELEK

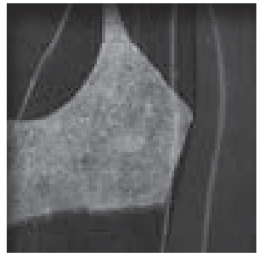
Páratlan évbe léptünk, Hermanom!
BÚÉK vagy mi!
Tudod, hogy utálom, ha az idő múlására figyelmeztetnek. Tudom, nem lehet ellene védekezni, egyszerűbb elviselni. Mindenekelőtt is kívánom, amit kívánsz magadnak, ugye, mert hát csak te tudod azt a legjobban, mi kell neked, szóval kívánom, legyen meg a te akaratod, óhajod, ne legyen szomorka sóhajod, meg hiány se érjen semmiben. Bátorság! Az legyen!

Szóval nem gyávaság, hanem bátorság. Ez kell az élethez, nem a gyávaság, ami bennem lakik mostanság. Gamat vacak lettem te Herman, rámzuhant a téli depresszió, utazni se pénz, se kedv. Vacakolok a félhomályban, régi fotókat forgatok a kezemben, megkeresem harminc éve nem látott ismerőseim ezen a világhálón, meg merengek, tipegek, mint aki megvénült! Gyáva vagyok szembe nézni a számokkal, az évek suhanó sorozatlövéseivel, elszámolni magammal. Már csak a barátságod biztos pont ebben a világban, csak az! A munka az egy dolog, annak mennie kell, a pénz a másik nagy állandó, vagyis változó, annak is mennie kell. Csak ez a bátorság! Ez hagyott el engem! Remélem, téged nem! Úgy tudom, benned elég sokat hagytak a sűrűvérű őseid! Te meg a megtestesült szilárdság, a biztonság, a szelídség szobra vagy nekem! Hogy is mesélted? Apád a lovat szőrén ülte, aztán a Sajó partján, ahonnan látni lehetett a mozdony duhogó füstjét, versenyt futott a Csinos nevű heréltet hajtva az ózdi személyvonattal. Emlékszel? Azt Máli mama mondta, mikor kamaszok voltunk, s én bután lecuppantam a ti vén diófátokról, hogy micsoda huncut, pajkos egy kislány volt az édesanyád. Róla az a hír járta, hogy kamaszlányként a legmagasabb diófáról, tudod, ami a templomkertben állt és vagy százötven évesnek mondta a plébános úr, no, arról szedték le a tűzoltók Szent Imre napján, búcsúkor, miközben ő csak kacagott, mert állítólag leszedés közben csiklandozta a derekát a legkackiásabb bajuszú önkéntes tűzoltó! Gondolom, nem véletlen tévelygett a tűzoltó

keze, mert ahogy a régi fotókon is látszik, olyan darázsderekú, de ugyancsak kerek és fejlett mellű kamaszlányka több nem volt a széles környéken, mint jó anyád. Nyugodjék, mindig mondta is már idősebb korában, hogy ezek a dinnyék itt csak a hátfájást hozzák rá! Azt is mesélték, hogy anyai öreganyád, a Máli néni, füstös vasalóval kergette ki a wermachtos szállásmestert a házból '44 telén, de csak azért, mert nem köszönt elég hangosan és sáros csizmával a tisztaszobába lépett. Azt is tudom, alig három hét múlva a németek után már a ruszki sztarsinának, azaz hadtápos tisztnek látta el a baját egy régi, még a megboldogult férje által legénykorban faragott sulykolóval, mikor szemtelenkedni kezdett vele '45 januárjában. Utolsó malackáját akarta elrekvirálni, és még a fenekébe is belecsípett a ruszki. No, nem kellett volna, csúnya dudorokat szerzett a homlokára emiatt. Maga a major, vagyis na, az őrnagy elvtárs kacagta ki az esetet, és látva a harcias amazont, megtette tiszti szakácsnénak az öregasszonyt. Nagyon tudott főzni a vénasszony, azt mindenki állította róla, nem hiába járt hat falun túlra lagziba, fő főzőasszonynak. Emlékszel, keresztapád is micsoda ember volt, egymaga csalta ki és fektette le a két és fél mázsás anyakocát valami fura trükkel, és meg is szúrta, szegény coca észre se vette, már hempergett is. Pedig még a gazdája, a Máli mama, még az se, bizony nem mert bemenni a termetes állathoz a rajcsúrba, mert bolondos egy coca volt az, egyszer egy malaclopó tolvajnak az ujját is leharapta! Micsoda tor volt az, hú, máig emlékszem, te! Mi, kamaszok a szalmás perzselést kaptuk munkának, akkor ittam életemben először borzagot, azaz a földi bodza bogyójából házilag, dugott rézcsöves szeszpárlón lecsepegtetett pálinkát! Máig itt az íze a nyelvemen! Keresztapád megmérte a szalonnáját a cocának, emlékszem, a háti szalonna tizenhat centis volt. Soha nem láttam olyat azóta! A kolbász meg? Mennyi is volt? Vagy hatvan méter talán? Haj, azok a gőzök, súlyos szagok, zsíros fényben táncoló füstkarikák, meg a sok bolondos történet, háborúkról, aratásokról, még régebbi disznótorokról, rémmesék a füzesben talált kardokról, de jó is volt hallgatni azokat! Jól van, na, tudom, itt az ideje abbahagynom ezt, mert nem sokáig bírod az én privát, szinte biztos, hogy pontatlan, és mindig mindent megszépíteni igyekvő emlékezéseimet, hát inkább nem nosztalgiázok már tovább, mert még a sarokba vágod a levelet, és amit meg igazán üzennék vele, azt nem írom meg emiatt. Vagyis én megírom, csak te nem olvasod el. Hát akkor még egyszer írnám neked: bátorság kell. Ehhez a szaros vacak élethez az igen fontos dolog, mondhatnám nélkülözhetetlennek is. Pláne így újévkor, ami ugyan csak egy esemény, egy dátumváltás, de mégis mindenki úgy érzi, azt gondolja, valami új kezdő-

dik, valami régi véget ért. Pedig ez minden pillanatra érvényes. Egyik múlik, másik érkezik, s ami most volt, az már múlt, ami éppen félelmet okozott, már jelen, és nem is annyira félelmetes, mert máris múlik, elfelé! Bátorság! Benned van, vigyázz is rá! Hát mekkora nagy egy dolog odahagyni a kényelmes városi létet, s a meleg radiátort, a közeli boltot, a száz lépésre van a posta meg a hivatal biztos létét, és kiköltözni falura. Reggel kazánt rakni, havat seperni, füstöt faragni, madarat etetni! Látod, énbennem csak a hija van annak a bátorságnak. Vacak, semmire se jó, sarokban kucorgó lettem, alamuszi nyuszi, pedig bejártam a világot. Hellászt és Prágát, Pestet és Budát, Nagyváradot és Londont, Szófiát és Isztambult. Olyan flegma, unatkozó álúriemberként, aki játssza azt, hogy mennyire nem érdekli már a világ. Pedig de mennyire érdekel! De annyira gyáva vagyok, hogy magamnak sem vallom már ezt be, s ez már olyan eset, ami klinikai! Mondanád lakonikusan. Egyszóval! Félek, s az élethez való bátorságom renyhe, azt érzem, semmit nem tudok többet, mint induláskor. Látni ugyan láttam sok szépet meg hamisat is, ízleltem idegen ízeket italban, ételben, mégse érzem magam már valós embernek. Pláne nem világjárt, kiművelt bátornak. Inkább csak azt érzem, zavar ez a műmájer, talmi, hamis vacak csilli-villi álca, ami a világ meg az emberek arcán mostanság igencsak erősen ott van! Herman, egyes egyedül nálad nem tapasztalom ezt.

Etesd a madarakat! Legyen elég tüzelőd! Néha olvasd el a régi leveleim, és válaszolj! Elbújok most a téli lepel alá, mint a bogár fa kérgének repedésébe, s onnan félszegen, óvatosan figyelem: az időt is, meg a múlását is. Ez jut! De lehet ezt rálátással kezelni! Majd igyekszem! Ha volna földi bodza, azaz borzagpálinka valahol, azt szerezhetnél nekem. Kényes beteg, mindenféle idegen koszton elgyámoltalanított gyomrokra állítólag jó gyógyszer az! Tartson meg az úr! Azúrkék legyen a fejed felett az ég! Fridolinod!

KETTEN VAGYOK (?!),
RÉZKARC, 1997

MAROSÁN BENCE PÉTER

A SZERELEMRŐL ÉS MÁS DÉMONOKRÓL

(SARTRE ÉS MERLEAU-PONTY SZERELEM-ELMÉLETÉRŐL)

„Sweeter than honey and bitter as gall"[1]

A jelen írásban a szerelem egyszerre fájdalmas és felemelő mozzanatait szeretném bemutatni, döntően a francia fenomenológia két klasszikus szerzőjének, Sartre-nak és Merleau-Pontynak a témára vonatkozó eszmefuttatásai alapján. Mindkét gondolkodónál a szerelem problémája hangsúlyos volt (Sartre-nál talán még fontosabb is, mint Merleau-Pontynál), mindkettejüknél a szexualitásnak mint alapvető emberi jelenségnek a speciálisan humanizált formájaként jelenik meg ez az érzés. Mindkettejüknél a szerelem megértése kulcsfontosságú szerepet játszik az emberi létezés helyes értelmezésében, és a szerelemről alkotott felfogásuk megvilágító erejű az emberi kapcsolatokról adott általános értelmezésük tekintetében is. Sartre esetében az elválasztottság dominál, az emberi kapcsolatok – meglátása szerint – alapvetően konfliktusos jellege.[2] Merleau-Pontynál éppen ellenkezőleg: az összefonódás, az egymásba kapcsolódás, amelynek a konfliktus csupán „deficiens módusza", azaz olyasmi, aminek nem kellene lennie, amit egy megfelelő kapcsolatban fel lehet és fel is kell számolni.[3] A szerelemben, mint minden emberi kapcsolatban, az elválasztottság ugyanúgy jelen van, mint a minden testi érintkezésnél bensőségesebb, lelki-tudati kapcsolat.

A tanulmány három részre oszlik: az elsőben Sartre nézeteit ismertetem, a másodikban Merleau-Pontyét, a harmadikban pedig a szerelem fenoménjével kapcsolatos saját meglátásaim megfogalmazására teszek kísérletet.

Az első részben Sartre elméletének olyan mozzanatait szeretném kidomborítani, amelyek talán kevésbé számítanak bevettnek a rá vonatkozó szakirodalomban. A sokak számára megszokottnak ható kép szerint Sartre interszubjektivitás-elméletében nincs megváltás, sem kibékülés:

1 „*What is a youth*". Nino Rota szerzeménye Franco Zeffirelli *Rómeó és Júlia*-feldolgozásához (1968).

2 Jean-Paul Sartre, *A lét és a semmi*, Bp., L'Harmattan, 2006, 435. Én és másik viszonyáról: „Az alábbi leírásokat tehát a konfliktus perspektívájában kell tekintenünk. A konfliktus az eredendő értelme a másikértlétnek".

3 Egy közelebbi szemügyre vétel megmutathatja, hogy csupán ugyanannak a tapasztalatnak a két különböző oldaláról van szó. Ld. ehhez: Vermes Katalin, *A test éthosza: A test és a másik tapasztalatainak összefüggése Merleau-Ponty és Lévinas filozófiájában*, Bp., L'Harmattan, 2006. Bernhard Waldenfels, *Verflechtung und Trennung* = B. W., *Deutsch-französische Gedankengänge*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1995, 346–382.

minden emberi kapcsolat mélyén a konfliktus rejlik, a megbékülés, a harmónia csupán illúzió, ennek az eredendően konfliktusos helyzetnek az elfedése. Vagy én tárgyiasítom el a másikat, vagy a másik tárgyiasít el engem – nincs olyan, hogy ketten egyszerre legyünk szubjektumok egymás számára.[4] „A Pokol – a többiek!" – kiált fel a *Zárt tárgyalás* végén Garcin.[5] Ez lenne tehát a standard kép. Úgy vélem azonban, hogy ez csak a felszín, amely ezúttal is csalókának bizonyul, és Sartre elméletében ennél sokkal több benne van. A másikkal való viszonyokban, ha közelebbről megnézzük, az összefonódás nála épp annyira benne van, mint az elválasztottság, az eredendő különbség. A másikkal való viszonyok nem homogének, hanem messzemenően heterogének, tagoltak, bonyolult szerkezetűek – inkább egy organizmushoz hasonlítanak. Az elválasztottság és az összefonódás mozzanatai egyaránt jelen vannak bennük. Egy olyan – némileg talán heterodoxnak számító – Sartre-olvasat, amely inkább a szerző szelleméhez, semmint betűjéhez ragaszkodik, sokkal többet meg tud mutatni Sartre elméletének valódi gazdagságából, mint az a megközelítés, amely szigorúan tartja magát egyes megfogalmazásokhoz, és más megnyilatkozásokat is csak az előbbiek fényében volna hajlandó olvasni.

A másik alapvető pont, ahol értelmezésem némiképp eltér a bevettnek számító megközelítésektől, az az elképzelés, hogy szerintem *A lét és a semmi*nek az egymással való konkrét viszonyokat tárgyaló fejezetét a szerelem kontextusába helyezhetjük, és valamennyi egyes, Sartre szerint alapvetőnek számító konkrét viszonyt (szerelem,[6] nyelv, mazochizmus – közöny, szexuális vágy, szadizmus, gyűlölet) kifejthetjük a szerelem egyik lényegi megnyilvánulási formájaként. Nem véletlen, hogy Sartre az ember és ember közti konkrét viszonyok „körtáncát"[7] a szerelemmel kezdi. Bizonyos módon az összes többi alapviszony a szerelemre vonatkoztatható.

A második rész Merleau-Pontyval foglalkozik. Míg Sartre felfogásának közeli olvasata azt mutatja meg, hogy nem is áll annyira távol Merleau-Pontytól, mint azt sokan gondolják, Merleau-Ponty közelebbi szemügyre vétele azt mutatja meg, hogy korai filozófiájában legalábbis nagyon sok, Sartre elméletével rokon vonás van jelen. *Az észlelés fenomenológiájá*ban a másikkal való viszonyban benne van az elválasztottság is, nem csak az összefonódás. A kapcsolatok organikus jellege Merleau-Ponty számára épp oly hangsúlyos, mint Sartre számára. A kései Merleau-Ponty filozófiájában lesz az összefonódás gondolata egyértelműen és mindenre kiterjedően uralkodó mozzanat. A fiatal Sartre-nál és Merleau-Pontynál azonban elmondható, hogy a hangsúlyok máshová esnek; fontos azonban kiemelni, hogy itt mindenekelőtt hangsúlybeli különbségekről van szó. A jelen tanulmány szempontjából kiemelkedő fontossággal bírnak még Merleau-Pontynak az „igaz" és „hamis" szerelem különbségeire vonatkozó elemzései.[8]

4 Legalábbis ontológiai szinten nem. Pszichológiailag az egymást kölcsönösen szubjektumnak érzés élményét Sartre megengedi, de a pszichológiai dimenziót egy merőben esetleges és empirikus tartománynak tartja. Számára az ontológiai vonatkozások mindenekelőtt az érdekesek.

5 Jean-Paul Sartre, *Drámák* I., Bp., Európa, 1975, 133.

6 *A lét és a semmi* magyar fordításában az „amour" „szeretet"-nek van fordítva. Én következetesen „szerelem"-nek fogom fordítani az alábbiakban, mert véleményem szerint a megfelelő szó mindenekelőtt ez utóbbira utal.

7 Vö. Sartre, *A lét és a semmi*, 435.

8 Merleau-Ponty, *Az észlelés fenomenológiája*, Bp., L'Harmattan, 2012, 406–410.

A harmadik rész saját következtetéseimet tartalmazza a vizsgált két szerző alapján. Eszerint a szerelem három alapvető, egymástól elszakíthatatlan mozzanatát veszem szemügyre: 1) *inváziό* (a szerelem invazív fenomén, megszállja a teljes személyiséget), 2) *totális mobilizáciό* (a szerelem a személyiség minden egyes elemét, minden rétegét és rejtett erőtartalékát mozgósítja), 3) *decentralizáciό* (a szerelem decentralizál: kikerülünk élettörténetünk középpontjából, élettörténetünk hőse többé nem önmagunk leszünk, hanem a szeretett személy).

Végezetül szólnunk kell a címben említett „egyéb démonokról". A szerelem bizonyosan démonikus fenomén, amennyiben külső, megszálló hatalomként lép fel. Viszont milyen egyéb hatalmakról kellene még szólnunk ebben az összefüggésben? Itt a szerelemmel, a másikhoz való viszonnyal összekapcsolódó etikai implikációkról van szó. A másik démon, akit ezen a helyen meg kell említenünk, a *hatalom* démona, az uralkodás vágya. A szabadság mozzanata Sartre-nál és Merleau-Pontynál egyaránt kitüntetett. Mindkét alkotó esetében a másikhoz való inadekvát viszonyt jelenti az, ha a másikon uralkodni akarunk, ha a másikat megpróbáljuk leigázni. Ez a szerelemre és a szexualitásra is érvényes. Ugyanakkor a hatalom vágya is megszálló, testet-lelket megzavaró és foglyul ejtő hatalomként jelentkezhet. Míg azonban a szerelem egy olyan jó démon, mely boldogsághoz vezethet (*eudaimonia*) a hatalom vágya bizonyosan egy gonosz démon, amely csak boldogtalanságot és romokat hagy maga után. A szerelem olyan démon, amelyért és amellyel érdemes küzdenünk – a hatalom vágya ellenben olyan, amelynek ellen kell állnunk, amely ellen harcolnunk kell.[9]

SARTRE ÉS A SZERELEM MÁNIÁJA

„Az ágy közös.
A párna nem."[10]

Létem másikért-való dimenziója, szemben azzal, ahogyan Sartre-t sokan hajlamosak olvasni, semmi esetre sem esetleges. A másikért-való létem nélkül ugyanis elképzelhetetlen lenne szabadság, s szabadság nélkül Sartre szerint nincs szigorú értelemben vett önmagáért-való, azaz tudat sem. Az az olvasat, amely az önmagáért-való és a másikért-való egymástól való teljes függetlenségét, és egymáshoz viszonyított esetlegességét hangsúlyozza, Sartre-nak a Másik esetleges-

9 A szerelem fentebb és alább vizsgált mozzanatai szépen demonstrálhatók volnának annak a regénynek a cselekményén is, melytől a jelen tanulmány címét is kölcsönöztem: Gabriel García Márquez *A szerelemről és más démonokról* c. alkotásáról van szó.

10 Pilinszky János, *Életfogytiglan*.

ségére vonatkozó megjegyzéseire támaszkodik.[11] Ezzel az értelmezéssel kapcsolatban két dolgot kell előrebocsátani: 1) a Másik létezése Sartre-nál nem esetleges, empirikus tény, hanem egyfajta metafizikai tény, „tényszükségszerűség" (*nécessité de fait*),[12] amely ráadásul apodiktikus (tehát kétségbevonhatatlan, felfüggeszthetetlen) evidenciával rendelkezik. 2) Az idézett konkrét helyeken speciálisan a *Másikról*, és *nem* létem *másikért-való* aspektusáról van szó, tehát a mindenkori konkrét Másikról, és nem a szubjektivitás eredendően interszubjektív karakteréről. Márpedig Sartre szerint a Másik rám irányuló tekintete csak felfedi eredendő „nézettségemet", felfedi létem lényegi másikért-való voltát.[13] A másikért-való-létemből fakad egyáltalán a nyelv,[14] és a nyelviség által kerülhet szembe egyáltalán az önmagáért-való a *szituációval*, mely szabadságának médiumát, elrugaszkodási pontját, és ebben a formában lehetőségfeltételét alkotja.[15] Másikért-való-létem nélkül a tudatból nem maradna más, mint egy absztrakt feltárultság, megnyílás, ami azonban egyáltalán nem lenne többé szabad, és nem lenne többé emberi tudat. Márpedig Sartre fenomenológiai elemzéseinek hőse a *konkrét emberi valóság* (*réalité-humaine*).

Létem másikért-való karaktere a Másik tekintete által válik számomra felfedetté. Sartre szerint speciálisan a *szégyen*[16] az az alaphangulat, amely tudatja velem, hogy nem vagyok egyedül, és hogy tárgy vagyok a világban, tárgy vagyok egy másik szubjektum tekintete számára. A Másik megítél engem, és ítélete fölött nincs hatalmam, mert az a Másik szabadságából fakad. A Másik ezáltal egyfajta hatalomra tesz szert létem fölött. *Kiszolgáltatott* vagyok a Másik tekintetének, ítéletének, szabadságának. Ebből fakad Sartre szerint a másokkal való viszonyok eredendően

11 Sartre, *i.m.,* 311. „A másikkal *találkozunk*, nem konstituáljuk azt. S ha ez a tény szükségszerűnek kell is tűnjön számunkra, attól ez még nem egy olyan szükségszerűség, ami „»tapasztalatunk lehetőségfeltételeihez« tartozik, vagy ha jobban tetszik, ami ontológiai szükségszerűség formájában jelenne meg: a másik létezésére vonatkozó szükségszerűségnek, ha ez a szükségszerűség létezik, »esetleges szükségszerűségnek« kell lennie, vagyis ugyanolyan típusú *tényszükségszerűségnek*, mint amivel a *cogito* adódik. Ha a másik adott kell lehessen számunkra, ennek olyan közvetlen megértés révén kell történnie, ami faktikus jellegével megterheli a találkozást, ahogy a *cogito* megterheli egész fakticitásával gondolkodásomat, és mégis részesül magának a *cogito*nak az apodikticitásából, avagy kétségbevonhatatlanságából." Továbbá: *I.m.* 434sk. „Tehát még mindig az önmagáért-való létstruktúráit írjuk le, még akkor is, ha a másik világban való jelenléte egy abszolút és önmagában evidens, ám esetleges tény, vagyis levezethetetlen az önmagáért-való ontológiai struktúráiból".

12 Ezzel kapcsolatban ld.: Tengelyi László, *Merleau-Ponty vitája Sartre fenomenológiai metafizikájával = Sartre és Merleau-Ponty: A francia fenomenológia klasszikus korszaka*, szerk. Ullmann Tamás, Váradi Péter, Bp., L'Harmattan, 2011, 42–56. László Tengelyi, *Welt und Unendlichkeit. Zum Problem der phänomenologischen Metaphysik*, Freiburg/München, Verlag Karl Alber, 2014, 265–279.

13 Sartre, *i.m,* 320, 339sk.

14 Sartre Husserl nyomán: „A másik [a világban] nem csupán konkrét és empirikus megjelenésként van jelen, hanem mint egységének és gazdagságának állandó feltétele. Függetlenül attól, hogy egyedül vagy társaságban nézem-e ezt az asztalt vagy ezt a fát vagy ezt a falrészt, a másik mindig ott van az azt konstituáló jelentések egy rétegeként, amely hozzátartozik magához a nézett tárgyhoz; röviden mint objektivitásának valódi garanciája.", Sartre, *i.m.,* 292.

15 Ld. ehhez: Erdélyi Mátyás: *A szabadság fogalma Sartre* A lét és a semmi *című munkájában,* Elpis, 2012 (VI), 1, 78–105. Különösen: 101.

16 Pontosabban: a szégyen és a büszkeség. De a szégyent Sartre sokkal részletesebben elemzi, mint a büszkeséget, sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonít neki az önmagáért-való eredendően interszubjektív természetének megértésében. Sartre, *i.m.*, 323. „A szégyen és a büszkeség tárja fel számomra a másik tekintetét és magamat e tekintet végpontjában, aminek köszönhetően *megélem*, de *nem ismerem meg* azt a szituációt, hogy néznek".

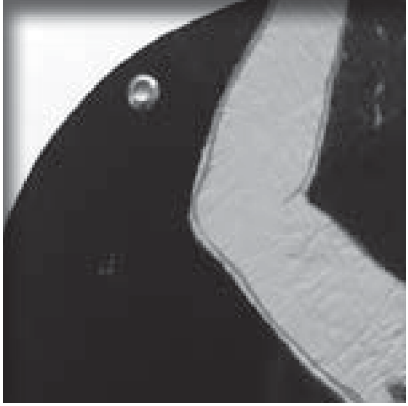

konfliktusos jellege.[17] Vagy én tárgyiasítom el a Másikat, vagy a Másik engem – *tertium non datur*. Ebből az ellentmondásból származik a Másikhoz való konkrét viszonyok két alapvető csoportja: az elsőbe azok tartoznak, amikor eltárgyiasít engem a Másik (szerelem, nyelv, mazochizmus), a másodikba azok, amikor én teszem tárggyá a Másikat (közöny, szexuális vágy, szadizmus, gyűlölet).

A közelebbi szemügyre vétel azonban árnyalja ezt az első pillantásra mereven antagonisztikusnak tűnő képet. Sartre-nál ugyanis az emberi kapcsolatok nem homogének, hanem számos szintből és elemből felépülő létviszonyt jelölnek, melyek szubjektív és objektív mozzanatokat egyaránt tartalmaznak. A társas viszonyok lényegileg konfliktusos volta, melyről Sartre beszél, e viszonyok alapvetően *instabil* jellegét jelölik: azt, hogy soha nem kerülhetnek teljesen egyensúlyba egymással a szubjektív és objektív mozzanatok az emberi kapcsolatok dinamikájában; ha egy ilyen egyensúly mégis megvalósul, akkor az csak nagyon rövid időre, egy nagyon törékeny, bármilyen apró hatásra kibillenő egyensúly formájában. A konfliktusos karakter a szubjektív és objektív mozzanatok közti feszültségből, illetve a viszonyok instabil természetéből fakad.

A Másikhoz való konkrét viszonyok elemzését Sartre a következő szavakkal kezdi: „Minthogy e magatartásmódok körkörös alakzatban képződnek meg és számolódnak fel, bármelyikkel kezdhetnénk. Mivel azonban valamelyiket ki kell választanunk, először azokat a megnyilvánulásokat fogjuk szemügyre venni, amelyekkel az önmagáért-való a másik szabadságát magába próbálja olvasztani".[18] Ez némi magyarázatra szorul. Fentebb írtuk, hogy az első csoportba tartozó magatartásmódokat azok alkotják, amelyek esetében én vagyok tárgy a Másik számára. Ez azonban Sartre szerint pontosan azt vonja maga után, hogy én próbálok meg hatni a Másik szabad-

17 Sartre, *i.m.*, 435. „A konfliktus az eredendő értelme a másikért-létnek".
18 Sartre, *i.m.*, 435.

ságára,[19] és folyamatosan megpróbálom stabilizálni a Másik tekintete, jelenléte által megrendült pozíciómat. A Másik pillantása kimozdít engem világom középpontjából, általa bizonytalanná válik a létem feletti ellenőrzés. A Másik eltárgyiasítása révén, mint Sartre fogalmaz, „világom bomlását"[20] vagy „belső vérzését"[21] próbálom megszüntetni; azaz megkísérlem visszaszerezni eredeti központi helyzetemet, és a létem fölötti kontrollt.

A Másikkal való konkrét viszonyoknak van azonban egy további alapvető motivációs forrása is Sartre-nál: a Másik nemcsak veszély, aki fenyegeti kivételes pozíciómat a világban, hanem egyúttal *lehetőség* is, hogy esetleges létemet általa megalapozzam és szükségszerűvé tegyem. A Másik olyasvalaki, aki értelmet adhat értelmetlennek tűnő létezésemnek. Az eredeti fenyegetést ezáltal visszájára fordíthatnám: a Másik éppen szabadsága által teszi szükségszerűvé és kitüntetetté helyzetemet a világban, mint létem és szabadságom alapja. Ennek során egységesítenem kell saját perspektívámat a Másikéval: egyetlen rendszerbe kellene foglalnom kettőnket, ami azonban Sartre szerint egy lehetetlen vállalkozás. E projekt lehetetlensége, reménytelensége maga is lényegi konfliktusforrás a társas kapcsolatok szférájában.[22]

A Másikkal való konkrét viszonyok ismertetése Sartre-nál a *szerelemmel* kezdődik. A szerelem pontosan a tudatok egymásba hatolásának eseménye; annak eminens esete, amikor tudat érint tudatot, szubjektivitás a szubjektivitást, és egymás szubjektivitását próbáljuk meg összehangolni, egymáshoz illeszteni. A tudat, melynek traumája önnön esetleges volta, a másik tudat révén próbálja magát megalapozni és szükségszerűvé tenni.

A szerelem azért is jó kiindulópont a konkrét emberi viszonyok „körtáncának" bemutatásához, mert úgy is értelmezhető, mint a tekintet által nyújtott alaptapasztalat elmélyítése és kiteljesítése: annak a történetnek folytatása, amikor két tekintet összetalálkozik és egymásba fonódik. A szerelem hatására mindketten kimozdulunk világunk középpontjából. A szerelmet kölcsönös decentralizáció jellemzi. Szerető és szeretett személy számára egyaránt a másik jelöli ki a világ középpontját.[23] Ugyanakkor mindketten azt akarják, hogy helyzetük bizonyos módon szükségszerű legyen a Másik világában. Ez a kívánság a minden szerelem mélyén lappangó paradoxonra utal: a szerető felek azt várják egymástól, hogy a másik iránt érzett szerelem egyszerre szabad és szükségszerű esemény legyen. A szerelmest nem elégíti ki, ha a Másik szabad elhatározásából van vele, szerelmes belé. Az ilyen szerelmet átjárja az esetlegesség, bármikor felmondható, a Má-

19 Sartre, *i.m.*, 437.
20 Sartre, *i.m.*, 317.
21 Sartre, *i.m.*, 319.
22 Sartre, *i.m.*, 437.
23 Fehér M. István megállapítja, hogy Sartre „kizárja a »viszonzatlan« szerelmet". Fehér M. István, *Sartre*, Bp., Kossuth, 1980, 63. Ez igaz is a szerelemnek arra az elemzésére, amelyet Sartre az első helyen elvégez. Később azonban, mint hamarosan látni fogjuk, az egyéb emberi viszonyok vizsgálatakor nagyon is felbukkan a boldogtalan szerelem problémája.

sik bármikor új személyt választhat vágyai tárgyának. Ugyanakkor a szerelmest az sem nyugtatja meg, ha a Másik egy természeti esemény elkerülhetetlenségével szeret bele, és egy rajta kívül eső szükségszerűségnél fogva marad mellette.[24] Egy ilyen szerelemből elillan a szubjektivitás mozzanata. A szerelmes, mint Sartre fogalmaz, olyan szenvedélyt akar, amely „determinizmust játszik".[25]

A szerelem, mondja Sartre, az arra irányuló vállalkozás, hogy a Másikkal megszerettessem magam (le projet de se faire aimer). Egész létem a Másik számára való *ajándékká* válik; létemet határtalan bőkezűséggel és nagyvonalúsággal pazarlom a Másik kedvéért. Minden, amim csak van, amivel csak rendelkezem, azért van, hogy a Másiknak adjam: a szemeim az arcomon, a hajszálak a fejemen, az erek a kezemen, minden.[26] A szerelmesek kimeríthetetlen jósággal és nagylelkűséggel pazarolják létüket egymás számára. Ebben a sartre-i toposzban már ténylegesen az összefonódás motívuma érhető tetten.

Ami miatt a szerelem mégis egy instabil viszony marad, az a szabadság, és tőle elválaszthatatlanul, az esetlegesség mozzanata. Létem alapja a Másik szabadsága; létem ezáltal ténylegesen *megalapozottá* válik, de ez egy *esetleges alap*.[27] Ki vagyok téve a Másik ítéletének, szabadságának, a Másik szabadon rendelkezhet létem felett, ami magában rejti annak lehetőségét is, hogy kivet engem a kegyei közül, és feladja irántam érzett szerelmét. A szerelem projektje a szükségszerű megalapozottság ígéretével indult, de ez az ígéret mindig illuzórikusnak bizonyul, lévén a szerelem csak a szabadság által lehet az, ami; a szabadság viszont az arra vonatkozó képesség, hogy a szerelem ajándékát bármikor visszavegyük.

Ha a szerelmesek képesek megbékélni az esetlegesség traumájával, azzal tehát, hogy a szerelemből nem iktatható ki teljesen az esetlegesség momentuma, mivel a szerelem semmi más, mint magát szerelmessé tevő szabadság, akkor együtt képesek létrehozni egy metastabil állapotot, egymás létének kölcsönös megalapozását a másik szabadsága által, és az egymás melletti kölcsönös elköteleződés révén képesek fenntartani egy kiegyensúlyozott viszonyt. Ebben a viszonyban mindenesetre a szubjektív mozzanatok dominálnak. A szerelem ellenpárja e tekintetben a szexuális vágy lesz, amelyben az objektív elemek bizonyulnak uralkodónak.

A szerelem problémája közvetlenül összekapcsolódik a *nyelv* kérdésével, mivel minden szerelem, Sartre szerint, a *csábítás* kísérletével veszi kezdetét.[28] A nyelvben létem objektív, másikért-való dimenziója válik nyilvánvalóvá. A szavakat a Másiktól kapom. A nyelv jelentései

24 Sartre: a szerelmes nem azt akarja, hogy a Másik egy *automata* legyen, akit az iránta való szerelemre programoztak. A szerelmes igényli a szubjektivitás és a szabadság momentumát a szerelemben. Sartre, *i.m.,* 438sk.

25 Sartre, *i.m.,* 439.

26 Sartre, *i.m.,* 443.

27 Sartre, *i.m.,* 438.

28 Sartre, *i.m.,* 444.

a Többiek által kialakítottak és elrendezettek, a nyelvben egy olyan rend tükröződik, melyet a Többiek artikuláltak a számomra. A nyelv ezen általános interszubjektív vetülete mellett azonban a Másikkal való közvetlen viszonyok kontextusában egy nagyon is konkrét funkcióban jelenik meg: mint a csábítás, a *flört* nyelve. Ezen a ponton bukkan fel a boldogtalan szerelem lehetősége Sartre gondolatmenetében. A csábítás ugyanis végződhet sikerrel, s ez a társas viszonyok első alakzatához visz vissza bennünket, vagy járhat kudarccal is: a Másik nem talál vonzónak engem, és nem találom meg azokat a szavakat, amelyek vonzóvá, kívánatossá tehetnének engem a Másik szemében.

A csábításban, Sartre szerint, létem objektív, csábító aspektusát kínálom fel a Másik számára, megpróbálom megigézni és bevonni a szerelem játékába. Ugyan a flört során mindenekelőtt a Másikat dicsérem, tehetségemtől függően diszkréten vagy kevésbé diszkréten a Másik létének előnyös vonásait hangsúlyozom, de mindketten tudjuk, mire megy ki a játék – még ha ezt egyikünk sem mondja ki nyíltan. A nyílt színvallás kényszerre egyből megszüntetné a játékot, a flörtöt mint olyat, és arra kényszerítené a másik személyt, hogy nyíltan döntsön elutasításom vagy elfogadásom mellett – bár ekkor még mindig dönthet úgy, hogy egy további találkozót javasol, és a végleges döntést későbbre halasztja.

A mazochizmus mindenekelőtt az a stratégia, amikor létemet úgy próbálom megalapozni a Másik léte által, hogy teljesen tárggyá teszem magamat az ő szemében, és szabadságomat megpróbálom tökéletesen elnyeletni az ő szabadságával. Ez az út azért nem járhat maradéktalan sikerrel, mert saját szabadságomtól, saját szubjektivitásomtól soha nem fogok tudni egészen megszabadulni. Ez megvalósulhat boldog, beteljesült szerelemben is, amikor az egyik fél azt igényli, hogy a Másik uralkodjon rajta, és önkéntes szolgaként, sőt használati tárgyként ajánlja magát a Másik számára.[29] Ez a szerelemnek kétségkívül szokatlan formája, de amennyiben az önkéntességen alapul, és nem a Másik szabadságának tudatos leigázása a célja, Sartre szerint ez még autentikus emberi viszonyulásmódnak számít.

A mazochizmus viszont egy másik szempontból a reménytelen szerelem megvalósulásának eminens esete. A kérdésre, hogy az egyéni szeszélyen túl mi motiválhatja ezt a speciális magatartási formát, a válasz pontosan az, hogy a Másik számára én nyilvánvalóan nem azt jelentem, amit én az Ő számára. Jelen vagyok ugyan a Másik számára, de semmilyen tekintetben sem számítok meghatározó vonatkozási pontnak. Perifériku elem vagyok a világban, személy a többi személy között. Embertársainak egyike. A mazochista folyamatosan jelen akar lenni az imádott személy horizontján – és ezért az önmegalázás, az önlealacsonyítás olyan mélységeibe hajlandó aláereszkedni, melyek a legtöbb ember számára ismeretlenek. A szerelem *mániává* lesz nála; nem gondolkodik racionálisan, nem hallgat az ilyenkor szokásosan adott közhelyszerű intelemre: „ne fuss olyan szekér után, ami nem akar felvenni téged!" Egyszerűen boldog a tudattól, ha a Másik, akármilyen jelentéktelen és megalázó formában is, de foglalkozik vele,

29 Merleau-Ponty Montaigne-t kommentálva: „A szerelem, mely a *másik rabszolgájává tesz minket*, csak mint szabad és önkéntes gyakorlat fogadható el." Maurice Merleau-Ponty, *A filozófia dicsérete*, Bp., Európa, 2005, 335.

REPÜLÉS, SZITANYOMAT,1999, 65x50 cm

használja és kihasználja. Inkább lesz a legutolsó, legméltatlanabb használati tárgy a Másik világában, minthogy végleg ezen a világon kívülre kerüljön.

A mazochizmus kudarcával lépünk tovább a Másikhoz való viszonyok másik nagy csoportjához: amikor én próbálom meg eltárgyiasítani a Másikat. A mazochizmus sikertelensége két további konkrét viszonyulási típust is motiválhat: a közönyt és a szadizmust, mely utóbbi a mazochizmus komplementer alakzata. A közöny az a viszonyulási forma, amikor az ember leválasztja magát a Másikról, a többiekre csak a világban található tárgyakként tekint. A mazochizmusból kiindulva ez a viszonyulási mód úgy jöhet létre, ha a szerelmes elfogadja az elfogadhatatlant: hogy közömbös a Másik számára, vagy legalábbis semmiképpen sem rendelkezik centrális jelentőséggel a Másik szempontjából; érzelmileg kimetszi magát a Másikból, megtanul nélküle élni, és nem engedi, hogy a Másik szubjektivitása a jövőben közelről érintse.

Noha Sartre azt mondja, hogy egyesek – „néhány rövid és elborzasztó megvilágosodástól eltekintve" – képesek leélni életüket anélkül, hogy valaha is tudatára ébrednének annak, hogy mi a *Másik*, a közöny mégis egy instabil állapot.[30] Egy olyan szándékos vakság, amelyet bármilyen, a Másiktól származó, kellőképp intenzív élmény áttörhet. Megpróbálom elszigetelni magam a Másiktól, de ez az elszigeteltség merőben esetleges és törékeny állapot, amelyet a Másik érintése vagy tekintete bármikor lerombolhat.

A Másik érintése, tekintete keltheti fel bennem a szexuális vágyat, mely Sartre-nál a szerelem komplementer formája. A szerelemben a szubjektív mozzanatok voltak a meghatározók, a szexuális vágyban pedig az objektívak. A szexuális vágyban a Másik testére vágyunk, de nem egy egyszerű, nyers fizikai-biológiai entitásra, hanem egy olyan testre, melybe alászállt a szubjektivitás: a Másikra mint inkarnálódott tudatra, mint megtestesülésre vágyunk. Ahogy a szerelem a tudatok egymásba hatolása volt, úgy a szexuális vágy a testek mint inkarnálódott szubjektivitások egymásba hatolása. Sartre számára itt is a fenomenológiai, metafizikai sík az, ami igazán érdekes: a szexuális vágy és a szexuális aktus önmagáért-való és Másik egyik alapvető viszonyulási módját jelöli, egy metafizikai viszonyt. A szexualitás Sartre értelmezésében szintén egy ingatag viszony, melyben az objektív mozzanatok uralkodnak, amelyből viszont sohasem lehet teljesen száműzni a szubjektivitás elemét. Ez a kapcsolat azonban, a szerelemhez hasonlóan, magában rejti a harmonikus viszony lehetőségét.

A szadizmusban uralkodni akarunk a Másik szubjektivitásán; el akarjuk nyomni azt, teljesen el szeretnénk sajátítani a Másik szabadságát. A szadizmus a mazochizmus komplementer formája; illetve bizonyos ponton maga a mazochizmus az, ami átfordulhat szadizmusba. A szadizmus, mint egy szexuális játék része, alapulhat kölcsönös beleegyezésen, kifejezhet a Másikkal való kétségkívül kevésbé szokványos, de adekvát viszonyt, amennyiben önkéntes magatartási formáról van szó mindkét fél részéről. A szadizmus mint metafizikai stratégia, mint a Másik leigázására,

30 Sartre, *i.m.*, 455.

szabadságának elsajátítására és kényszerítésére irányuló viselkedési típus, egy inadekvát, inautentikus viszonyulási módot jelent, mely Sartre szerint szükségképp kudarcra van ítélve: a Másik szabadságát soha nem tudom teljesen felszámolni. A Másik nekem való behódolása is egy önkéntes aktus.

A mazochizmus ott fordulhat át a szerelem szadista formájába, amikor a reménytelen szerelmes ráébred, hogy bármennyire is készséges tárgyként ajánlja fel saját létét a Másik számára, az soha sem fog neki annyi érdeklődést, figyelmet szentelni, mint szeretné – és a szerelmes nem tud beletörődni a Másik közönyébe. Ebből a frusztrációból születhet meg a szadista attitűd: inkább gyűlöljön a Másik, minthogy közömbös legyek számára. Azért kínzom, hogy jelen legyek a horizontján, hogy jelentőséget tulajdonítson nekem; ha már máshogy nem tudom rávenni, hogy érdeklődésének középpontjában tartson.

A gyűlölet ennek a szélsőséges, a végletekig vitt formája. Sartre-nál el akarom törölni létem másikért-való dimenzióját. Erre azonban képtelen vagyok: még ha meg is ölök minden embert rajtam kívül a Földön, akkor sem tudom elérni, hogy a Másik „ne lett légyen"; hogy ne továbbra is másikért-való legyek, még akkor is, ha létem ezen aspektusa ezután már csak múltbeli társszubjektumokra referál. A kudarcos szerelem szélsőséges megnyilvánulási formájaként értelmezve a boldogtalan szerelmes az iránta közömbös szeretett személy halálára törekszik, hogy mindenki mást is megfosszon attól az örömtől, amit tőle megtagadott a sors. Az elvakult, gyilkos gyűlöletbe átforduló szerelem is természetesen egy inadekvát, inautentikus viszony, mely képtelen elfogadni a Másik szabadságát, nem képes megbékélni azzal a metafizikai ténnyel, hogy a Másik szabadsága az, ami irántam való közönyként választotta magát. A gyűlöletben szintén vak vagyok a Másik szabadságára. Én és Másik közti adekvát viszony Sartre szerint csak azon alapulhat, ha kettőnk kölcsönös viszonyában mindig jelen van az önkéntesség momentuma.

A két alapvető, egymást kölcsönösen kiegészítő viszonyulási mód tehát Sartre szerint a szerelem és a szexuális vágy. A szerelem viszont, mint láttuk, Sartre-nál bizonyos módon jelen van minden más kapcsolati formában. A szerelem, mint kiindulópont, és a beteljesült, kölcsönös szexuális vágyban jelenlévő szerelem, azonban a társas kapcsolatok egy kiegyensúlyozott, harmonikus formáját jelentheti. A konfliktus persze ezekben is ott bujkál, de Sartre szerint én és Másik viszonya ebben a két magatartási típusban alapvetően összhangba hozható egymással, oly módon, hogy szabadságunk által kölcsönösen megalapozzuk egymás létét.

A szerelemre és a szexuális vágyra vonatkozó elemzéseiben Sartre-nál lényegi jelentőséghez jut két mozzanat: 1) *decentralizáció*, egymás kölcsönös kimozdítottsága az eredeti pozícióhoz képest, 2) a szerelem és a vágy *invazív*[31] jellege, azaz a szerelem és a vágy megszállja személyiségünk minden egyes részletét és mozzanatát.

3 1 Merleau-Pontynál is: Merleau-Ponty, *Az észlelés fenomenológiája*, 407.

MERLEAU-PONTY ÉS AZ EGYMÁSBA FONÓDÁS ÉTHOSZA

„Minden mosolyod, mozdulatod, szavad,
őrzöm, mint hulló tárgyakat a föld.
Elmémbe, mint a fémbe a savak,
ösztöneimmel belemartalak,
te kedves, szép alak,
lényed ott minden lényeget kitölt.”[32]

Merleau-Ponty korai alkotói korszakának első főműve, *Az észlelés fenomenológiája* (1945) több ponton, minden kritikai megnyilvánulása mellett, hűségesen követi a sartre-i filozófia bizonyos alapvető megfontolásait. Annyira, hogy Simone de Beauvoir, mikor a két szerző viszonya elmérgesedett az ötvenes években „pszeudo-sartre-ianizmus”-nak nevezte Merleau-Ponty filozófiáját.[33] Az első főműben azonban Sartre-hoz képest máshová kerülnek a hangsúlyok, illetve Merleau-Ponty továbbgondolja első érett, szisztematikus filozófiai művének, *A viselkedés struktúrájá*nak (*La structure du comportement*, 1942) legfontosabb eredményeit.

Az embert alapvetően megtestesült szubjektivitásként értelmezi, melynek létezését viselkedéses struktúrák rendszere jellemzi, amelynek révén az ember mindenkor egy világba ágyazódik bele. Az ember „fungáló intencionalitás”, „testi intencionalitás”,[34] aki mindenkor egy világgal áll korrelációban. A testi szubjektivitás részben öröklött viselkedés-struktúrák rendszereként van jelen a világban, részben, szabadságánál fogva, képes távolságot teremteni vele született ösztöneihez, viselkedéses motivációihoz képest, és képes új viselkedési formákat kialakítani, melyek a világhoz való új viszonyokat fejeznek ki. Az ember mint inkarnálódott szubjektivitás, lényegénél fogva szabad lény. Merleau-Ponty filozófiája mindenekelőtt a testiség, a testi „világon-lét” („être-au-monde”) bölcselete. A test a szubjektivitásnak az az eredendő módja, ahogyan létében összefonódik a világgal és a többi szubjektummal.

Az inkarnáció gondolata Sartre-nál is kitüntetett helyet foglalt el. Sartre és Merleau-Ponty mindketten egyetértettek abban, hogy az ember esetében nem annyira ar-

3 2 József Attila, *Óda*.
3 3 Simone de Beauvoir (1955), » Merleau-Ponty et le pseudo-sartrisme «, *Les Temps modernes*, no 114–115, juin-juillet, 1955, 2072–2122.
3 4 „Intentionnalité opérante”, „intentionnalité du corps”.

ról van szó, hogy „van egy testem" („j'ai un corps"), mint inkább arról, hogy „én a testem vagyok" („je suis mon corps").[35] Nem igaz az, hogy Sartre-nál a test egy pusztán esetleges tényező lett volna az önmagáért-valóhoz képest. Sartre-nál a testiség esetében ugyanarról van szó, mint létem másikért-való dimenziójánál: nélküle képtelenek lennénk magyarázni az önmagáért-való konkrét létét, mint emberi valóságot. A test Sartre filozófiájában mindenekelőtt *egzisztenciális test*, vagyis az önmagáért-való egzisztenciális struktúrája. Az egzisztenciális test nála az önmagáért-való és nem az önmagában-való szférájába tartozik.[36] Merleau-Pontynál hasonlóképpen: a test mindenekelőtt szubjektív test, a tudat világban való jelenlétének vagy világon-létének alapvető módja. A testre vonatkozó felfogásuk leglényegesebb vonásai tehát megegyeznek a két szerzőnél; az alapvető különbség abban rejlik, hogy Sartre-nál az egzisztenciális test problémája nem kapott akkora jelentőséget, mint Merleau-Pontynál. A testiség Merleau-Ponty filozófiájában ténylegesen központi szerephez jutott a világ és a létezés magyarázata során. A test volt nála az a médium, amelyen keresztül a tudat a világhoz és a Másikhoz csatlakozik. A testiség itt nem elválaszt, hanem összeköt: a világ különböző régiói közti kommunikációt, az összefonódást biztosító létmód.

*Az észlelés fenomenológiájá*ban a szexualitás elemzése[37] megelőzi a szerelemét; aminek Merleau-Pontynál tematikus okai vannak. A szexualitás az eminens módon testi egzisztencia szintjén helyezkedik el, míg a szerelem egy fokkal magasabb szinten: a *cogito* fokán, amely azonban maga is testileg meghatározott. A szexualitás – megint csak Sartre-hoz hasonlóan – Merleau-Pontynál az az eredendő létmód, ahogyan a világon vagyunk. A szexualitás a testi egzisztencia egyik apriori struktúrája – tehát nem esetleges, empirikus faktum. A lényegünkhöz tartozik, hogy szexuális lények vagyunk. A szexualitás, mint alapvető létmód, egy szexuális – erotikusan minden mozzanatában átszínezett – világot nyit meg.[38] Az erotikus észlelés, Merleau-Ponty leírása szerint, nem egy cogitatio, mely egy cogitatumot vesz célba, hanem egy testi intencionalitás, melynek révén egyik test a másikra irányul: „a világban jön létre, nem pedig a tudatban".[39] Az egymást átható, egymásra kölcsönösen vá-

35 Vö. Dermot Moran, *Introduction to Phenomenology*, London & New York, Routledge, 2002, 389, 406.
36 Sartre, *i.m.,* 369–431.
37 Szexualitás: Merleau-Ponty, *i.m.,* 178–197, szerelem: Merleau-Ponty, *i.m.,* 406–410.
38 Merleau-Ponty, *i.m.,* 180.
39 Merleau-Ponty, *i.m.,* 180sk.

gyakozó erotikus intenciók egy szintetikus totalitást hoznak létre: a szexuális világban Merleau-Ponty szerint az egymásra kölcsönösen vágyakozó, valamint az egymásban beteljesülő felek ugyanannak az organikus egésznek az egymásba szervesen illeszkedő mozzanatai. Az egymásra irányuló, egymásban kölcsönösen vonzalmat találó, majd egymásban kielégülő intenciók mintegy egy androgün világegészt alkotnak.

Ugyanez az összefonódás található meg nála a szerelem szintjén is, a *cogito* síkján, amikor két szerelmes tudat, két szerelmes a maga teljes személyiségével fonódik egymásba. Merleau-Ponty ezt az „igaz" és „hamis" szerelem kontextusában tárgyalja, az „igaz" és „hamis" szerelem kérdése a valódi és illuzórikus érzések problémája kapcsán vetődik fel. A „hamis" szerelem alatt Merleau-Ponty nem az önáltatás vagy önbecsapás eseteit érti. A következőket írja: „Az igaz szerelem mellett létezik hamis vagy illuzórikus szerelem is. Az utóbbi esetet meg kell különböztetni az értelmezés tévedéseitől, és azoktól az esetektől, amikor – önáltatásból – szerelemnek neveztem olyan érzelmeket, melyek nem érdemelték meg ezt a nevet. Ilyenkor ugyanis még csak a szerelemnek a látszatáról sem volt szó, egy pillanatig sem hittem, hogy életem emellett az érzés mellett kötelezi el magát, alattomosan elkerültem, hogy feltegyem a kérdést, hogy ne kelljen azt a választ adnom rá, amit már akkor is tudtam: hogy »szerelmem« csupán tetszelgés vagy önáltatás".[40]

A hamis érzések, a hamis szerelem Merleau-Ponty szerint tehát nem az értelmezés tévedéseinek, az önáltatás vagy önbecsapás eseteivel függ össze. Arról van szó nála, hogy az igaz érzések a személyiség egészét érintik, a személyiség vonatkozásában szükségszerűnek és lényeginek mutatkoznak, míg a hamis érzések csak a személyiség valamely partikuláris mozzanatát, és ennyiben esetlegesnek és lényegtelennek mutatkoznak. Mint mondja: a hamis vagy esetleges érzésekben nem vagyunk benne teljesen, nem mozdítanak ki bennünket lényünk középpontjából.[41] Az igazi érzések, így az igazi szerelem, invazív fenoméneknek bizonyulnak: lényünk egészét megszállják, személyiségünk egyetlen szegmense vagy mozzanata sem marad érintetlen tőlük. Az igazi szerelem, Merleau-Ponty leírásában, a *totális mobilizáció* karakterével rendelkezik: a személyiség egészét érinti, nem hagyja érintetlenül egyetlen apró vagy mégoly

40 Merleau-Ponty, *i.m.,* 406sk.

41 Merleau-Ponty, *i.m.,* 408. „Vegyük újra a hisztérikus esetét. Először, hajlamosak vagyunk szimulánsnak tekinteni, csakhogy mindenekelőtt saját magát csapja be, és ez a plasztikusság újra azt a problémát veti fel, melyet el szeretnénk hárítani: hogyan lehetséges az, hogy a hisztérikus nem érzi azt, amit érez és érzi azt, amit nem érez? Nem *tetteti* a fájdalmat, a szomorúságot, a dühöt, ám fájdalma, szomorúsága, dühe mégis különbözik egy »valóságos« fájdalomtól, szomorúságtól, dühtől, mert ő maga nincs benne teljesen; önmaga középpontjában megmarad egy nyugodt zóna".

periférikus mozzanatát sem, mindezeket egyetlen egységes egészbe szervezi, mozgósítja a személyiség összes rejtett erőtartalékát, maradék energiáját, és mindezeket egyetlen célra vetíti ki: a szerelmes személlyel való testi-lelki fúzióra.

A szerelmes személyek személyiségük teljességével szövődnek egymásba, és ketten együtt egy magasabb rendű, organikus totalitást hoznak létre: egy szerelmes világot, melynek mindketten személyiségük egészével jelennek meg, külön-külön önállótlan, kölcsönösen egymásba épülő alkotóelemeiként. Az igaz szerelem eseményében egy szerelmes világ az, amely magát szerető felekre differenciálja.

A SZERELEM FENOMÉNJÉRŐL SARTRE ÉS MERLEAU-PONTY NYOMÁN

„A szerelem leigáz minden kort."[42]

A tanulmány az autentikus szerelem (autentikus szerelmi élmény) legfontosabb mozzanatainak meghatározására irányult, a francia fenomenológia két klasszikus szerzőjének, Sartre és Merleau-Ponty felfogásának a nyomán. Úgy vélem, mindkét filozófus a szerelem fenoménjének alapvető momentumait írta le, amelyeket azonban egybe kell olvasnunk, össze kell illesztenünk ahhoz, hogy megkapjuk a teljes képet. A két gondolkodó elméletében találunk továbbá evidens feszültségeket, összeegyeztethetetlennek tűnő elemeket: Sartre-nál az elválasztottság, a fúzióra való hiábavaló törekvés élménye van előtérben, míg Merleau-Pontynál épp ellenkezőleg: a Másikkal való összekapcsoltság, a szerelem mint olyan létforma, melynek normálállapota a Másikkal való legszorosabb fúzió. Úgy gondolom, ez a különbség egyazon tapasztalati formában rejlő ambivalenciából táplálkozik: maga a szerelem olyan, hogy magában hordozza a szétválasztás és az eredeti összekapcsolás lehetőségét. A szerelem egy olyan komplex viszonyforma, melyben ambivalens, egymással szükségképpen feszültségben álló mozzanatok integrálódnak egyetlen feszültségteli, ezáltal folyamatos dinamikát teremtő, mégis koherens egységbe.

A szerelemre vonatkozó fenti elemzések nyomán különösen három mozzanatot szeretnék kiemelni: a szerelem invazív, mobilizáló és decentralizáló karakterét. Ezek a jellegzetességek egymással logikai rendbe kapcsolhatók össze. A szerelem mindenekelőtt *invázióként* jelentkezik: megszállja a teljes személyiséget, és annak minden

42 Mihail Solohov, *Csendes Don*, Bp., Európa, 1949, 345.

momentumát hatalmába keríti. A szerelem bizonyos módon megszálló hatalomként lép velünk szembe, mely azonban mégis belőlünk fakad, saját személyiségünk hívja azt életre. Nem szándékosan, de mi idézzük fel azt. A szerelem olyan – a szó platóni értelmében vett[43] – *mánia*, megszállottság, (szerelmi őrület), mely belőlünk születik meg, azonban akaratunktól függetlenül, és ebben a tekintetben mégis hozzánk képes külső erőként lesz úrrá rajtunk, mellyel szemben passzívvak vagyunk.

A szerelem úgy száll meg bennünket, hogy lényünk minden egyes momentumára rátelepszik, magával ragadja, teljes személyiségünket egységes egészbe szervezi; korábban ismeretlen erőt és egységet kölcsönöz neki. A szerelmet a *totális mobilizáció* jellemzi. Új oldaláról ismerjük meg saját személyiségünket, a világot és a Másikat is. A szerelem úgy mobilizál bennünket, hogy a dolgokat radikálisan új megvilágításba helyező egzisztenciális pozíció szintjére emel bennünket. Nem is tudnánk elképzelni magunkról, mire vagyunk képesek, ha *igazán* szerelmesek vagyunk. A szerelemben a Másikat is sokkal gazdagabban, árnyaltabban tapasztaljuk meg, mint korábban. Nem igaz, hogy a szerelem vakká tesz: az autentikus szerelem nem. Az autentikus szerelemnek ugyanis lényegi velejárója a kölcsönös nyitottság, elismerés és elfogadás; benne és általa késznek kell lennünk rá, hogy szembesüljünk a Másik személyiségének kevésbé előnyös momentumaival, és hogy elfogadjuk azokat. A szerelem részben az összecsiszolódásról szól; arról, hogy meg tudjunk változni a Másik kedvéért, másfelől viszont arra is, hogy a Másik is képes legyen megváltozni egy szerelmes kapcsolat fenntartása kedvéért. Az autentikus szerelem kizárja a hazugságot, a hamis idealizálást, önmagunk és a Másik becsapását. A Másik nem lehet bálvány.

Végül a szerelem, amely *megszállja* a személyt, egészbe szervezi azt, és teljes egészében, minden apró, rejtett momentumával egyetemben, a legutolsó erőtartalékaival együtt *mozgósítja* őt, *kimozdítja* a személyt világa középpontjából, vagyis *decentralizál*. Mindkét fél élete többé nem önmagáról, hanem a Másikról szól. A személy megtanul élettörténete társszerzőjeként és mellékszereplőjeként élni, melynek másik társszerzője és igazi hőse a szeretett személy. A szerelem

43 Platón, *Phaidrosz*, 244a–245a.

ennyiben egy aszimmetrikus viszony, amely aszimmetriája ellenére megköveteli az etikai kölcsönösséget és partneri viszonyt, előírja, hogy a felek képesek és készek legyenek egymáshoz igazodni.

E kapcsolat aszimmetriája abban áll, hogy meg kell tanulnunk magunkat háttérbe szorítani, és a Másikhoz nagyvonalúsággal viszonyulni a közös élet során előforduló hibák, tévedések, félreértések, nehézségek közepette. A Másikat nem ugyanazzal a mércével mérjük, mint magunkat – éppen magunkkal szemben kell szigorúbbnak, a Másikkal szemben pedig megengedőbbnek lennünk.[44] Ez azonban nem tehet vakká bennünket; a Másikat idealizáló, hibáival, esendőségével szemben szemellenzőt alkalmazó attitűd a Másikkal szemben éppannyira tisztességtelen és inautentikus viszonyulási mód, mint önmagunkkal szemben. A szerelem, mint egyfajta társasjáték értelme éppen a kölcsönös illeszkedésben, a másik fél fejlődését kölcsönösen elősegítő attitűdben áll, és az előbb említett vakság pontosan ezt akadályozza meg. A szerelem egyik lényegi vonása veszik el általa.[45]

A szerelem, Tengelyi László kifejezésével élve, egy olyan „sorsesemény", amely – invazív, mobilizáló és decentralizáló jellegénél fogva – teljesen átformálja az individuumot. A szerelmes szubjektum többé nem lesz ugyanolyan, mint a szerelem előtt – még akkor sem, ha kiábrándul, ha csalódik, ha szerelmét visszautasítják. A szerelem kétségkívül olyan sorsesemény, mely boldogtalanná és szerencsétlenné is teheti a szubjektumot. Mégis a szerelem által olyan tapasztalati rétegek, értelmi dimenziók tárulnak fel a személyiség számára, melyek felől nézve a szerelem tapasztalatát megelőző világ sokkal szegényebbnek és sivárabbnak mutatkozik meg, mint azután.

44 A szerelmi viszonynak ezt a vonatkozását speciálisan Lévinas dolgozta ki; aki ezt az aszimmetriát általában az emberi kapcsolatok lényegi, etikailag megkövetelendő mozzanatának tartotta. „Konkrét morális tapasztalatként merül fel az elmélkedés során: amit magamtól megkövetelhetek, nem vethető össze azzal, amit a Másiktól jogom van megkövetelni". Lévinas, *Teljesség és végtelen*, Pécs, Jelenkor Kiadó, 1999, 36.

45 Az etikai-metafizikai aszimmetria Lévinas filozófiájában sem implikált Másik iránti vakságot, előtte való feltétlen behódolást, az utóbbi viszonyulási formákat Lévinas is inautentikusnak tartotta.

ÁLARCOSBÁL 1., HIDEGTŰ, 1997

KÉSZÜLŐDÉS, HIDEGTŰ, 1997, 40x60 cm

MAJOR ÁGNES

EGY KULTUSZROMBOLÁSI KÍSÉRLET(?)

(LOVAS ILDIKÓ: SPANYOL MENYASSZONY)
A CSÁTH-ADAPTÁCIÓK KULTUSZALAKÍTÓ HATÁSÁRÓL

Csáth Géza írói munkásságának megítélése a kritikai diskurzusban korántsem mutat egységes képet. A magyar irodalomban szinte egyedülálló és igencsak rövid írói pálya értékelése az évek során hol felívelő, hol hanyatló tendenciát mutatott, Csáth életműve a kánon központjában és annak perifériáján is helyet foglalt már. Felmerülhet a kérdés: beszélhetünk-e egyáltalán Csáth-kultuszról? Dolgozatomban amellett kívánok érvelni, hogy egyértelműen igen, a vallásos analógiára épülő irodalmi kultusz[1] jellegzetességei mellett egy olyan sajátos és kizárólagosnak is tekinthető mechanizmus működteti Csáth Géza kultuszát, melyben az író életműve és feddhetetlennek korántsem értékelhető élete szoros viszonyban áll egymással.

„[A] kultuszkutatás olyan értelmezői gyakorlat, amely nemcsak a szövegeket és olvasatukat tekinti az irodalom világához tartozónak, hanem a szerzői image-eket, tárgyakat, cselekvéssorokat s a kulturális fogyasztás számos más formáját is".[2] Takáts József kultuszdefiníciója rámutat a szerző szerepének hangsúlyosságára, s a kultuszkutatás, melynek egyik legizgalmasabb feladata az irodalmi tények és a szerzői élettények közötti feszültség vizsgálata,[3] tökéletes terepnek bizonyul a kérdéskör körüljárásához. Több szerző kultuszánál is megfigyelhető, mennyire erőteljesen összefonódik a szerző élete és életműve.[4] Ez

1 Dávidházi Péter, *Egy irodalmi kultusz megközelítése = Az irodalmi kultuszkutatás kézikönyve*, szerk. Takáts József, Bp., Kijárat, 2003, 107–133.
2 Takáts József, *A kultuszkutatás és az új elméletek = Az irodalmi kultuszkutatás…*, *i. m.*, 290.
3 Kappanyos András, *Eszek = Tanulmányok József Attiláról*, szerk. Kabdebó Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő, Kulcsár-Szabó Zoltán, Menyhért Anna, Bp., Anonymus, 2001 (Újraolvasó), 242.
4 Az egyik legismertebb példa erre a József Attila-kultusz. Erről részletesen ld. Tverdota György, *A komor föltámadás titka: A József Attila-kultusz születése*, Bp., Pannonica, 1998.

hatványozottan igaz Csáthra is, hiszen a legbensőbb élményeit és gondolatait papírra vető szerző szépírói munkáit is gyakran olvasták már össze referenciális szövegeivel.[5]

1933-ban Németh László esszét írt Csáth Gézáról, amelyben olyan elfeledett íróként emlékezett meg róla, aki „sokszor úgy tűnt fel, mintha az ő neve egyike lenne azoknak a titkos jelszavaknak, melyekről bizonyos műveltségű és hajlamú fiatalemberek egymást ófelnémetórákon, a rendőrség politikai osztályán vagy egy fekete fölött elismerik".[6] Szajbély Mihály Csáth-monográfiájában jegyzi meg, hogy ennek a titkos Csáth-kultusznak sokáig nyoma maradt a könyvtárakban, mivel az író munkáinak első kiadásai ugyan szerepeltek a könyvtári katalógusjegyzékekben, ténylegesen mégsem voltak ott, hiszen számos könyvtári lopás történt az évek során. Ennek pedig az lehet az elsődleges oka, hogy a Csáth-művek évtizedeken át megszerezhetetlenek voltak.[7] A Csáth műveit és alakját körüllengő kultuszt egyértelműen a titkosság, az elérhetetlenség, a megszerezhetetlenség működtette, s aki azokhoz a kiváltságosokhoz tartozott, akik számára elérhetővé váltak az írások, az sajátosan beavatódva vált részesévé e titkos kultusznak.[8] Ami évtizedeken át leginkább érdekelte a közönséget, az Csáth morfinista naplója volt. Az egyik, az 1912–1913 között keletkezett napló volt az, amelyik titkon terjedt a kíváncsi emberek körében, gépiratos másolatban. A naplók kultikussá válásának oka a két alapvető beszédtilalom megsértésében keresendő: az olvasókat mindennél jobban érdekelte ugyanis a személyes hangú kendőzetlen vallomás a szexualitásról és a kábítószer-élvezetről.[9] Ebből az tűnik ki tehát, hogy a normasértések, amelyek a tragikus sorsú szerző kezdeti mellőzöttségét eredményezték, épphogy az érdeklődés középpontjába helyezték évtizedekkel később.

Az elmúlt néhány év tapasztalata arra mutatott rá, hogy a Csáth művei és élete iránt tanúsított érdeklődés cseppet sem fakult, némiképp azonban átalakult. A megannyi novellaelemzés, tanulmány mellett az irodalom határterületein is nagy jelentőséggel, ihlető erővel rendelkeznek Csáth Géza szépírói munkái és önreflexív szövegei. A paletta meglehetősen sokszínű: színdarabok, nagyjátékfilmek, képregények születnek, melyek egy-egy vagy akár több Csáth-művet dolgoznak fel. Hogy körüljárhassuk, milyen összefüggésben állnak a Csáth-adaptációk az író kultuszával, elengedhetetlen a vizsgálat során használt adaptációfogalom definíciója. Az egyes adaptációelméleti

5 Ld. pl. Keresztúrszki Ida, *Az örök áfium: Megalkotható-e Csáth Géza Ópium című novellájának új olvasata?*, Üzenet, 1997/9–10, 642–665.

6 Németh László, *Csáth Géza* = Uő, *Kiadatlan tanulmányok*, Bp., Magvető, 1968, I, 273.

7 Szajbély Mihály, *Csáth Géza*, Bp., Magvető, 1989, 7.

8 Dávidházi Péter, *Egy irodalmi kultusz meghonosítása: Beavatás a Shakespeare-kultuszba a XVIII. század végén*, ItK, 1987–1988/1–2, 46.

9 Z. Varga Zoltán, *Az írói véna: Csáth Géza 1912–1913-as naplójegyzeteiről* = Uő, *Önéletrajzi töredék, talált szöveg*, sorozatszerk. Veres András, Kálmán C. György, Bp., Balassi, 2014 (Opus Irodalomelméleti tanulmányok – Új sorozat, 14), 50–53.

munkák legfontosabb megállapításainak[10] felsorakoztatásától eltekintve, az adaptációs eljárás során létrejövő, az alapmű és az adaptáció közötti kapcsolatot a genette-i terminológiából kiindulva egyfajta hipertextuális viszonyként értelmezem.[11] A hipertextuális viszony létrejöttéhez szükségesek bizonyos korábbi szövegek, a hipotextusok – jelen esetben Csáth Géza szövegei –, a másik alkotóelem pedig a csáthi hipotextusokból derivált hipertextus. A hipertextus közvetett transzformáció során jön létre, azaz bár a hipotextusokétól eltér(het) a hipertextus narratívája, különböző imitációs eljárásokkal mégis megidézi azokat. Ebből is következik, hogy nem csupán a hagyományos értelemben vett feldolgozásokat, hanem az intertextuális utalásokkal operáló műveket is az adaptáció kategóriájába sorolom. A következőkben néhány példát kiragadva igyekszem szemléltetni azokat a változatos megközelítésmódokat, melyekkel a feldolgozások bemutatják a Csáth-műveket, sőt magát Csáth alakját is. Ezáltal körvonalazódhat Csáth szövegvilágának hagyományozódása, melyben – ha hallgatólagosan is – egy erős rekanonizációs folyamat ismerszik fel.

A posztmodern irodalom képviselői a '80-as évek végétől kezdve fedezték fel Csáthot: Esterházy Péter fiktív Csáth-életrajzában[12] emlékezik meg az íróelődről, míg Parti Nagy Lajos *A fagyott kutya lába*[13] című novellájában olyan transztextuális utalások és transzformációs eljárások fedezhetők fel, melyek egyértelműen reflektálnak Csáth Géza egyes szövegeire, elsősorban pszichiátriai esettanulmányára. Ez a közvetett transzformáció, mely a hipertextualitás sajátja, nem csupán bizonyos szavak, szöveghelyek átvételét jelenti, hanem a textusok tágabb kontextusát is figyelembe veszi, mely ez esetben az orvos és a beteg párbeszéde, az orvosi kórrajz elkészítése, melynek során a látottak és hallottak közvetítése az orvos perspektíváján keresztül megy végbe. Ez a technika Csáth kissé félrevezető című pszichiátriai esettanulmányának, az *Egy elmebeteg nő* naplójának jellemző vonása, ahogyan maga az orvos-tematika, mely például a *Fekete csönd*, a *Trepov a boncolóasztalon*, az *Apa és fiú* vagy *A sebész* című novellákban jelenik meg.

Az irodalmi adaptációkon felül a filmművészet képviselői is felfedezték Csáthot, erre példa Szász János rendező, aki ez idáig két filmet rendezett, amelyek Csáth-műveket dolgoznak fel: az 1997-es *Witman fiúk*at[14] és a tíz évvel későbbi, 2007-es *Ópium: Egy elmebe-*

10 Ld. a téma összefoglaló munkáit, pl. Dudley Andrew, *The Well-Worn Muse: Adaptation in Film History and Theory = Narrative Strategies*, eds. Syndy Conger, Janice R. Welsch, Macomb, Western Illinois University, 1980, 9–17; *A Companion to Literature and Film*, eds. Robert Stam, Alessandra Raengo, Malden, Blackwell, 2004; Vajdovich Györgyi, *Irodalomból film: A filmes adaptációk néhány kérdése*, Nagyvilág, 2006/8, 678–690.

11 Genette további alkategóriái a transztextualitáson belül az intertextualitás, a paratextualitás, a metatextualitás és az architextualitás. Ld. Gérard Genette, *Transztextualitás*, ford. Burján Mónika, Hel, 1996/1–2, 82–90.

12 Esterházy Péter, *Csáth Géza fantasztikus élete* = Uő, *A kitömött hattyú: Írások*, Bp., Magvető, 1988, 318–320.

13 Parti Nagy Lajos, *A fagyott kutya lába* = Uő, *A fagyott kutya lába*, Bp., Magvető, 2012, 5–24.

14 Szász János, *Witman fiúk*, Budapest Film, 1997.

teg nő naplóját.[15] A *Witman fiúk* nem kizárólag az *Anyagyilkosság*ot filmesíti meg, hanem motivikus szinten több Csáth-novellára való utalás is megjelenik a filmben, így *A kis Emma*, a *Trepov a boncolóasztalon*, az *Ismeretlen házban*, *A fekete kutya*, *A béka*, *A vörös Eszti* egy-egy jelenete, helyszíne, karakterneve is helyet kap a feldolgozásban. Ezzel az eljárással a csáthi szövegvilág egészének leképezésére, egy alkotáson belül való komplex bemutatására tett kísérletet a rendező. Az *Ópium: Egy elmebeteg nő naplója* pedig – ahogyan a címe is mutatja – az *Ópium* című novellát és az *Egy elmebeteg nő naplója* című pszichiátriai esettanulmányt veszi alapul. A filmben Csáth eredeti nevén, Brenner Józsefként, az írói válsága miatt szenvedő morfiumfüggő pszichiáterként jelenik meg, aki nemcsak az *Egy elmebeteg nő naplója* narrátora, hanem a fikció részévé is válik, s bonyolult, alkotói és identitásválságba került alakjában egyszerre van jelen az orvos és a beteg nézőpontja, egyaránt meghatározza a tapasztalat és a képzelet, s képviselője a normalitásnak és mindazonáltal foglya a tébolynak.

Az adaptálók ugyanakkor nem csupán a novellákból, illetve az orvosi munkákból merítenek: Fodor Tamás Csáth Géza melodrámájának és novelláinak felhasználásával írta meg *Zách Klára*-adaptációját,[16] amelyet Szajbély Mihály adott közre a Csáth-színdarabokat tartalmazó kötetben. Az 1915-ben befejezett, kéziratban maradt, s a hatvanas években előkerült Csáth-mű[17] az ismert történetet meséli el melodráma formájában, melyet Fodor oly módon értelmezett újra, hogy nemcsak adaptálta a Csáth-szöveget, hanem számos, a csáthi szövegvilágra jellemző idézetet illesztett be tragikomédiájába. A véres jelenetekkel tarkított, a szexualitás és a bűn kérdéskörét is taglaló narratívát Csáth a saját alkotási módszerére markánsan jellemző elemekkel kiegészítve dolgozta át melodrámájában, Fodor ezt pedig még tovább fokozta, nemcsak a drámaszövegébe illesztett jelöletlen Csáth-idézetekkel, hanem a csáthi hatást erősítő tartalmi és formai megoldásokkal is. Ezzel az eljárásával pedig tragikomédiája egy megkonstruált és imitált szövegvalóságként, a Csáth-művek jellegzetességeit magába sűrítő alkotásként értékelhető.

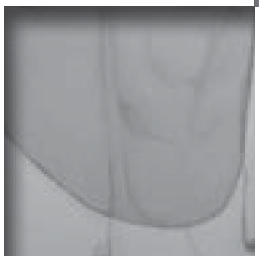
Azon túl, hogy az utóbbi években, évtizedekben megindult nagyfokú érdeklődés és számos Csáth-adaptáció az életmű több szempontú újraolvasására is lehetőséget ad, a feldolgozások el-

15 Szász János, *Ópium: Egy elmebeteg nő naplója*, Hungarotop, 2007.

16 Fodor Tamás, *Zách Klára: Tragikomédia nemzeti nagylétünkből* = Csáth Géza, *Az életet nem lehet becsapni: Összegyűjtött színpadi művek*, szerk. és s. a. r. Szajbély Mihály, Bp., Magvető, 1996, 271–296.

17 Csáth Géza, *Zách Klára* = Uő, *Az életet nem lehet…*, *i. m.*, 137–162.

terjedésével megvalósult a Csáth-oeuvre újabb recepciós fordulata, a legitim Csáth-kultusz működése napjainkban a feldolgozások platformjain is felmérhető. Elgondolkodhatunk azon, hogy az adaptációk a kultusz előidézői, vagy pedig annak következményeiként értékelhetők. Megfigyelhető, hogy Csáth posztmodern szerzők általi újrafelfedezését és a különféle adaptációk elszaporodását megelőzően is működött egyfajta Csáth-kultusz, melyből a feldolgozások is építkeztek, de az is tény, hogy a számtalan adaptáció egy újabb, a tömegkultúra termékeihez is kapcsolható kultuszt hozott létre. Nem mellékes az sem, hogy maga a befogadó működteti a kultuszt, s ennek inverze is igaz: a kultusz mindig hatással van a befogadóra. Az adaptációk kultuszképző és kultuszalakító hatásának fontos hozadéka, hogy a feldolgozások a hipotextusok felé irányíthatják a befogadó figyelmét, újra és újra megújuló diskurzust garantálva az alapmű és a feldolgozások között,[18] így – a változatos műfajoknak és megközelítésmódoknak is köszönhetően – szélesebb körben válhatnak ismertté a Csáth-szövegek. Ez pedig nem csupán a népszerűsítést szolgálja, de a kanonikus pozíció megerősítéséhez is hozzájárul.

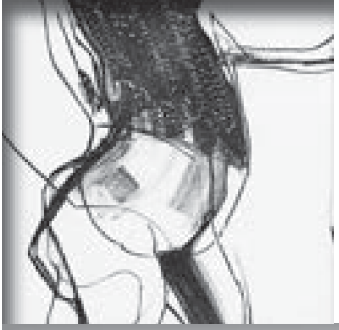
A CSÁTH-KULTUSZ LEROMBOLÁSÁNAK GESZTUSA

Lovas Ildikó 2007-ben megjelent *Spanyol menyasszony*[19] című regényének elsődleges megközelítésekor az a benyomásunk támadhat, hogy a mű nem kapcsolódik be a korábban említett, a Csáth műveit és magát a szerzőt kultikus-mitikus alakként bemutató feldolgozások által megkonstruált narratívába.[20] Noha a regényben Csáth Géza kulcsfontosságú szereplő, az elbeszélést

18 Az adaptációk „újraprogramozott" befogadásához, a befogadás új, megváltozott kommunikációs szituációkba helyezésének problémájához ld. Francesco Casetti, *Adaptation and Mis-adaptations: Film, Literature, and Social Discourses*, trans. Alessandra Raengo = *A Companion to Literature and Film*, eds. Robert Stam, Alessandra Raengo, Malden, Blackwell, 2004, 81–91.

19 Lovas Ildikó, *Spanyol menyasszony: lány, regény*, Pozsony, Kalligram, 2007.

20 Ld. ehhez Nemes Z. Márió, *A kínnal telt ház*, Holmi, 2008/2, 264–268.

mégis a „Csáth-ellenkultusz" működteti, a műben Csáth ugyanis feminista antihőssé válik, akit felesége, Jónás Olga fiktív naplófeljegyzéseiből, az elnyomott nő szemszögéből ismerünk meg.[21]

A *Spanyol menyasszony* párhuzamosan egymás mellett futó két szólama lazán, motivikus szinten kapcsolódik egymáshoz: a nyolcvanas években, illetve napjainkban játszódó cselekménnyszál egy szabadkai lány történetét tárja elénk, míg a század eleji narratíva Jónás Olga elbeszélését tartalmazza. Bár a nem megnevezett szabadkai lányról szóló fejezetekben is szó esik Csáthról („[s]oha nem tudtam meg, valóban feljártak-e a volt-gimnázium padlására, vagy csak a mindannyiunk által rongyosra olvasott Csáth-kötet hatott rá, hiszen mindannyian, akik az irodalmat a magyaróránál többre tartottuk, azzal foglalkoztunk, hogy megtaláljuk a varázsló kertjét és azokat a helyeket, ahol azok a nők laktak"[22]), jelen dolgozatban a regény Jónás Olga-síkját és az abban fellelhető kultuszromboló vagy épp -építő mechanizmusokat vizsgálom, illetve azt, hogy ezen eljárások milyen hatást gyakorolhatnak a Csáth-kultuszra.

Az Olga elbeszélésében elénk táruló naplószerű szöveghelyek Csáth gyerekkori, illetve háborús naplórészleteinek megidézésével, testvérének, Brenner (Jász) Dezsőnek írt végrendeletének teljes közlésével, levélrészletekkel, valamint több Csáth-, sőt Kosztolányi-műre való utalással egészülnek ki.[23] Az allúziók hasonlóképp funkcionálnak a szövegben, mint a fentebb idézett, a Csáth-szövegekkel hipertextuális viszonyba lépő adaptációk esetében. Motivikus szinten jelenik meg például *A béka* című novella,

21 Hasonló, a történelem híres férfijai mellett álló, a nagyközönség számára legtöbbször ismeretlen, marginalizált nők szemszögének bemutatására remek példa Carol Ann Duffy *World's Wife* című verseskötete, amelyben többek között Mrs. Sziszüphosz, Frau Freud vagy Mrs. Darwin történetét olvashatjuk. Ld. Carol Ann Duffy, *A világ felesége*, ford. Kappanyos András, Bp., Arktisz, 2006.

22 Lovas, *i. m.*, 202.

23 A regényben olvasható betéttörténet Kosztolányi *A patikának üvegajtajában* című versét idézi meg.

amikor Olga Veron, a cselédlány történetét hallgatja a békákról, majd pedig maga is békákról álmodik. Később a regény során többször is visszatérő konkrétabb, szövegszintű egyezést, egy *Anyagyilkosság*-allúziót fedezhetünk fel: „[a]rra már rájöttem, hogy a fájdalom misztériuma a ház, amelybe a Kín beköltözött,"[24] mely a Witman fiúk által megkínzott baglyot, azaz a Kín házát idézi meg. A morfiumfüggő Csáth pedig az *Ópium* sorait citálja képzelt monológjában: „[d]e rögtön aztán az jutott eszembe, hogy a lét esszenciája olyan drága portéka, amelyből egész nemzedékek évszázadok alatt kapnak egy órát, nekem pedig sokkal többre van szükségem."[25] A novellákból átemelt szöveghelyek mellett ugyanakkor valóságreferenciákkal is találkozhatunk: a szerzői életényeket, személyeket, helyszíneket és eseményeket bemutató textusokon kívül a narratíva több olyan elemmel is kiegészül, melyek alkalmazása a naplószövegekből is rekonstruálható Csáth alakját hűen idézik meg. Ilyen elem például a szüntelen megfigyelés és mérés dominanciája, az élet legkülönbözőbb területeinek számokban való kifejezhetősége Csáth életében:[26] „[h]a mesélt, általában nem figyelt önmagára. Elfeledkezett a testéről, amit általában úgy használt, akár egy vonalzót. Folyamatosan mért vele."[27]

Az irodalmi feldolgozásban Jónás Olga szólama (fiktív) önéletírássá válik, melyet azonban az olvasás során nem esik nehezünkre referenciálisként értékelni: a fiktív történet kontextusába beékelődő referenciális szövegek, azok olvasása és kommentálása arra enged következtetni, hogy Olga megnyilatkozásai szubjektív valóságtartalmuk szempontjából egyenértékűek a csáthi szöveghelyekkel, a textusok diegetikus síkjai közti határok tehát elmosódnak. A szépírói munkákból átemelt (transzformált) szöveghelyeknek a regényszövegbe történő applikálása azonban ettől a tendenciától elidegenítő hatást eredményezhet.

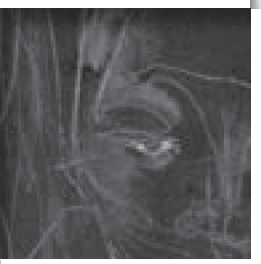
24 Lovas, *i. m.*, 162. Az eredeti szöveghely a következő: „[a]rról beszéltek, hogy a madár tulajdonképpen csak egy ház, ahová a Kín beköltözött és ott lakik, míg csak a baglyot meg nem ölik." Csáth, *Anyagyilkosság* = Uő, *Mesék, amelyek rosszul végződnek*, s. a. r. Szajbély Mihály, Bp., Magvető, 2004, 142. Érdemes megjegyezni, hogy az *Anyagyilkosság* filmadaptációjában, a *Witman fiúk*ban a bagoly összekapcsolódik a narratíva lélektani megközelítésének szempontjából kiemelt fontosságú szereplő, a testvérek apjának alakjával, hiszen a filmben Witman Dénes halála előtt többször kimondja a következőt: „fáj", illetve ezt juttatja kifejezésre egy későbbi jelenetben az apa fejfáján ülő bagoly is.

25 Lovas, *i. m.*, 168. Az *Ópium* eredeti szöveghelye a következő: „[a] lét esszenciája olyan drága portéka, amelyből egész nemzedékek évszázadok alatt kapnak – egy órát." Csáth, *Ópium* = Uő, *Mesék*…, *i. m.*, 161.

26 Csáth numerisztikus világképéről részletesen ld. Z. Varga, *i. m.*, 69–73. Szász János *Ópium* című filmjében szintén hangsúlyosan jelenik meg Csáth számok uralta élete. Az elmeorvos-író, aki új munkahelyére érkezik, súlyos alkotói válságban szenved, melyet a pszichoanalízis ismeretének és alkalmazásának tulajdonít: a folytonos elemzés, környezetének és ezzel párhuzamosan saját magának a szüntelen vizsgálata kiszorítja életéből az irodalmi művek megalkotásához szükséges látásmódot. Élete minden szegmensének történését mérlegre helyezi: bevételeit és kiadásait nemcsak pénzügyi, hanem szexuális szempontból is számon tartja, s ez addig fajul, amíg művészi alkotásait is mérhető, számokban kimutatható tételekként tudja csak szemlélni: „[h]ogy mégis rávegyem magam az írásra, elkezdtem számolni a leírt sorokat. Ez azonban azzal a következménnyel járt, hogy mind nagyobb betűkkel kezdtem írni. Azóta a betűket számolom." Szász, *Ópium*, *i. m.*, 00:29:57–00:30:13.

27 Lovas, *i. m.*, 84.

A Jónás Olga (és Csáth Géza) utolsó néhány hónapját bemutató cselekménysszál első mondata („Én, azt hiszem, lényegileg még szűz vagyok”[28]) a regény több pontján visszaköszön. A kijelentést a narratíván végigvonuló félelem- és kiszolgáltatottság-érzés táplálja, hiszen Csáth mint abszolút hatalom működik Olga életében, a férj engedélye nélkül az asszony még az udvarra sem mehet ki, közös házukban pedig egy fehér krétacsík jelzi a határvonalat, amelyet Olga már nem léphet át. Csáth tehát szimbolikusan is uralja felesége életét, akkor is meghatározza, Olga mit tehet és mit nem, amikor nincs a felesége mellett. A férj és feleség közti hierarchikus viszony érzékelése és bemutatása ugyanakkor nem tekinthető egyoldalúnak: Csáth testvérének címzett, morfiumfüggősége végső stádiumában írt (valós) végrendeletében Olgáról mint veszélyes nőről beszél, aki minden baj forrása, sőt úgy véli, felesége szándékosan teszi őt féltékennyé, megalázza és semmibe veszi őt. A nézőpontok váltakoztatásával tehát az elnyomó elnyomottá válik, és fordítva.

Olga pusztuló házasságát szemlélve gyakran elmereng a múlton, amikor férjére még mint „a legdrágább férfira”, „zseniális emberre”, „az ország legokosabb, legtehetségesebb férfijára” tekintett, Csáth tehát az asszony szemében már életében kultikussá vált. Olga életének egyetlen célja volt megszerezni a férfit, saját magára kizárólagosan mint feleségre, mint valakihez tartozó, nem önálló szubjektumra tekint, alakja a Másik által konstruálódik meg. Csalódottan olvassa Csáth naplóit, melyekből világossá válik számára, hogy míg ő maga a férjéhez *képest* definiálja és szinte tulajdonként értékeli önmagát,[29] addig Csáth életében ő korántsem foglal el hasonlóan fontos pozíciót. Olga lassanként egzisztenciális válságba kerül, saját létének meghatározása érdekében tett próbálkozásai során folyamatosan akadályokba ütközik, végül egyetlen lehetősége marad, életének lehetséges értelmét gyermekének felnevelésében látja meg. Csáthtal való kapcsolatában a testiség központi helyet foglal el, sőt kettejük viszonyát a test abszolút módon határozza meg. Olga szellemi, anyagi és fizikai függéséből utóbbi dominál: „[a] testem az

28 *Uo.*, 9.

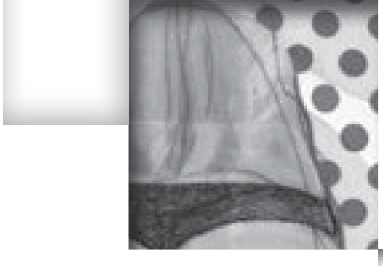
29 „[É]rezze azt, hogy bármikor és bárhol megkaphat, jobban vagyok az övé, mint a magamé vagy a büszkeségemé.” Lovas, *i. m.*, 90.

ő testétől változik át és át, újra meg újra, lányból asszony, boldog anyából gyilkos, szétbaszott asszonyból szűz leszek."[30] Míg Olga minden tekintetben a férjétől függ, addig Csáth a gyilkos szer, a morfium rabja. A feleség kizárólag akkor tud felülkerekedni a félelmén, akkor képes a köztük fennálló hatalmi viszonyt átrendezni, amikor Csáth a saját függősége miatt kerül öntudatlan állapotba. „Ha elaludt a fotelban, arra mentem és belérúgtam, a sípcsontjánál, ahol az ilyenféle függőségben élő emberek még sokkal érzékenyebbek. […] Máskor […] szárnyashangyát tettem a fülébe. […] A tárgyakat, amiket lerakott, már odafigyelés nélkül emeltem fel és tettem le máshová."[31] Az erőszak egyre inkább elhatalmasodik kettejük kapcsolatában, bár Olga férje nyilvánvaló bántalmazásait igyekszik a házasságuk előtt rendszeres szadista erotikus játékként értelmezni: „[l]eültetett, és azt parancsolta, tegyem hátra mindkét kezem. Akkor azt hittem, a zöld kendővel összeköti a kezem, és úgy tesz magáévá […] Játszottunk ilyent még házasságunk előtt […] És ettől az emléktől elgyöngültem, […] nem is értettem, miképpen voltam képes azt feltételezni a férjemről, hogy képes volna megölni engem".[32]

Olga a férje idealizálásától a csalódottságon keresztül fokozatosan jut el a gyűlöletig, míg végül a szinte szünet nélkül a szer hatása alatt álló Csáthot egy végtelenül gyenge, szánalmat keltő és taszító alakként látja és láttatja, akinek a halálát kívánja: „[h]allottam löttyedt testének puffanását. Veron és Ágnes a heverőre segítette. Körme alatt a szálkák véresre szúrják az érzékeny bőrt. Fekete kalapja a földre esett, izzadt, büdös haja a homlokára tapad. Kabátja a háta mögé gyűrve. Tudom, hogy így van. Látnom sem kell már. Dögölne meg"[33]; „[m]egtaposom a sírját"[34]; „[s]zenvedjen az a kutya, ronda szemét ember, aki végrendeletet ír az én holmimról. Dögöljön is bele."[35] Ha a textusokkal párhuzamosan olvassuk Csáth naplóit, láthatjuk, hogy az 1913-as morfinista napló egyes szöveghelyein Csáth hasonlóképpen szemlélte önmagát, fizikai és szellemi gyengeségének megtapasztalása öngyűlölethez vezetett: „[o]ly undok, gyenge és szánalmas vagyok, hogy valósággal csodálkoznom kell Olgán, hogy még szeret, és nem csal meg. Hogy nem undorodik meg végképp gyenge, fátyolozott hangomtól, folytonos tükörbe való nézegetésemből, […] cinikus és töpörödött penisemtől, ványadt pofámtól, […] butaságomtól."[36] A dehonesztáló megjegyzések mellett ugyanakkor a regényben Olga az elkerülhetetlen pusztulás felé

30 *Uo.*, 297.
31 *Uo.*, 95.
32 *Uo.*, 252–253.
33 *Uo.*, 117.
34 *Uo.*, 155.
35 *Uo.*, 172.
36 Csáth Géza, *Napló 1912–1913*, közread., kísérő tan. Dér Zoltán, Szekszárd, Babits, 1989, 123.

tartó, fizikailag ronccsá váló Csáthról még ebben a kilátástalan helyzetben is képes elismerően nyilatkozni: „még ebben az állapotában is sokkal okosabb bárkinél, akit valaha ismertem."[37]

A *Spanyol menyasszony*, habár a már említett Csáth-ellenkultuszt artikuláló gesztus rendkívül hangsúlyos benne, úgy gondolom, bizonyos szempontból mégis beilleszthető a kultuszt működtető és alakító feldolgozások sorába. A kultusz mint pótcselekvéses struktúra elsődleges működtetői a befogadók, és a kultusz abban az esetben működőképes, ha folyamatos diskurzust folytatunk tárgyáról. Lovas regényével a Csáthról folytatott kultikus párbeszéd nem szűnik meg létezni, sőt többlettartalommal egészül ki: Jónás Olgára ezután nem mint valamiféle arctalan írófeleségre tekinthetünk, hanem alakját ezt követően a Csáth történetét elmesélő narratíva szerves részeként szükséges értékelni. A Csáth-kultuszon végigtekintve azt figyelhetjük meg, hogy a kultusz alapvetően Csáth morfiumfüggőségére, titokzatos-mitikus alakjára, illetve a szexualitásról való kitárulkozó beszédmódra épül, azaz valójában egy negatív tulajdonság- és eseménykomplexumot állít a középpontjába. Ebben a tekintetben akár eleve ellenkultuszként is definiálható lenne, hiszen egy etalonszerű kultusz (például Petőfié) csupa jó tulajdonságot kapcsol a hőséhez, például a zsenialitást, a heroizmust vagy a megvesztegethetetlen morált. A József Attila körül kialakult kultusz ennél már jóval összetettebb: ebben (is) nagy szerepet játszik a tragikus halál, a betegség vagy a viselkedés anomáliái. Csáth kultuszának esetében megfigyelhető, hogy alapvetően arra a romantikus narratívára épül, amiben egy fausti alku rajzolódik ki. Ennek az archetipikus narratívsémának központi kérdése, hogy a gyors és biztos sikerért és élvezetért feláldozzuk-e a morális integritásunkat. A Csáth-kultusz tehát ezt a narratívát keresi Csáth élettörténetében: a morfinizmus ugyanis egyfajta szerződéskötés az ördöggel, amely előírásszerűen teljes katasztrófához és biztos bukáshoz vezet. Lovas regénye is épp ezen elemeket veszi alapul, csupán egy újfajta, korábban még nem alkalmazott nézőponton keresztül mutatva be őket, a narratíva pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy e tragikus történetben az áldozatok között Csáth élete és tehetsége mellett Olga is helyet kap. Mindezeken túl, a többi feldolgozás mellett a *Spanyol menyasszony* is rámutat arra, hogy Csáthról ma már úgy is lehet, sőt úgy *kell* beszélni, hogy párhuzamosan vizsgáljuk a szerzői életényeket, valamint a referenciális és a szépirodalmi szövegeket, melyek kiegészíthetik egymást, sőt referálhatnak egymásra. Ez a tendencia pedig egy a maga nemében egyedülálló, a kultikus folyamatokat építő és működtető diskurzust eredményez a magyar irodalomban.

37 Lovas, *i. m.*, 98.

NŐI FÜRDŐ, HIDEGTŰ, AQUATINTA, 1997, 40x60 cm

FLEISZ KATALIN

„EZ AZ ÍRÁS SEM ÉN VAGYOK"

GYŐRFFY ÁKOS: A HEGYI FÜZET

Bátor vállalkozás Győrffy Ákos jelenlegi, immár második prózakötete. Belelapozva a könyvbe rövidke elmélkedéseket, meditációkat talál az olvasó, méghozzá a kortárs irodalomban szokatlanul őszinte, nyílt hangon. Az őszinteség alatt itt azt értem, hogy kevés áttételes, fikciós eljárást alkalmaz, a megcsináltság, a forma kevés eszközével él a szerző. Emellett vállalja a saját gondolatait, még akkor is, ha ezen gondolatok, ugyan más formában, de másoknak is eszébe juthattak már. Ami napjaink túlkínálatban bővelkedő, rafinált fikciós elvárásokat keltő, újdonságokra éhes irodalmi piacán – valljuk be –, meglepő vállalkozás.

Nehéz megnevezni, miről is beszél ez a folyamatosan beszélő hang ebben a vékonyka prózakötetben. Az érintetlen, nyitott táj – a Börzsöny-hegység téli erdeje – nemcsak egy szerencsés közeg az elvonuló, önmagát kereső ember számára, hanem maga is a kimondás vágyával terhes. Van valami eredendő kimondani akarás a lét mélyén – ezt mondja nekünk a könyv –, aminek szimbolikus tere az erdő, és a lét mélyének adekvát helye az ember ismeretlen, tudatalatti tartománya. Nem a freudi túlanalizált, sokkal inkább annak a föld- és természetközeli, jungi oldala. A föld lelke és az ember lelke egy és ugyanaz: szép kép az, ahogyan a beszélő egy gyerekkori élményét említi, amikor is még egynek érezte magát a növényekkel, fényekkel, az árnyékok mozgásával. Ehhez kapcsolódó eredeti gondolat a természet *nem jelenlétéről* szóló eszmefuttatás: t.i. a természetnek nem jelenléte van, ha ugyanis ezt állítjuk, már különállunk a természettől, szembe is helyezkedünk vele.

Az előbb Jung hatásait említettem, de távol áll a könyvtől, hogy bármiféle elmélet illusztrációja legyen. Legalább olyan erős vonulat a keresztény oldal, ami megint csak nem egy tantétel a sok közül, hanem a lényegünkhöz tartozó – ám valahol elhomályosult – pecsét, vagy a könyv kifejező metaforájával egy eredendő seb a lélek mélyén. *„Csak ha írok, talán csak akkor vagyok keresztény"* – hangzik a meglepő mondat egyik gondolatsor elején. De ugyanilyen meglepő mondat, miszerint a *„melankólia a kereszténység előszobája",* amely rögtön egy sor művelődéstörténeti allúziót kelt, kezdve a sivatagba elvonuló szerzetesektől a keresztény misztikusokon át a nagy melankolikus gondolkodókig. És ha ez a rövid könyvecske maga is az elmélkedő irodalom műfajával tart rokonságot, úgy érezzük, ez az átélt gondolatok nyomán létrejött jelentésteli találkozás, és nem utánzás, hasonlítani akarás.

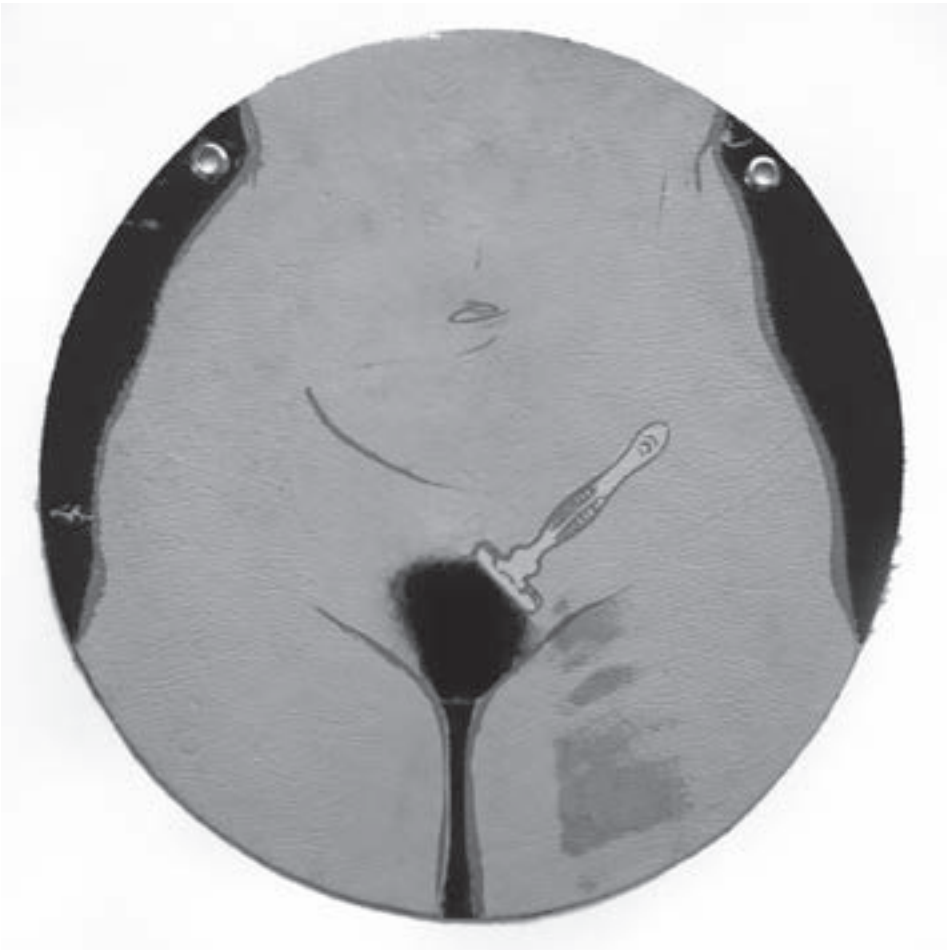
Keresztény sebzettség és éjszakai téli erdő. Az emberélet útjának felén egy erdőben eltévedő ember képe ez, nem valamiféle embergyűlölő menekülőé. Vagy ami még rosszabb: a természetbe Buddhaként elvonult, beérkezett bölcs szerepében tetszelgő pózolóé. De nem is kétségbeesett keresés ez, inkább egy folyamatosan készenlétben álló, várakozó *létezés.* Úgy, hogy ez a várakozás is zsongóan aktív, mert tele van belső képekkel, épp csak formát kapó álmokkal és a rá vonatkozó értelmezésekkel.

Persze épp témája okán kockázatos vállalkozás egy ilyen kötet. Könnyen rásüthető az öncélú pszichologizálás, a miszticizmus, a nagy szavakba fulladó mélységkeresés vádja. Hogy számomra mégsem volt ilyen, az két dolog miatt lehetséges. Egyrészt a könyv szerény célja okán, amikor is a néhol talán túlontúl rövid meditációk mintha szándékosan elvágnák egy-egy gondolat fonalát. Az olvasónak ilyenkor az az érzése, hogy ugyan lehetne még folytatni a gondolatsort, de minek? A megcélzott dolgok úgyis kimondhatatlanok, akkor viszont miért szaporítsuk a szót? Legyen inkább a szó olyan, mint a téli erdő számos titkos jelensége: tele a kimondás terhével, de a megnevezés visszavonásával.

Másrészt a könyvből minden töredékessége mellett mégis-csak kirajzolódik egy élethelyzet, sőt élettörténet. Rögtön a könyv elején kiderül a kötet apropója, miszerint a beszélő egy erdei, üresen álló faházba belépve talált egy füzetet, és az abba való írás kezdete a könyv kezdete is. „*Megkezdem ezt a füzetet.*" Innentől már adva van a helyzet, az olvasó valami naplószerű, vallomásos hangot vár el, amiben nem is csalódik, csakhogy ez a vallomás mégsem az intim feltárulkozás, sokkal inkább egy az ürességet is tételező megértésvágy. „*Azért kezdek írni ebbe az ismeretlen tulajdonos által itt hagyott, világoskék fedelű füzetbe, hogy megpróbáljak rájönni arra, mit keresek itt.* Majd azt is megtudjuk róla, hogy hajléktalanszállón dolgozik, és a hajléktalanokkal való személyes kapcsolat, a periférián élők közül egy-egy közeli portré jelentésteli feszültséget is teremt a kötet irgalomról, kereszténységről, szegénységről, ürességről, Istenről szóló gondolataival. Egyáltalán a periféria mint olyan, a szélén, kívül lenni mindennek, annak, amit világnak nevezünk. Talán ez a kötet legkövetkezetesebb gondolata, alapélménye, megszületésének oka és kezdete.

Valahol egy ember néz a tájba, háttal áll nekünk, maga is beleveszve a táj rengetegébe. Akárcsak egy Caspar David Friedrich -festmény.

(Magvető, Budapest, 2016)

NŐI FÜRDŐ 1., SZŐRME, SZITA

BALOGH MAGDOLNA

SZLOVÁK IRODALMI KALAUZ

(SZLOVÁKNAK LENNI CSODÁS… A KORTÁRS SZLOVÁK IRODALOM ANTOLÓGIÁJA)

2016-ban Szlovákia volt a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége, és igazán nem mindennapi publikációs teljesítménnyel készültek az alkalomra: 33 kötetnyi szépirodalmat, illetve esszét hoztak, amely kötetek megjelenését okosan és bőkezűen finanszírozta a SLOLIA, a szlovák irodalom külföldi terjesztésére létrehozott állami könyvalap. Észre kell vennünk, hogy a szlovák irodalom feltűnő jelenléte mögött alkotók és művek valóságos boom-ja van. A szlovák irodalom kétségtelen konjunktúráját mutatja az is, hogy idén négy különböző antológia jelent meg, részben klasszikus huszadik századi, részben kortárs irodalmi szövegekkel, próza és líra egyaránt. A korábbi években külön kötetekben megjelent művek mellett tájékozódhattak az olvasók a folyóiratokban, a Kalligramban, a Magyar Lettre Internationale-ban, a Jelenkorban publikált tematikus összeállítások szövegeiből is.

Egy kortárs szlovák irodalmi antológia összeállítója bizonyos tekintetben könnyebb helyzetben van tehát amiatt, hogy számíthat az olvasók előzetes ismereteire. Németh Zoltán úgy kívánja bemutatni a kortárs szlovák irodalom legjavát, hogy a válogatásban többféle stílus, irányzat, nemzedék jelenjen meg, reprezentatív is legyen a szövegegyüttes, és láttassa a korábbi korszakokhoz, illetve nemzedékekhez fűződő kapcsolatokat is.

Ez a koncepció magyarázza, hogy a túlnyomóan a fiatalabb évjáratokhoz tartozó szerzők munkái mellett kortárs klasszikusnak számító és a középnemzedékhez tartozó alkotók művei is szerepelnek a kötetben. A kortárs szlovák líra nagyasszonya, az iskolateremtő Mila Haugová néhány jelentős verssel van jelen, amelyek a lírai személyiség létélményéről, a szexualitás tapasztalatáról, a testi kötelék erejéről, az intimitás elsődleges fontosságáról szólnak vallomásos hangnemben. Haugová lírájának inspirációját felfedezhetjük Elena Hidvéghyová-Yung verseiben is, bár a fiatalabb pályatárs inkább a párkapcsolatok konfliktusosságára fókuszál, az össze nem illés kínjait foglalja rövid, zsánerképszerű verssorokba. A vietnami apától és szlovák anyától származó Diana Tuyet-Lan Nguyen rövid, szinte gnómikus tömörségű verseiben a lírai szubjektum önazonosságát, a világban elfoglalt helyét kutatja a transzcendencia erős érzékelésével.

Az ezredforduló után született kortárs prózát elsősorban posztmodern utáni prózaként írhatjuk le, de a válogatás visszautal a szlovák posztmodernre élő klaszszikusa, Pavel Vilikovský írása révén. A „szlovák Esterházytól" egyik legutóbbi, *Első és utolsó szerelem* című diptichonja egyik elbeszélését olvashatjuk a kötetben. Izgalmas és érdekfeszítő kelet-európai történetet mond el az októberi forradalom és a polgárháború időszakából, miközben a kortárs próza egyik kitüntetett kérdésére, a történelem mibenlétének problémájára és a lehetséges elbeszélő helyzetekre is reflektál.

A kortárs szlovák irodalomban feltűnő a női írók erőteljes jelenléte, őket ebben a válogatásban három karakteres szerző, Veronika Šikulová, Svetlana Žuchová és Zuzana Mojžišová munkáiból ismerhetjük meg. Šikulová *Hiányos fiasítás*ának önéletrajzi ihletésű részlete a *Menettérti*ből már ismerős kisvilágba, a nagyszülők falujába visz el, ahol az írónő gyermekkora nyarait töltötte. Az írás egyszerre lírai hangú, nosztalgikus emlékezés, és annak fájdalmas tudatosítása, hogy élményeit nem tudja átadni saját gyerekének. Az Európai Irodalmi Díjat elnyerő Svetlana Žuchová *Finálé* címmel a tőle megszokott módon egyszerű szavakkal, rövid mondatokban, köznapi, ám egyetemes érvényű történetet mond el: az elbeszélőnek anyja halála tényével kell szembenéznie.

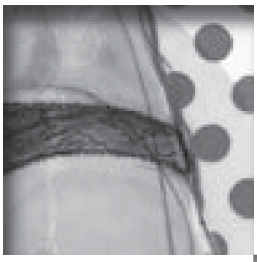
Az antológia reprezentativitását igazolja az is, hogy a kötetből a szlovák irodalom regionális összefüggéseire, a centrumtól távolabb eső területek irodalmára is ráláthatunk, hiszen a jobbára pozsonyi kötődésű szerzők mellett a komárnói Daniela Kapitáňová és a kelet-szlovákiai roma közösségek életébe bepillantást engedő Agda Bavi Pain is helyet kapott a kötetben.

A reprezentativitás szempontjának érvényesítése mellett a kötet válogatója nem riad vissza az olyan kifejezetten provokatív szövegek közlésétől sem, mint amilyen a Michal Rehúšnak a szlovák irodalomból való kilépését bejelentő deklaráció vagy a Tiso holicsi beszédének megjelenését a gyűlöletbeszéd örökzöld attribútumaival reklámozó könyvajánló. De nem idegen a kötettől a könnyedebb szórakoztatás sem: jókat lehet nevetni a Denisa Fulmeková – Peter Macsovszky szerzőpár *Pletykaregény*én, aminek története a szlovák irodalmárok kedvelt lebujaiba vezet, „valahol Mucsaröcsöge felé félúton" ahol a szlovák irodalmi alvilágban mozgó mindenféle rendű és rangú figurák, „a romantikus lázadás alkoholtól szétmart bárdjai", „epekedve szárnyukat bontogató, jelentéktelen költők", „mumifikálódott nemzetébresztők" bolyonganak. Egy kutya-elbeszélő szerepeltetése révén sajátos humorral mutatja be a szlovák városi panelhétköznapok sivárságának dimenzióit Silvester Lavrík *Lehet-e egy kutya antiszemita?* című művének itt olvasható részlete.

Feltehetően a szerkesztő egyéni ízlésének, édeklődésének irányával magyarázható, hogy nagy teret kap az antológiában a kortárs szlovák költészet kísérletező ága, ezt mutatja a Generator X nevű szerzői társaság, Michal Habaj, Peter Macsovszky, Peter Šulej és a hozzájuk csatlakozó Anton Hablák szerepeltetése. Habaj a saját néven közölt versei mellett Anna Snegina álnéven egy Szergej Jeszenyin ihletésére megalkotott fiktív költőnő verseit adja közre, melyekben a női szubjektum lírai megszólaltatásával kísérletezik. Macsovszky kísérletei más irányúak: fiktív szerzők teremtésével is annak a posztmodern meggyőződésének ad hangot, mely szerint „a lírai szubjektum a görcs, a póz eredménye, a pszichologizáció pontosan saját ellentétébe torkollik, a lehetséges mélységek felhigításába, nivellálásába." Nemcsak a lírai szubjektum autentikusságában, hanem az egyéni stílus megalkotásának lehetőségében sem bízik, azt a más posztmodern szerzők által is érzékelt gátját érzékeli az írásnak, hogy „a tartalmak, stílusok, módszerek ismétlődnek, […]". Talán ezzel is magyarázható, hogy sokféle irányban és sokféle műfajban próbálja a számára adekvát megszólalási módokat keresni. Itt közölt versei tanúsága szerint a szöveg lehetőségeit vizsgálja, a nyelv, a beszéd áll a figyelme középpontjában: egyik versében (*Earis*) a gépi fordítás során eltorzított klasszikus magyar vers (Babits: *Ballada Írisz fátyoláról*) olaszra fordított szöveg sajátos posztmodern kifordítása lesz az eredeti műnek. Ugyanakkor a kísérlet azt mutatja, hogy a torz nyelvi kapcsolatok is létrehoznak valamiféle sajátos esztétikumot, amely egyedi fénytörésben mutatja a különböző nyelvi változatok és az eredeti viszonyát, igazolva a szerzőnek azt az állítását, hogy „meglepőek csak a szavak csoportosulásai lehetnek". Máskor különböző eredetű és státuszú szövegek (tudományos, ismeretterjesztő, szépirodalmi) montázsával mutat rá a tömegkommunikációt alapvetően meghatározó sztereotip megfogalmazások ürességére. Radoslav Tomáš itt közölt versei tanúsága szerint sokféle álarc mögé bújva azt kísérli meg kideríteni, miként hat a szerző státuszára a nemi identitás vagy a földrajzi helyzet.

Ha a válogatás egyik, kimondottan a szerkesztő egyéni ízlésével magyarázható szempontja a kísérletező irodalom bemutatása volt, valószínűleg Németh Zoltán személyes érdeklődésével függ össze azoknak a műveknek a beválogatása is, amelyekben a szlovák identitás jelenik meg ironikus, groteszk módon, kifejezetten önkritikusan. S habár e szövegeket olvasva érthetően a „rólunk is szólhatna ez" érzése fog el, talán ezek a kötet legmeglepőbb darabjai, hiszen még ha nem is egészen új hang ez a szlovák irodalomban, az,

hogy láthatóan erőteljesebbé válik, mindenképpen örömteli fejlemény. A haza és az otthon mibenlétének önironikus megközelítését olvassuk ki a közép-európai nyelvekből fordító Karol Chmel verséből: „már hazaértünk / hálistennek / a barbárok közé // a makacs hidegben / bukolikus hazafiak / idejekorán / elégetik a kiszebanyát". Mirka Ábelová – akinek egyik verse adta az antológia címét is – a külföldön mozgó szlovákok provinciális gesztusait és viselkedésformáit pellengérezi ki, ám kétség sem fér hozzá, hogy a „szlovák" szót itt is minden további nélkül akár „magyarra" is cserélhetnénk. A mai szlovákság közösségi (társadalmi és nemzeti) komplexusainak patológiáját alighanem mégis annak a Daniela Kapitáňovának a *Könyv a temetőről* című műve mutatja be a legplasztikusabban, amelyből itt két jellemző részletet olvashatunk Mészáros Tünde remek fordításában. A történet elbeszélője a Komárnóban élő Samko Tále, 44 éves értelmi fogyatékos. Az ő szemével látjuk a családja, ismerősei életét és a kisvárosban zajló eseményeket. Samko minden erejével olyan akar lenni, amilyennek szerinte egy embernek lennie kell: számára a konformitás mindenek felett álló érték. Idegenkedik mindentől, ami elüt az „átlagtól", végtelenül leegyszerűsített, primitív sztereotípiákon alapuló képzetekben látja a világot és önmagát is. E sematikus világlátás nézőpontjából bármifajta eltérés a konformitástól veszélyforrásként jelenik meg, és éppen ez vezet oda, hogy Samkóból tökéletes besúgó válik: fogyatékos elméjében akkor áll helyre a világ rendje, amikor elmondja dr. Gunár Karolnak, a kommunista párttitkárnak (a későbbi helyi potentátnak), ha valami, a megszokottól, vagy „normálistól" eltérőt észlel. Ezzel aztán bajba sodor családtagokat, rokonokat, barátokat, tragédiába fordít életeket. Kapitáňová elbeszélője végig az értelmi fogyatékos ember tudati horizontján belül marad, a maga primitivitásában egyszerre humoros és zsigerekbe markolóan irritatív nyelvhasználata a társadalmi és nemzeti mentalitás torz vonásainak groteszk tükre.

A kötet írásainak magyarítása kiváló irodalmárok és a kortárs szlovák irodalmat nagyszerűen tolmácsoló műfordítók sorának munkáját dicséri (Csehy Zoltán, Dobry Judit, Garajszki Margit, Mészáros Tünde, Mizser Attila, Németh Zoltán, Pénzes Tímea, Polgár Anikó, Vályi Horváth Erika). A sokhangú, színes és nem konvencionális válogatást akár Németh Zoltán személyes kánonjának is tekinthetjük a kortárs szlovák irodalomról: színvonalas és szórakoztató kalauzát mindenkinek melegen ajánljuk.

(Szerkesztette, válogatta és az utószót írta Németh Zoltán. Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2016)

SOÓKY LÁSZLÓ

„HA GÖNDÖR SÁNDOR VÉGIGMEGY…"

(ZENÉS ÉLETKÉPEK, 1873, TÓTH EDE A FALU ROSSZA CÍMŰ NÉPSZÍNMŰVE ÜRÜGYÉN)

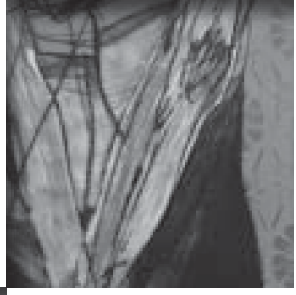
Kassai Thália Színház, 2016. október 13.
Történethely: Felső-Borsod vidéke.
Idő: jelenkor. Az első és a második felvonás közt egyévi időköz.

Elkövetők: Tóth Ede (szerző)
Gyenes Ildikó (koreográfus)
Lakatos Róbert (zeneszerző)
Puskás Zoltán (díszlet)
Ledenyák Andrea (jelmez)
Góli Kornélia (dramaturg)
Dégner Lilla (korrepetáció)
Illés Oszkár (rendezőasszisztens)
Puskás Zoltán (rendező)

A színpadi szerepek megformálói: Pólos Árpád (Feledi Gáspár), Madarász Máté (Feledi Lajos), Dégner Lilla (Feledi Boriska), Rab Henrietta (Bátki Tercsi), Nádasdi Péter (Göndör Sándor), Szabadi Emőke (Finum Rózsi), Bocsárszky Attila (Gonosz Pista), Varga Szilvia (Csapóné), Varga Lívia (Sulyokné), Latóczky Katalin (Tarisznyásné), Illés Oszkár (Kántor), Richtarcsik Mihály (Csendbiztos).

Azzal kezdem, amivel az alkotók eladják az előadást: „Ha Göndör Sándor végigmegy a falun, mindenki összesúg a háta mögött. Kicsit sajnálják őt, de főleg félnek tőle. Róla pusmognak, róla pletykálnak. Kirekesztette őt a falu. Pária lett. Züllött, megbélyegzett ember. Szerelmi sokszögek mindenütt. Ki tesz itt igazságot, ki oldja meg ezt az egyre bonyolódó helyzetet? Feledi Gáspár, a tekintélyes bíró és szigorú apa? Gonosz Pista, a vizet prédikáló, de bort vedelő, mindig valamiben sántikáló bakter? Tarisznyásné, Csapóné, Sulyokné, akik mindenütt ott teremnek, ahol valami történik, és azonnal határozott véleményük van a dolgok állásáról? Vagy mégiscsak a fiataloknak kell jól dönteniük a saját maguk ügyében. Aki első pillantásra tettesnek, gyilkosnak tűnik, lehet, hogy valójában ő az áldozat. Hogy van-e rosszabb a falu rosszánál, hogy van-e igazság és kié, az a végén vagy kiderül, vagy nem (sic!), de mindenképpen sok dal, veszekedés, dorbézolás, évődés, kétségbeesés, forró csók és éjsötétpillantás (!) után. […]"

A „zenés életképek, 1873" lehet színházi műfaj, ha betartjuk a játékszabályokat, tételesen azt, hogy a megjelenített életképek egymáshoz szorosan nem kötődő ese-

ményt, pillanatot mutatnak meg zenei aláfestéssel, motívumokkal, kizárva a történetet mint folyamatot. A történeti kort rögzíti a plakát: a XIX. század második harmadában vagyunk, a rendezői szövegkönyv szerint viszont a jelenkorban. Az előadást a közönség igénye szerint hol egy, hol pedig két felvonásban mutatják be. Esetünkben (az egyfelvonásos változat szerint) a műfaj meghatározása nem több, mint szakmai csúsztatás, mely eltereli a figyelmet arról, hogy az elkövetőknek nem volt ötletük az eredeti népszínmű mai eszközökkel való megvalósítására, azt viszont, hogy esztrádműsort szerkesztettek, nincs bátorságuk bevallani. Kár. Jó színészekkel nem nehéz jó zenés esztrádműsort kreálni, különösen akkor nem, ha a rendező szakértője a zenés színháznak.

Nézzük a díszletet, a használt kellékeket, eszközöket és a ruhákat.

Hátul vetített tájkép, domináns lombtalan fával, illusztrációként nem zavar, egyetlen pillanatra kínos csupán, amikor Feledi Gáspár drámai hangon szól a közönséghez, az orrára pedig rávetül a fa görcse. Kétoldalt egy-egy asztal, az asztalon ötágú biedermeier gyertyatartó égő gyertyákkal, tizenkét műszálas szürke kerti szék. A nézőtér fölött átvezet egy kifutó, amely az elején még híd, nem lehet más, mert alatta hömpölyög a folyó, amelybe később Feledi Boriska beleveti magát. A folyó később jobbra kanyarodik, aztán megint jobbra, majd derékszögben balra. Ezt onnan tudjuk, hogy Boriska és Göndör Sándor ezen koordinátákat figyelembe véve úszsza le a távot. Az eszközök közül a gyertyatartókat már említettem, kiemelt érdekességük, hogy az egyiket Gonosz Pista éjszakai szőlőlopáskor használja, kizárólag szélmentes időben. A szőlő a folyó túlsó partján található, az arra járók oda-vissza virtuális hídon kelnek át. Gonosz Pista jobb kezében a gyertyatartó, bal karján a komaasszonyos kosár, abba lopja a szőlőt, álcázásul kockás abrosszal leterítve. Az asszonynép sámán átkához felhasznált kínai gyártmányú pléh- vagy alumíniumtálcái hamis hangon szólaltak meg, kár, hogy korábban felhangolásként nem próbálták ki.

Nézzük ezt az utólag beépített zenés életképet, mint bájos zenéséletkép-zavart, amely egyébként szépen megkomponált: a falu népe egy sorban ül, nappal van, vagy éjszaka. Közénk és a falu népe közé bejön három gyönyörűséges sámánbaba, táncolva és énekelve szörnyűséges átokkal sújtanak minden jelenlévőt. A sámán viszont a hagyomány szerint nem így működik, hanem úgy, hogy dobolva, táncolva önkívületi állapotba kerül, természetfölötti lényekkel teremt kapcsolatot, s az ő segítségükkel varázsol, nemét tekintve férfi. Ha a három gyönyörű nő boszorkány, akkor nem dobol,

hanem varázsszert kotyvaszt, éjszaka, pontos forgatókönyv szerint. No, aki azt megissza, kaphat olyan rángógörcsöt, mint a mi figuráink, mely jelenet erősen hasonlított ahhoz az életképhez, amelyben a hentes a vágóhídon elektrosokkolja a teljes malacállományt. Elkelt volna egy sztroboszkóp.

Kereshetjük az értelmét is, persze, okoskodhatunk úgy, hogy a falu népe a velejéig romlott, ezért büntetést érdemel. De a sámánbaba-boszorkánynémberek se tőről metszett liliomlelkületűek, (erre a korábbi életképekben figyelhettünk fel) a büntetőjog gyakorlásának szabadalmát már rég elvesztették. Azt is meg kell említenünk, hogy az átok feloldása a hagyomány szerint minden esetben feltételhez szabott (pl. béka megcsókolása). Itt a főhős erkölcsi megjavulás, vagy a szeretet és a jóság előkerülése jöhetne szóba, de esetünkben átok hullott a jó emberek fejére is. Nem vagyok eléggé kreatív.

További eszközök: vadonatúj vasvilla és egy vadonatúj kisbalta, bemutató jelleggel.

Foglalkozhatunk az életképek helyszíneivel is annak érdekében, hogy megállapíthassuk, mikor, milyen időben éppen hol rögzítették. A falu biztos. A bíró háza balra lehet, ezt abból gyaníthatjuk, hogy onnan érkezik. Később onnan érkezik a teljes lakosság is, ami arra utal, hogy arrafelé utca vezet. Az utca bejáratánál található asztal amolyan találkahely, de lehet jelkép is, amit nem ismertem fel; körbealusszák hol tömegesen, hol egyénileg, hol józanul, hol részeg állapotban.

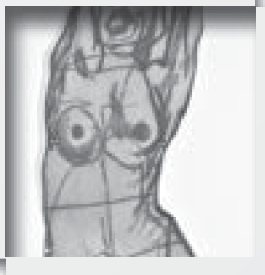
A nyitóképben az asztalon, gyertyatartóban öt gyertya ég, lehetne templom is, de nem lehet, mert a boszorkány-babák a kézfogóhoz asztalt terítenek, vidám pillanat. Ebbe a vidám pillanatba kondul bele a harang, hosszasan zúg, talán a közelgő viharfelhőket jelzi. Később még egyszer megszólal, reggelt, delet, estét köszöntve, vélhetőn metafora. A tucatnyi szék tudatos átrakásával nyilván újabb színhelyek keletkeznek, ami változatosságot idéz elő.

Jobb oldalon is áll egy hasonló asztal, a nyitóképben azon is öt gyertya ég, ez lehet az a gyertyatartó, amit Gonosz Pista a szőlőlopáshoz ellopott. Nem az asztalról, erre emlékeznék. Az asztal később új abroszt kap, rá étel s ital kerül, ezáltal megvalósul a Felső-Borsod-vidékiek réges-régi álma, az önkiszolgáló kocsma, kocsmáros, kocsmárosné, muzsikus cigány és fizetés nélkül.

Itt dorbézol magában Göndör Sándor.

A kosztümök szépek és ízlésesek. Felső-borsodi jelleggel bír Feledi Gáspár dolmánya, Gonosz Pista és Kántor ruházata. Göndör Sándor öltözéke univerzális. Feledi Lajos ukrán szabású felsőt visel. Csapóné, Sulyokné és Tarisznyásné viselete keleti, mondjuk

burját motívumokat hordozó stilizált. Boriska, Tercsi, Finum Rózsi ruhája pedig inkább az elmúlt század elejének észak-nyugat-európai leányviseletének jegyeit ötvözi, mint a felső-borsodit. Utolsónak hagytam Csendbiztos uramat, aki virtigli hungaricum kakastollas csendőr jelmezében pompázott, szerepét komolyan, nem ironikus felhanggal vállalva. Amennyiben a rendező is komolyan gondolta, hogy az életképek a jelen részei, akkor ez a figura egy hangyányit riasztó. A Csendbiztos oldalán 7,62-s marokfegyver tokja díszeleg, mi lehet a tartalma?

Lakatos Róbert nép- és műzenei átiratai alázattal kiszolgálták a rendezői és dramaturgi hóbortokat. Zenei világa messze felülmúlta mind a dramaturg, mind a rendező ebben az előadásban felmutatott képességeit.

Szóba került, fordítsuk tekintetünket a dramaturg és a rendező tevékenységére.

A *Zenés életképek* egyébként a baljós előzmények ellenére happy enddel végződnek, hiszen, aki él és mozog, ezt énekli:

„A muzsika vígan szóljon!
A cigány meg ne horkoljon!
Tánc addig, ameddig...
Kivilágos kivirradtig!”

Amennyiben összevetjük az eredeti történet szüzséjét a Kassán színpadra vitt *Zenés életképek*kel, rájöhetünk, hogy tartalmilag a történet alig változik, mindkettő eljut az Á pontból a B-be, csak az egyik népszínmű, a másik pedig önigazolási kísérlet. Az eredeti – a teljesség igénye nélkül – erről szól: Faludi Gáspárnak két saját és egy nevelt gyermeke van. Fia Tercsit, a nevelt lányt készül eljegyezni, aki ma is Göndör Sándort szereti. Feledi Finum Rózsit ráveszi, hogy csábítsa el Göndör Sándort, de Göndör makacsul ellenáll. Göndör vaktölténnyel Tercsire lő, becsukják. Egy év múlva, amikor Göndör visszajön, Tercsi és Lajos már házasok, Boriska viszont Göndörre vár. Göndör elutasítja őt, mire Boriska vízbe veti magát. Sándor megmenti, hazamennek, Feledi pedig áldását adja rájuk.

A rendezői és a dramaturgiai akarat alapján a kassai változatból kimarad kilenc szereplő. Nem baj. A kassai változatból kimarad az eredeti szöveg fele. Nem baj. A baj az, hogy a dramaturg úgy húzta csontra a szöveget, hogy követhetetlenné válik a történet. Igaz, az életképek mint műfaj nem követeli meg azt, hogy az egymást követő képek összefüggésben legyenek egymással. Az életképek sorjázó jelenetei-

ben egyenként uralkodik el a káosz. Akkora káosz, hogy a teljes alkotói stáb önmagával meghasonulva úgy dönt, hogy ez a kaleidoszkóp bizony zenés életképekből áll össze. Nem baj. A baj az, hogy nem áll össze. A dramaturg által kiásott szakadékokat folyamatosan Lakatos muzsikájával és színészi pótcselekvésekkel próbálják áthidalni. Jó ötlet, hiszen a zene, a tánc eltereli a figyelmet az egyre nyilvánvalóbb dramturgiai, s a még nyilvánvalóbb rendezői csődről. A mozdulatlanná merevített játszók mint dekoráció ugyanúgy kókler, mint a sámán rontás utáni merevgörcsrángása. Hatásvadászat és illusztráció. A rövid, de annál vehemensebb vastaps az elkövetőket igazolja.

Puskás Zoltán számtalan (20) előadást rendezett. *A falu rosszá*t is megrendezhette volna, hiszen egy nagyszerű színészekből álló csapatot kapott. Tóth Ede népszínműve nem a világ drámairodalmának a csúcsa, még a magyaré se, de nem kötelező műsorra tűzni. Amennyiben mégis megtörténik, nem árt, ha a rendező és a dramaturg is megfogalmazza az elképzelését. Előre. Utólag lehet, hogy megtörtént, a bemutató végéig biztosan nem. A forma megválasztása eleve visszahúzó erővé vált, mind a színészvezetés, mind a karakterformálás terén.

A női szereplők jártak jobban, mert mindannyian több verbális lehetőséget kaptak, mint a férfiak. A Csapóné–Sulyokné–Tarisznyásné trióból Varga Szilvia személyiségformálása volt a legerősebb, egy árnyalattal. A lányok közül Rab Henrietta tűnt ki azáltal, hogy nem nyomta el a szerep kínálta érzelmi hullámzást. Dégner Lilla színésznőként továbbra is keresi önmagát, tiszta intonációjú éneklése elfogadhatóvá tette az alakítást. Szabadi Emőke vergődött a kiszolgáltatottság, a szerelem és a csábító asszony dramaturgiailag tisztázatlan háromszögében, végül mindhárom lehetőség csak a felszínen libikókázott. Az, hogy nem léphettek egy lépcsővel magasabbra, a rendező figyelmetlenségére vagy színészvezetési hiányosságaira utal. Pólos Árpád biztatóan kezdett, magabiztossága akkor ingott meg, amikor a nép karjaiba hanyatlott. Ha eddig fogta a rendező, itt mindenképpen eleresztette Pólos kezét. Az „áldásom rátok"-jelenet pedig a talajvesztés maga.

Amennyiben az alkotók nélkülözni tudtak az eredeti darabból kilenc szereplőt, még olyanokat is, mint a Kocsmáros vagy a Szőlőcsősz, a Kántor esetünkben saját magának is útban volt. Madarász Máté pedig duhaj szerelmességében nem tudta eldönteni, hogy az aktuális életképben éppen fiú-e vagy lány.

S maradt a főszereplő, Nádasdi Péter, az egyik legjobb karakterszínészünk. Ő volt az, akit színészvezetés helyett Puskás Zoltán rútul megvezetett, megúsztatott és cserbenhagyott. Lelke rajta.

NŐI FÜRDŐ 2., SZŐRME, SZITA

SZERZŐINK

BALOGH MAGDOLNA (1959, DOMBÓVÁR) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, MTA BTK IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET (BUDAPEST) ▮ **BENEDEK SZABOLCS** (1973, BUDAPEST), ÍRÓ ▮ **CSEHY ZOLTÁN** (1973, POZSONY) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, COMENIUS EGYETEM, BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR, MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK ▮ **FLEISZ KATALIN** (1978, KISMAJTÉNY) KRITIKUS ▮ **FORGÁCS PÉTER** (1963, PÁRKÁNY) NOVELLISTA, TANÁR ▮ **HAJTMAN KORNÉL** (1985, PÁRKÁNY) KÖLTŐ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, KRITIKUS ▮ **HÁY JÁNOS** (1960, VÁMOSMIKOLA) ÍRÓ, KÖLTŐ ▮ **KADLÓT NIKOLETT** (1986, SALGÓTARJÁN) KÖLTŐ, SZERKESZTŐ, ÚJSÁGÍRÓ ▮ **KOPIC, BOŘIVOJ** (1931–1982) CSEH ÍRÓ, KÖLTŐ ▮ **MAJOR ÁGNES** (1989, MISKOLC) PHD-HALLGATÓ, MISKOLCI EGYETEM ▮ **MAROSÁN BENCE PÉTER** (1978, BUDAPEST) FILOZÓFUS, EGYETEMI TANÁR, PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM BTK – BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM, KÜLKERESKEDELMI KAR ▮ **NYERGES GÁBOR ÁDÁM** (1989, BUDAPEST) ÍRÓ, KÖLTŐ ▮ **POLLÁGH PÉTER** (1979, TATABÁNYA) KÖLTŐ, ÍRÓ, SZERKESZTŐ ▮ **SOÓKY LÁSZLÓ** (1952, MARCELHÁZA) KÖLTŐ, ÍRÓ, KRITIKUS ▮ **SZÁSZI ZOLTÁN** (1964, TORNALJA) KÖLTŐ, ÍRÓ ▮ **TÓTH KINGA** (1983, SÁRVÁR) KÖLTŐ, HANG- ÉS VIZUÁLIS MŰVÉSZ, PERFORMER

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM – MADÁCH-KÖNYVESBOLT (JÓKAI UTCA / JÓKAIHO)
ÉRSEKÚJVÁR – KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC – GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS – MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA – MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK – KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY – A POZSONYI MAGYAR INTÉZET KÖNYVTÁRA (VÉDCÖLÖP ÚT 54. / PALISÁDY 54.)
SOMORJA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA – TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

TARTALOM

AZ IRODALMI SZEMLE LIX. (2016-OS) ÉVFOLYAMÁHOZ

A 2016-OS LAPSZÁMOK TEMATIKÁI

Bevetés 2016 (4. sz.)
Forradalom (11. sz.)
Hol volt, hol nem volt (6. sz.)
Idegenség (9. sz.)
Kárpátalja (2. sz.)
Kortárs szlovák (3. sz.)
Nabokov-árnyalatok (1. sz.)
Nyár (7–8. sz.)
Régió (10. sz.)
Shakespeare (5. sz.)
Talamon Alfonz (5. sz.)
Változás (12. sz.)

VERS

Áfra János: *Épít, bont; Új egység* (12. sz., 3–4.)
Ayhan Gökhan: *Andrássy út; Gyerekkor-ország* (5. sz., 39–40.)
Bíró József: *Consummatum est; Ecce homo; Gavotte helyett…* (12. sz., 40–42.)
Bödecs László: *Erre van idejük; Megismerhetetlen* (7–8. sz., 137–139.)
Czapáry Veronika: *Valahonnan mindig fúj a szél; Áttetsző por; Kipörög; Nálunk egész évben karácsony van; Mosolygás és asztmaállapot* (prózaversek, 6. sz., 62–63.)

Czucz Enikő: *Visszaemlékezés: kimozdított vonalak; Fair play; Az eredeti; Csapázó; Júniusban, egyedül; Terek: viszony; Terek: határ; Visszaemlékezés: falra vetül; Terek: sorrend* (4. sz., 52–58.)

Csehy Zoltán: *A narancssárga; Dalloszöld; A festményekről éjszaka* (9. sz., 3–5.)

Csehy Zoltán: *Aktnaptár* (4. sz., 3–8.)

Dankuly Csaba: *Ismeretlen* (5. sz., 41.)

Farkas Benjámin: *Eszter óta* (7–8. sz., 121.)

Fellinger Károly: *Dunyha alól; Manipuláció; Önarckép; Teremin* (6. sz., 64–67.)

Fellinger Károly: *Mikor; János; Söralátét* (1. sz., 31.)

Forgács Miklós: *Odüsszeusz átváltozása. Folytonutazás* (12. sz., 5–8.)

Forgács Miklós: *Unott humusz* (10. sz., 6–10.)

Gyüre Lajos: *Kánaánban; Fekete hattyú* (2. sz., 14–15.)

Hajtman Kornél: *feloldozás; nyaralás; Bikiniszezon* (7–8. sz., 30–32.)

[H. Nagy Péter] Stern, Alan: *Misztérium: – SF-monológ –* (H. Nagy Péter gyűjtése) (9. sz., 87.)

Kántor Zsolt: *Mindjárt virrad; Hanggá lett ige* (9. sz., 91–92.)

Korpa Tamás: *Zadielska Planina; Zadielska Planina; 48°37'32.5"N 20°50'45.9"E; 4 hegycsúcs; Interjú a lombhullásról, egy novemberi tölggyel* (10. sz., 3–5.)

Kulcsár Ferenc: *Kővadon tüskéje feketén ragyog* (2. sz., 10–13.)

Laboda Róbert: *Csigalépcső; Belekacsint* (1. sz., 32.)

Lázár Bence András: *Nyári dal; Passió; Béke van* (7–8. sz., 87–92.)

Lőrincz P. Gabriella: *Üveggolyó* (2. sz., 49.)

Markó Béla: *Nézők; A másik; A festő szabadsága* (9. sz., 88–90.)

Markó Béla: *Nyírfa a parkolóban; Kráter* (1. sz., 28–30.)

Mellár Dávid: *Ürítések* (4. sz., 75–77.)

Nagy Hajnal Csilla: *Kedd; Különben is* (7–8. sz., 63–64.)

Németh Zoltán: *Rilke Duinóban; Darwin a Galápagos-szigeteken; Puskin Carszkoje Szelóban* (7–8. sz., 8–10.)

Nyilas Atilla: *Egynyári jegyzetek* (7–8. sz., 65–69.)

Orcsik Roland: *Nem volt hangja* (11. sz., 74–75.)

Paluska Zsuzsanna: *[A hamutálban eggyé olvad…]* (4. sz., 91–92.)

Polgár Anikó: *Orpheuszról dől a víz; Eurüdiké várja Orpheuszt; Orpheusz galériája III.* (7–8. sz., 3–5.)

Pucher Bálint: *(ki)égéstermékek / protoversek* (2. sz., 16–17.)

Tóth Kinga: *what we want is fremd (Leipzig); Sei glücklich; paradies; micro z-a-s; maker* (9. sz., 48–53.)
Tőzsér Árpád: *Roland-ének; Az Én és a Nem-Én vetélkedése* (5. sz., 37–38.)
Vasi Ferenc Zoltán: *Hitbéli számvetés* (5. sz., 45–46.)
Veres Erika: *Versek* (4. sz., 22–26.)
Vörös Gergely: *Akik fényképeztek; Zsuzsi; Ami adott; Szomszédok; Szemétdomb; Tél előtt; Partra vetett; Sebek; Az enyémek; Részvét; Egy apokalipszis után* (4. sz., 64–68.)
Z. Németh István*: Csak; Rímaláfutások; Játék* (5. sz., 43–44.)
Z. Németh István: *Koncert; Szenzáció; Vár a hóvár, hahó; Válogatós; Elefánt a mérlegen* (6. sz., 26–31.)

VERSFORDÍTÁS

Bukowski, Charles: *A tömeg géniusza* (Gyukics Gábor fordítása) (11. sz., 4–3.)
Ferenčuhová, Mária: *M. R. (39); F. H. (32); M. R. (40)* (Merva Attila fordításai) (12. sz., 84–86.)
Ferenčuhová, Mária: *Töredékek* (Merva Attila fordításai) (3. sz., 14–19.)
Habaj, Michal: *6:66; Reintegráció* (Merva Attila fordításai) (3. sz., 8–9.)
Habaj, Michal: *Coniunctio; Elimináció; Megrázkódtatás; Meditáció; Köztes tér; Definitív* (Merva Attila fordításai) (12. sz., 78–83.)
Kaufman, Bob: *Viselnéd a szemem?* (Gyukics Gábor fordítása) (12. sz., 25.)
Piirto, Pekka: *Eleuszisz: [Iambé most mikor Európa darabokra hull]; [az eléfszinai Iambé most mikor Európa mégiscsak megpróbál egyesülni]; [bele ne ess abba a rózsaágyásba]; [anyám meghalt Kr. u. 1992-ben]; [a szekrénykevivő (kisztophorosz) az eleusziszi misztériumban]* (Polgár Anikó fordításai) (9. sz., 6–9.)
Ruszin népballadák: Stefán vajda; A hármas varázsfű; A töröknek eladott lány; Magzatgyilkos a pokolban (Vári Fábián László fordításai) (2. sz., 18–25.)
Shakespeare, William: *Egy szerető panasza* (Horváth Lajos fordítása) (5. sz., 28–36.)
Štrpka, Ivan: *Szekvenciák (szülés előtt); Öltsd ki a nyelved; A hely; A rejtőző* (Tóth László fordításai) (4. sz., 12–14.)
Yeats, W. B.: *1916 húsvétja* (Szili József fordítása) (11. sz., 49–51.)

ELBESZÉLÉS, NOVELLA, TÁRCA

Ayhan Gökhan: *Asztma, nyár, Bari Károly* (7–8. sz., 33–34.)
Berniczky Éva: *Boszorkánykonyha retró* (2. sz., 40–44.)
Czinki Ferenc: *A pozsonyi metró* (5. sz., 66–69.)
[Hizsnyai András] Andrung Heinzelmann: *A Ló nem úgy lép* (5. sz., 7–9.)
Janáky Marianna: *Kötél-tánc; Összeterelt szobrok* (6. sz., 55–61.)
Juhász Tibor: *Malvin vécéje* (7–8. sz., 6–7.)
Kispál Dániel: *Partraszállás* (4. sz., 18–20.)
Kovács Eleonóra: *A tintásüveg* (2. sz., 45–46.)
Mellár Dávid: *M. D.; Minden valóság egyszerre; Cím nélkül; Beszélgetések egy guminővel* (4. sz., 77–85.)
N. Tóth Anikó: *Nyár, a negyvennegyedik* (7–8. sz., 84–86.)
Nagy Hajnal Csilla: *Hét: Frankie* (1. sz., 48–53.)
Plonicky Tamás: *Éjjeli* (4. sz., 33–39.)
R. Nagy Krisztián: *Hodžova u. 36–42; Valami nincs rendben* (4. sz., 45–47.)
Shrek Tímea: *Koldusok* (2. sz., 47–48.)
Szászi Zoltán: *A kislány, aki körbehorgolta magát* (5. sz., 47–54.)
Szászi Zoltán: *A portás, aki Leninre vigyázott* (6. sz., 48–54.)
Szászi Zoltán: *Az utolsó gömöri* vámpír (1. sz., 42–47.)
Szászi Zoltán: *Fél-vidéki levelek* (10. sz., 54–57.)
Szászi Zoltán: *Fél-vidéki levelek* (11. sz., 56–59.)
Szászi Zoltán: *Fél-vidéki levelek* (12. sz., 54–57.)
Szászi Zoltán: *Fél-vidéki levelek* (9. sz., 54–57.)
Szávai Attila: *Haza az őselemben* (7–8. sz., 35–37.)
Szűcs Balázs Péter: *A városban* (10. sz., 75–76.)
Tóth Kinga: *A holdvilágképűek* (1. sz., 56–57.)
Veres István: *Igazi Strauss* (5. sz., 59–65.)

REGÉNY- ÉS NAPLÓRÉSZLET

Bogyó Noémi: *Vakfoltok* (11. sz., 17–31.)
Csobánka Zsuzsa Emese: *Megérinteni egy nőt* (7–8. sz., 38–42.)
Fülöp Antal: *Egy ripacs följegyzései* (1. sz., 33–41.)

Fülöp Antal: *Önmeghasonlás. Útjaim elválnak…* (10. sz., 33–41.)
Grendel Lajos: *Bukott angyalok* (5. sz., 55–58.)
Grendel Lajos: *Bukott angyalok* (9. sz., 18–28.)
Kiss Noémi: *Pöttyös néni és az elveszett kulcs* (részlet a *Budapesti történetek*ből) (10. sz., 42–46.)
Márton László: *Női holttesttel állunk szemben* (2. sz., 3–9.)
Nyerges Gábor Ádám: *Ami kifelejtődött a nyárból* (7–8. sz., 21–29.)
Tőzsér Árpád: *Légy már legenda! Feljegyzések egy félmúlt nyárról – 2008* (7–8. sz., 113–120.)
Vári Fábián László: *Vásártér* (2. sz., 31–39.)

PRÓZAFORDÍTÁS

A vidraasszony (tlingit mese, Balázs Imre József fordítása) (6. sz., 3–4.)
Balla: *A nagy szerelem* (Dobry Judit fordítása) (3. sz., 59–70.)
Dobrakovová, Ivana: *Gyümölcsökről és zöldségekről* (György Norbert fordítása) (12. sz., 43–53.)
Juráňová, Jana: *Rendezetlen ügy* (Vályi Horváth Erika fordítása) (3. sz., 34–41.)
Kompaníková, Monika: *Az ötödik hajó* (Pénzes Tímea fordítása) (3. sz., 20–26.)
Mitana, Dušan: *A héja* (Tóth László fordítása) (3. sz., 42–56.)
Popovics, Demeter: *A bosszúság* (Kercsa Igor fordítása) (2. sz., 26–30.)
Pupala, Richard: *A nő, aki belép a zuhany alá* (Vályi Horváth Erika fordítása) (4. sz., 15–17.)
Pupala, Richard: *Ludmila; Szülinap (három szív); Látogatók* (Vályi Horváth Erika fordításai) (3. sz., 57–58.)
Tibeti népmesék: A gyáva rabló; Tündöklő csillag; A békaherceg; A Nap válasza; Az ember, a nyúl és a farkas; A varázslatos csirke; A sziklaoroszlán kinyitja száját; Az egérhercegnő; Az okos juh (Péter Alexa fordításai) (6. sz., 5–12.)
Török állatmesék: A könyvet olvasó medve; A béka és a teknős; A róka és a sün (Veres Erika fordításai) (6. sz. 13–14.)

BESZÉLGETÉS, INTERJÚ, ALKALMI ÍRÁS

[A szerk.] „*A költészet olyan, mint a kung-fu*”. Beszélgetés Michal Habajjal (3. sz., 10–13.)

[A szerk.] „*A szövegeim mégsem azt beszélik el, amit én szeretnék*”. Beszélgetés Vörös Gergellyel (4. sz., 72–74.)

[A szerk.] „*A test valahogy kikerülhetetlen*”. Beszélgetés Czucz Enikővel (4. sz., 61–63.)

[A szerk.] „Átszövöm, *továbbszövöm, visszaszövöm*”. Beszélgetés Paluska Zsuzsannával (4. sz., 94–95.)

[A szerk.] „*Ezek a versek nem sietnek sehova*”. Beszélgetés Veres Erikával (4. sz., 29–32.)

[A szerk.] „*Kimondottan tetszik ez a hullámzás*”. Beszélgetés Mellár Dáviddal (4. sz., 89–90.)

[A szerk.] „*Nem a rövidséget keresem*”. Beszélgetés R. Nagy Krisztiánnal (4. sz., 50–51.)

[A szerk.] *A lényeg az egyszerűség*. Beszélgetés Plonicky Tamással (4. sz., 43–44.)

[A szerk.] *A második bevetés*. Szerkesztői előszó (4. sz., 21.)

[A szerk.] *A mutáns test és a vele élő diagnózis*. Beszélgetés Tóth Kingával (1. sz., 54–55.)

[A szerk.] *Meddig él egy lepkegyűjtő? Az Irodalmi Szemle körkérdése – válaszolnak: Bartók Imre, Csillag Lajos, Grendel Lajos, Szászi Zoltán, Veres István* (1. sz., 14–16.)

Ayhan Gökhan: „*A mesék egyáltalán nem a racionalitás ellentétei*”. Beszélgetés Boldizsár Ildikóval (6. sz., 15–18.)

Kadlót Nikolett: „*Egy boldog szerző jó hatással van a környezetére*” (Beszélgetés Nyáry Krisztiánnal, a Magvető Kiadó igazgatójával) (7–8. sz., 107–112.)

Kadlót Nikolett: „*Olyan korszakkal szerettem volna foglalkozni, ahol beszélgetni is lehet a múltról*” (Beszélgetés Tóth Eszter Zsófiával) (11. sz., 44–48.)

Kadlót Nikolett: *A maga ízlésének megfelelő templom* (Beszélgetés Nádasdy Ádámmal) (12. sz., 9–13.)

Kadlót Nikolett: *Az elbeszélő szöveg szereplője mint érzékszerv* (Beszélgetés Rákai Orsolyával) (9. sz., 10–17.)

Mizser Attila: *Beköszönt* (7–8., borító)

Pomogáts Béla: *Az irodalom mindenese.* A 80 éves Koncsol László köszöntése (12. sz., 94–95.)

Proics Lilla: *A szlovák élet és irodalom női aspektusai*. Beszélgetés Jana Juráňovával (Pénzes Tímea fordítása, 3. sz., 27–33.)

TANULMÁNY, ESSZÉ

Bakos Gábor: *Lili két élete. A nemiidentitás-keresés és -váltás képi reflexív logikája a metamorfózisfilm metaforarendszerén keresztül* (12. sz., 58–77.)

Bakos Gábor: *Térhatalom. Jancsó Miklós politikai mítoszfilmjeinek ideológiai nyelvezete* (10. sz., 47–53.)

Balázs Imre József: *Egy talált test megtisztítása. Paluska Zsuzsanna írásairól* (4. sz., 93.)

Bedecs László: *Lüktet, de nem laktat. Veres Erika verseiről* (4. sz., 27–28.)

Beke Zsolt: *Részletek és folyamatok. Plonicky Tamás pályakezdőről* (4. sz., 40–42.)

Benyovszky Krisztián: *Marple kisasszony kényszervakáción* (7–8. sz., 11–20.)

Czucz Enikő: *Az idegen testből beszélő „én". A köztes lét magánya El Kazovszkij* Homokszökőkút *című kötetében* (12. sz., 14–24.)

Csehy Zoltán: *A rácsozat és az inda. Kommentárok Vörös Gergely verseihez* (4. sz., 69–71.)

Csehy Zoltán: *Szerelmes mártírok, felfalt gyermekek. Forradalom és opera* (11. sz., 60–73.)

Csordás László: *Emlékírás* és *regényszerűség. Mandrik Erzsébet szövegeinek olvasásmódja* (2. sz., 50–59.)

Deczki Sarolta: *Az ügynök teste – Tar Sándorról* (11. sz., 5–16.)

Földes Györgyi: *Tehéntekintet az életfilozófia tükrében. A nő mint Másik Szabó Dezső szövegeiben* (9. sz., 71–86.)

Hajnal Zsolt: *A vérszívó Diplodocus. Adalék El Kazovszkij szubjektum-kép(zet)éhez* (12. sz., 26–39.)

Horváth Kornélia: *Kányádi Sándor* Sörény és koponya *című verseskönyvének poétikai tanulságai* (7–8. sz., 43–62.)

Horváth Lajos: *Az ámorteológia érvényesülése a Szonettekben* (5. sz., 13–27.)

Koós István: *„amaz éjszaka kivé tett": Én, valóság és szövegiség Ady Endre* Emlékezés egy nyár-éjszakára *című versében* (7–8. sz., 122–136.)

Kövi Franciska: *Megállítja az időt (*5. sz., 10–12.)

Misad Katalin: *Vizuális nyelvhasználat Dél-Szlovákiában. Mutatvány Dunaszerdahely intézményeinek nyelvhasználatából* (10. sz., 58–74.)
Molnár Eszter: *Próféta a saját hazájában – egy Csontváry-kiállítás és környéke* (6. sz., 68–73.)
Nádor Zoltán: *A másság és az identitás politikai következményei a fantasykben és a történelmi regényekben. Bánki Éva* Fordított idő *című regénye kapcsán* (6. sz., 44–47.)
Nagy Csilla: *Énkép, ellenségkép és idegenség Hans Carossa 1916-os háborús naplójában* (11. sz., 76–82.)
Németh Zoltán: *A bámulatos tehetségű Talamon Alfonz* (5. sz., 3–6.)
Németh Zoltán: *Utak az ismeretlenbe. Czucz Enikő verseiről* (4. sz., 59–60.)
Pethő Anita: *Hétköznapi mozzanatok, megválaszolhatatlan kérdések. R. Nagy Krisztián írásairól* (4. sz., 48–49.)
Petres Csizmadia Gabriella: *Mesevariációk nyár-témára* (7–8. sz., 93–106.)
Polgár Anikó: *„Idegenségem nagy szerencse". A másik tekintet Kertész Imre* A néző *című művében* (9. sz., 29–47.)
Rákai Orsolya: *„én valahogy egészen benne vagyok abban, amit körültem látok; amit magamhoz eresztek." Test, idegenség, modernitás: Kaffka Margit és a modernség női arca* (9. sz., 58–70.)
Reichert Gábor: *1956 mint erkölcsi probléma. Déry Tibor* Szerelem *című novelláskötetéről* (11. sz., 32–43.)
Szászi Zoltán: *Benne a dugóhúzóban, avagy Mellár Dávid repülési naplója. Mellár Dávid írásairól* (4. sz., 86–88.)
Száz Pál: *Az etnográfiai írás sajátosságai és az idegenség alakzatai Ivan Olbracht* kárpátaljai riportjaiban (2. sz., 60–81.)
Szilágyi H. István: *Egy előre bejelentett gyilkosság krónikája – visszatekintés* (Jog és irodalom) (1. sz., 58–81.)
Szili József: *„nagy nyár színe szerelem színe sárga": Lator László költészetéről* (7–8. sz., 70–83.)
Szili József: *Jegyzetek a Yeats-fordításhoz* (11. sz., 52–55.)
Tóth Gizella: *A Magyarországon gyűjtött roma népmesék rendszerezése Vekerdi József megközelítése alapján* (6. sz., 19–25.)
Tóth László: *A nyelv mint entitás, avagy futam Ivan Štrpkáról – versei elé* (4. sz., 9–13.)

FORDÍTÁSBAN MEGJELENT TANULMÁNY, ESSZÉ

Marcelli, Miroslav: *Fikció, jel és valóság* (Szaniszló Tibor fordítása, 3. sz., 3–9.)
Nabokov, Vladimir: *Utószó a Lolita orosz fordításához* (Hetényi Zsuzsa fordítása, 1. sz., 3–7.)
Nabokov, Vladimir: *Breitensträter–Paolino* (Hetényi Zsuzsa fordítása, 1. sz., 8–13.)
Passia, Radoslav: *Idegen a határon. A Keleti-Kárpátok a XX. századi közép-európai irodalmakban* (Paszmár Lívia fordítása) (10. sz., 32–11.)

KÖNYV- ÉS SZÍNHÁZKRITIKA (AZ ISMERTETÉS SZERZŐJÉNEK NEVE SZERINT)

Ardamica Zorán: *Földecske és halálocska* (Márius Kopcsay *Jednouholník* című kötetéről) (3. sz., 78–80.)
Beke Zsolt: *Isten, szél, satöbbi* (Bödecs László *Semmi zsoltár* című kötetéről) (7–8. sz., 143–146.)
Csehy Zoltán: *A megtestesült logográfia* (Magolcsay Nagy Gábor *második ismeretlen* című kötetéről) (2. sz., 82–86.)
Csuka Botond: *A színpadról lelépve* (Laboda Róbert *Túlzások* című kötetéről) (6. sz., 74–76.)
Demeter Zsuzsa: *Utazás a koponya(lékelés) körül* (Centauri *Jégvágó* című kötetéről) (9. sz., 93–95.)
Fleisz Katalin: *Ismerősen furcsa világok* (Magyari Tivadar *A ragasztott ház* című kötetéről) (6. sz., 77–81.)
Forgách Kinga: „*Nem félek az emlékektől*" (Szászi Zoltán *A szokott helyen hatkor* című kötetéről) (5. sz., 70–72.)
Forgách Kinga: *Poétikai motívumtranszponálás* (Marno János *Hideghullám* című kötetéről) (2. sz., 87–88.)
Gyürky Katalin: *Ahol a vég a kezdet* (Roberto Bolaño *A Harmadik Birodalom* című kötetéről) (5. sz., 92–95.)
Gyürky Katalin: *Asztráltestek bolyongása* (Bogdan Wojdowski *A holtaknak vetett kenyér* és Igor Ostachowicz *Üzött lelkek éjszakája* című kötetéről) (2. sz., 89–95.)
Gyürky Katalin: *Földre hullott istenek* (Vladimir Nabokov *Összegyűjtött elbeszélések I. – Egy naplemente részletei és Összegyűjtött elbeszélések II. – Első szerelem* című kötetéről) (1. sz., 17–27.)
Gyürky Katalin: *Keresd a nőt!* (Pavel Vilikovský *Első és utolsó szerelem* című kötetéről) (7–8. sz., 147–151.)
Gyürky Katalin: *Térbe zárt hősök, hősökbe zárt terek* (Regéczi Ildikó *Térképzetek az orosz irodalomban* című kötetéről) (6. sz., 82–88.)

Haklik Norbert: *Orail history* (Veronika Šikulová *Menettérti* című kötetéről) (3. sz., 87–89.)

Horváth Futó Hargita – Ramadanski Draginja: *Az irodalomértés horizontjai Kovács Árpád műhelyében* (Az *Esemény és költészet. Az irodalomértés kortárs horizontjai a magyar és a nemzetközi tudományosságban* című kötetről) (6. sz., 89–92.)

Kelemen Emese: *Túlcsorduló átgondolatlanság* (Baka L. Patrik *Vérbókok* című kötetéről) (5. sz., 73–76.)

Kosztrabszky Réka: *A kultúráról sokrétűen* (Ardamica Zorán *Kultúraolvasás* című kötetéről) (12. sz., 90–93.)

Lakatos Artur: *Titkok és mechanizmusok* (Elif Shafak *Bolhapalota* című könyvéről) (10. sz., 83–86.)

Makai Máté: *A múlt az egy dög* (Danyi Zoltán *A dögeltakarító* című kötetéről) (1. sz., 87–90.)

Merva Attila: *Az apokalipszis poszthumán lovasa* (Michal Habaj *Caput Mortuum* című kötetéről) (3. sz., 75–77.)

Ondrejcsák Eszter: *A szövegember visszaemlékezései* (Tóth László *A szövegember* és a *Határsértők* című kötetéről) (5. sz., 77–82.)

Paszmár Lívia: *Arccal a vízben* (Sirbik Attila *St. Euphemia* című kötetéről) (1. sz., 84–86.)

Paszmár Lívia: *Valamiféle kíváncsiság* (Balla *Veľká láska* című kötetéről) (3. sz., 71–74.)

Pethő Anita: *Mindenki sziget* (Szvoren Edina *Az ország legjobb hóhéra* című kötetéről) (3. sz., 90–92.)

Petres Csizmadia Gabriella: *Semmi sem az, aminek látszik* (Balla Margit *A földönkívüli kislány* című kötetéről) (6. sz., 36–39.)

Polgár Anikó: *Fejvesztett apukák, dzsungelbe vágyó hercegnők* (Alexandra Salmela *Kirahviäiti ja muita hölmöjä aikuisia* és *Žirafia mama a iné príšery* című kötetéről) (3. sz., 83–86.)

Pucher Bálint: *A magyar Ugaron* (Nyáry Krisztián *Merész magyarok* című kötetéről) (7–8. sz., 140–142.)

Ramadanski Draginja – Horváth Futó Hargita: *Az irodalomértés horizontjai Kovács Árpád műhelyében* (Az *Esemény és költészet. Az irodalomértés kortárs horizontjai a magyar és a nemzetközi tudományosságban* című kötetről) (6. sz., 89–92.)

Rizsányi Attila: *Az ujjlevágás csak ráadás, avagy a krimifejtők pórul járnak* (Ondrej Štefánik *Ujjatlan város* című kötetéről) (11. sz., 87–90.)

Schiller Erzsébet: *„Minden mű mögött ott lapul egy le nem írt másik…”* (Hetényi Zsuzsa *Nabokov regényösvényein* című kötetéről) (5. sz., 83–87.)

Soóky László: *Algeron labirintusai. Arthur Miller: Az ügynök halála* (A Komáromi Jókai Színház bemutatója 2016. szeptember 16-án) (12. sz., 87–89.)
Soóky László: *Az univerzum váróterme* (A Kassai Thália Színház *A mizantróp* című előadásáról) (6. sz., 93–95.)
Soóky László: *Csúcsok és szakadékok* (A Komáromi Jókai Színház *Tisztújítás* című előadásáról) (3. sz., 93–95.)
Soóky László: *Egy rendezői nyilatkozat elemzése* (A Komáromi Jókai Színház *Börtönkarrier* című előadásáról) (1. sz., 91–95.)
Steinmacher Kornélia: *Csodákra várva* (Gál Soma *Sármesék* című kötetéről) (11. sz., 83–86.)
Steinmacher Kornélia: *Tündeszárny és pilletánc* (Szabó T. Anna Kyoko *Senki madara* című kötetéről) (6. sz., 40–43.)
Szabó Lovas Emőke: *Meddig lehet együtt élni egy halottal?* (Terézia Mora *A szörnyeteg* című regényéről) (5. sz., 88–91.)
Szászi Zoltán: *Lassú forgatás, keretjátékkal, érzelemmel* (Peter Balko *Vtedy v Lošonci* című kötetéről) (3. sz., 81–82.)
Száz Pál: *A táj imagináriuma* (Maroš Krajňak *Carpathia* című könyvéről) (10. sz., 77–82.)
Tamás Zsuzsa: *Modern csalimese: észjárás vagy forma?* (Tóth László *Az ellopott nagymama és további régi-új mesék* című kötetéről) (6. sz., 32–35.)
Tóth Kinga*: Jegyzetek a túlélésről* (Sirbik Attila *St. Euphemia* című kötetéről) (1. sz., 82–83.)
Varga Emese: *A hőskornak vége* (Gondolatok az 53. Jókai Napokról) (10. sz., 87–95.)
Wirágh András: *„A kritikus nem ártatlan"* (Deczki Sarolta *Fordított világ* című kötetéről) (11. sz., 91–95.)

KÖNYV- ÉS SZÍNHÁZKRITIKA (AZ ISMERTETETT MŰ SZERZŐJÉNEK NEVE SZERINT)

53. Jókai Napok – Varga Emese (10. sz., 87–95.)
Ardamica Zorán: *Kultúraolvasás* – Kosztrabszky Réka (12. sz., 90–93.)
Baka L. Patrik: *Vérbókok* – Kelemen Emese (5. sz., 73–76.)
Balko, Peter: *Vtedy v Lošonci* – Szászi Zoltán (3. sz., 81–82.)
Balla Margit: *A földönkívüli kislány* – Petres Csizmadia Gabriella (6. sz., 36–39.)
Balla: *Veľká láska* – Paszmár Lívia (3. sz., 71–74.)
Bolaño, Roberto: *A Harmadik Birodalom* – Gyürky Katalin (5. sz., 92–95.)
Bödecs László: *Semmi zsoltár* – Beke Zsolt (7–8. sz., 143–146.)
Centauri: *Jégvágó* – Demeter Zsuzsa (9. sz., 93–95.)
Danyi Zoltán: *A dögeltakarító* – Makai Máté (1. sz., 87–90.)
Deczki Sarolta: *Fordított világ* – Wirágh András (11. sz., 91–95.)
Gál Soma: *Sármesék* – Steinmacher Kornélia (11. sz., 83–86.)
Habaj, Michal: *Caput Mortuum* – Merva Attila (3. sz., 75–77.)
Heténi Zsuzsa: *Nabokov regényösvényein* – Schiller Erzsébet (5. sz., 83–87.)
Kassai Thália Színház: *A mizantróp* – Soóky László (6. sz., 93–95.)
Komáromi Jókai Színház: *Arthur Miller: Az ügynök halála* – Soóky László (12. sz., 87–89.)
Komáromi Jókai Színház: *Börtönkarrier* – Soóky László (1. sz., 91–95.)
Komáromi Jókai Színház: *Tisztújítás* – Soóky László (3. sz., 93–95.)
Kopcsay, Márius: *Jednouholník* – Ardamica Zorán (3. sz., 78–80.)
Krajňak, Maroš: *Carpathia* – Száz Pál (10. sz., 77–82.)
Laboda Róbert: *Túlzások* – Csuka Botond (6. sz., 74–76.)
Magolcsay Nagy Gábor: *második ismeretlen* – Csehy Zoltán (2. sz., 82–86.)
Magyari Tivadar: *A ragasztott ház* – Fleisz Katalin (6. sz., 77–81.)
Marno János: *Hideghullám* – Forgách Kinga (2. sz., 87–88.)
Mora, Terézia: *A szörnyeteg* – Szabó Lovas Emőke (5. sz., 88–91.)

Nabokov, Vladimir: *Összegyűjtött elbeszélések I. – Egy naplemente részletei; Összegyűjtött elbeszélések II. – Első szerelem* – Gyürky Katalin (1. sz., 17–27.)
Nyáry Krisztián: *Merész magyarok* – Pucher Bálint (7–8. sz., 140–142.)
Ostachowicz, Igor: *Űzött lelkek éjszakája* – Gyürky Katalin (2. sz., 89–95.)
Regéczi Ildikó: *Térképzetek az orosz irodalomban* – Gyürky Katalin (6. sz., 82–88.)
Salmela, Alexandra: *Kirahviäiti ja muita hölmöjä aikuisia* és *Žirafia mama a iné príšery* – Polgár Anikó (3. sz., 83–86.)
Shafak, Elif: *Bolhapalota* – Lakatos Artur (10. sz., 83–86.)
Šikulová, Veronika: *Menettérti* – Haklik Norbert (3. sz., 87–89.)
Sirbik Attila: *St. Euphemia* – Paszmár Lívia (1. sz., 84–86.)
Sirbik Attila: *St. Euphemia* – Tóth Kinga (1. sz., 82–83.)
Štefánik, Ondrej: *Ujjatlan város* – Rizsányi Attila (11. sz., 87–90.)
Szabó T. Anna Kyoko: *Senki madara* – Steinmacher Kornélia (6. sz., 40–43.)
Szászi Zoltán: *A szokott helyen hatkor* – Forgách Kinga (5. sz., 70–72.)
Szitár Katalin, Molnár Angelika, Kovács Gábor, Selmeczi János, S. Horváth Géza (szerk.): *Esemény és költészet. Az irodalomértés kortárs horizontjai a magyar és a nemzetközi tudományosságban* – Ramadanski Draginja és és Horváth Futó Hargita (6. sz., 89–92.)
Szvoren Edina: *Az ország legjobb hóhéra* – Pethő Anita (3. sz., 90–92.)
Tóth László: *A szövegember; Határsértők* – Ondrejcsák Eszter (5. sz., 77–82.)
Tóth László: *Az ellopott nagymama és további régi-új mesék* – Tamás Zsuzsa (6. sz., 32–35.)
Vilikovský, Pavel: *Első és utolsó szerelem* – Gyürky Katalin (7–8. sz., 147–151.)
Wojdowski, Bogdan: *A holtaknak vetett kenyér* – Gyürky Katalin (2. sz., 89–95.)

ILLUSZTRÁCIÓK

Augustovič, Peter (1. sz.)
Hidi Endre (2. sz.)
Jarotta, Marek (9. sz.)
Jehlárová, Viktória (4. sz.)
Kmecová, Barbora (7–8. sz.)
Koós Gábor (12. sz.)
Matrka Simon (6. sz.)
Poliak, Andrej és a „Periférne centrá (Külterületi Centrumok)" alkotócsoport (10. sz.)
Popelár, Roman kurátor és művészettörténész gyűjteményéből (3. sz.)
Radosza Attila (11. sz.)
Talamon Alfonz fényképei a Talamon család archívumából (5. sz.)

AZ IRODALMI SZEMLE SZERKESZTŐSÉGE

Főszerkesztők:
Szalay Zoltán (2016/1., 2., 3., 4., 5., 6. sz.),
Mizser Attila (2016/7–8., 9., 10., 11., 12. sz.)
Szerkesztők:
Száz Pál (teljes évfolyam),
Nagy Csilla (2016/7–8., 9., 10., 11., 12. sz.)
Lapterv, tördelés: Gyenes Gábor, Václav Kinga
Képszerkesztő: Gyenes Gábor
Korrektúra: Szaniszló Tibor

A REPERTÓRIUM

Összeállította: Nagy Csilla
Tördelés, nyomdai előkészítés:
Gyenes Gábor, Václav Kinga

A 2016-OS
ÉVFOLYAM
CÍMLAPJAI

MEGRENDELŐLAP

☐ fél évre: 9,- €

☐ egész évre: 18,- €;
Magyarországon 7200,- Ft

Alulírott megrendelem az IRODALMI SZEMLÉT a 2017. évre

A megrendelő neve

……

Címe (postai irányítószáma és helység)

……

……

Dátum ..... Aláírás.....

A KITÖLTÖTT ÉS ALÁÍRT MEGRENDELŐLAPOT
AZ ALÁBBI CÍMRE KÉRJÜK VISSZAKÜLDENI:

Madách Egyesület,
P.O.BOX 7
820 11 Bratislava.
E-mail:
madach.asist@gmail.com